

GİRİŞİMCİ KADINLARA YÖNELİK MALİ POLİTİKALAR: DENİZLİ ÖRNEĞİ

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Maliye Ana Bilim Dalı
Maliye Programı**

İrem İlayda İNCİLİ

Danışman: Doç. Dr. Özay ÖZPENÇE

**Ocak 2022
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İrem İlayda İNCİLİ

ÖNSÖZ

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Özay ÖZPENÇE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama katkılarından dolayı KOSGEB Denizli İl Müdürü Sn. Aziz ACAR'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili aileme ithaf ediyorum.

İrem İlayda İNCİLİ

ÖZET

GİRİŞİMCİ KADINLARA YÖNELİK MALİ POLİTİKALAR: DENİZLİ ÖRNEĞİ

İNCİLİ, İrem İlayda

Yüksek Lisans Tezi

Maliye ABD

Maliye Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Özay ÖZPENÇE

Ocak 2022, X + 143 sayfa

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren topluluklarda kadınları ekonomik ve sosyal hayatın dışında tutan bir anlayış benimsenmiştir. 1970’li yılların başından itibaren teknolojik yenilikler ile günümüz iş ve sosyal yaşam algısı değişmiştir. Kadınların eğitime katılımı ile artan ve ekonomik alanda kadının yer bulmasını sağlayan yenilikler ile girişimcilik alanında da kadının etkin yer edinebileceğini ortaya çıkarmıştır. Geleneksel toplum algısında değişmesi zor olan tutumlar yüzünden her alanda zorluk yaşayan kadın, iş hayatı ve girişimcilikte de zorluklar ile karşılaşmaktadır. Çalışmada kadınları girişimciliğe yönelten faktörler incelenmiş, iş kurma ve işi yürütme aşamalarında karşılaştıkları sorunlar analiz edilmiş; kamu kurum ve kuruluşlarının kadın girişimcilere verdikleri desteklerin etkisi irdelenmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde girişimcilik ile ilgili kavramlar ile girişimcilik süreci anlatılmış ve girişimciliğin önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra Dünya’da ve Türkiye’de girişimcilik tarihi anlatılmıştır. İkinci bölümde, girişimciliğin çeşitlenmesi ile girişimci türlerine değinilmiştir. Girişimcilere destek veren kamu kurum ve kuruluşları hakkında bilgi verilmiş, 2021 yılı itibariyle verilen mali destekler örneklendirilmiştir.

Üçüncü bölümde kadın girişimci ve kadın girişimci tipleri anlatılmaktadır. Kadın girişimcilerin özellikleri, literatürde kadın girişimci ve kadınları girişimciliğe yönlendiren sebepler açıklanmıştır. Dünya’da ve Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu incelendikten sonra Türkiye’de kadın girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar örneklendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise Denizli ili hakkında kısa bilgilendirme yapılmış ve sonrasında yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Sonuçlar yorumlanmış ve öneriler de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Kadın Girişimciliği, Sosyoekonomik Sorunlar

ABSTRACT

FINANCIAL POLICIES FOR WOMEN ENTREPRENEURS: CASE OF DENİZLİ

İNCİLİ, İrem İlayda

Master Thesis

Department of Public Finance

Public Finance Programme

Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Özey ÖZPENÇE

January 2022, X + 143 pages

From the beginning of human history, an understanding that excludes women from economic and social life has been adopted in communities. Since the early 1970s, today's perception of business and social life has changed with technological innovations. It has been revealed that women can have an effective place in the field of entrepreneurship with the innovations that increase with the participation of women in education and enable women to find a place in the economic field. Women, who have difficulties in every field due to attitudes that are difficult to change in the traditional society perception, also face difficulties in business life and entrepreneurship. In the study, the factors that lead women to entrepreneurship were examined, the problems they faced during the stages of starting a business and running the business were analyzed; The effect of the support given by public institutions and organizations to women entrepreneurs has been examined.

The study consists of four parts. In the first part, the concepts related to entrepreneurship and the entrepreneurship process are explained and the importance of entrepreneurship is emphasized. Then, the history of entrepreneurship in the world and in Turkey is explained. In the second part, the diversification of entrepreneurship and the types of entrepreneurs are mentioned. Information about public institutions and organizations that support entrepreneurs is given, and financial supports given as of 2021 are exemplified.

In the third chapter, women entrepreneurs and types of women entrepreneurs are explained. The characteristics of women entrepreneurs, women entrepreneurs and the reasons that lead women to entrepreneurship are explained in the literature. After examining the situation of women entrepreneurs in the world and in Turkey, institutions and organizations that support women entrepreneurs in Turkey are exemplified. In the fourth chapter, brief information about Denizli province was given, and the data obtained as a result of the survey conducted afterwards were analyzed. The results were interpreted and suggestions were made.

Keywords: Entrepreneurship, Woman Entrepreneurship, Socio-economic problems

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE TARİHÇESİ

1. Girişim ve Girişimci ile İlgili Temel Kavramlar.....	3
1.1. Girişim ve Girişimcilik Kavramı	5
1.1.1. Girişim Kavramı	6
1.1.2. Girişimci Kavramı	7
1.2. Girişimcilik Süreci	10
1.3. Girişimcilerin Özellikleri	12
1.4. Girişimcinin Temel Fonksiyonları	13
1.5. Girişimciliği Etkileyen Faktörler	15
1.6. Girişimciliğin Avantaj ve Dezavantajları	16
1.7. Girişimciliğin Önemi	18
1.7.1. Girişimciliğin Sosyal Açıdan Önemi.....	18
1.7.2. Girişimciliğin Ekonomik Açıdan Önemi.....	19
1.8. Girişimciliğin Tarihçesi	21
1.8.1. Dünya’da Girişimcilik Tarihi	22
1.8.1.1. Merkantilizm ve Girişimcilik	23
1.8.1.2. Fizyokrasi ve Girişimcilik	25
1.8.1.3. Klasik İktisadi Düşünce ve Girişimcilik.....	26
1.8.1.4. Neo- Klasik İktisadi Düşünce ve Girişimcilik.....	27
1.8.1.5. Keynesyen İktisadi Düşünce ve Girişimcilik	28
1.8.1.6. Schumpeter ve Girişimcilik	28
1.9. Türkiye’de Girişimcilik Tarihi.....	29
1.9.1. 1923- 1930 Ulusal Ekonominin Kurulması Döneminde Girişimcilik.....	30
1.9.2. 1930- 1950 Devletçi Politikalar Döneminde Girişimcilik.....	32

1.9.3. 1950- 1970 Liberal ve Planlı Dönemde Girişimcilik	32
1.9.4. 1970- 1980 İthal İkameci Dönemde Girişimcilik	33
1.9.5. 1980- 2000 Dışa Açık Büyüme Döneminde Girişimcilik	33
1.9.6. 2000 Sonrası Planlı Dönemde Girişimcilik	34

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK TÜRLERİ VE GİRİŞİMCİLERE VERİLEN DESTEKLER

2. Girişimciliğin Çeşitlenmesi.....	37
2.1. Girişimcilik Türleri	37
2.1.1. İç Girişimcilik.....	38
2.1.2. Ticari (Bağımsız, Özel) Girişimcilik	40
2.1.3. Sosyal Girişimcilik	40
2.1.4. Akademik Girişimcilik	44
2.1.5. Kamu Girişimciliği	45
2.1.6. Sanal (İnternet) Girişimcilik	46
2.1.7. Eko (Yeşil) Girişimcilik	47
2.1.8. Göçmen Girişimciliği	48
2.1.9. Kadın Girişimci	50
2.2. Girişimciliği Destekleyen Kurum ve Kuruluşlar	51
2.2.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri	52
2.2.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)	54
2.2.3. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV).....	56
2.2.4. Kobi Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.	57
2.2.5. Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma Anonim Şirketi.....	58
2.2.6. Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri (ABİGEM)	58
2.2.7. Kalkınma Ajansları.....	59
2.2.8. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkezi Birliği (TESKOMB).....	59
2.2.9. Türkiye Girişimcilik Vakfı (GİRİVAK)	60
2.2.10. Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD).....	61
2.2.11. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR).....	61
2.2.12. Avrupa Birliği Destek Fonları	62
2.2.13. Dünya Bankası Proje Destekleri	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİK

3. Kadın Girişimci Kavramı	64
3.1. Kadın Girişimci Tipleri	65
3.1.1. Geleneksel Kadın Girişimci Tipi	65
3.1.2. Yenilikçi Kadın Girişimci Tipi	65
3.1.3. Evcimen (Aileci) Kadın Girişimci Tipi	66
3.1.4. Radikal (Feminist) Kadın Girişimci Tipi	66
3.2. Kadın Girişimcilerin Özellikleri	66
3.3. Kadınları Girişimciliğe Yönlendiren Nedenler	67
3.4. Dünyada Kadın Girişimcilerin Durumu	68
3.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kadın Girişimciler	68
3.4.2. Yeni Zelanda Kadın Girişimciler	69
3.4.3. Birleşik Arap Emirlikleri'nde Kadın Girişimciler	70
3.4.4. Brezilya'da Kadın Girişimciler	70
3.4.5. Fransa'da Kadın Girişimciler	71
3.4.6. Kanada'da Kadın Girişimciler	72
3.4.7. İrlanda'da Kadın Girişimciler	72
3.4.8. İsviçre'de Kadın Girişimciler	73
3.4.9. Singapur'da Kadın Girişimciler	73
3.4.10. İngiltere'de Kadın Girişimciler	74
3.4.11. Dünya'da Kadın Girişimcilere Verilen Mali Destekler	75
3.4.11.1. Avrupa Komisyonu Tarafından Sağlanan Mali Destekler	75
3.4.11.2. Amerikan Bankası Tarafından Sağlanan Mali Destekler	76
3.4.11.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Sağlanan Mali Destekler	76
3.5. Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği	77
3.5.1. Türkiye'de Kadın Girişimciliğin Önemi	81
3.5.2. Türkiye'de Kadın Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar	82
3.5.2.1. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV)	82
3.5.2.2. Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV)	83
3.5.2.3. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü	83
3.5.2.4. Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği (KAGİDER)	84
3.6. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri	85
3.6.1. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunlara Çözüm Önerileri	88

3.6.1.1. Kadın Girişimcilerin İş Kurma Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	89
3.6.1.2. Kadınların İşlerini Yürütme Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	90
3.7. Mastercard Endeksine Göre 2020 Dünya Kadın Girişimci Raporu.....	91
3.8. KAGİDER 2019 – 2021 Türkiye’de Kadın Girişimcilik Raporu	93
3.9. Literatürde Kadın Girişimciliği.....	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADIN GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK MALİ POLİTİKALAR VE DENİZLİ İLİ ÜZERİNE UYGULAMA

4. Türk Hukuk ve Ekonomi Sisteminde Kadın Girişimciler.....	99
4.1. Türk Hukuk Sisteminde Kadınlara Yönelik Çalışmalar	99
4.2. Türk Hukuk Sisteminde Kadının İş Hayatına Yönelik Çalışmalar	100
4.3. Türkiye’de Kadın Girişimcilere Verilen Mali Destekler	104
4.4. Denizli İli Ekonomik Bilgiler ve Başarılı Kadın Girişimcileri	106
4.4.1. Denizli’de Kadın Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar	107
4.4.1.1. Denizli İş Kadınları Birliği (DİKAB).....	108
4.4.1.2. Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği (GİKAD)	108
4.4.1.3. Denizli Kadın Girişimciler Kurulu	108
4.5. Denizli İli Kadın Girişimciler Üzerine Uygulama	109
4.5.1. Araştırmanın Modeli.....	110
4.5.2. Verilerin Analizi	110
4.5.3. Bulgular	111
4.5.3.1. Açıklayıcı Faktör Analizi –AFA	111
4.5.3.2. Güvenirlilik Analizi	118
4.5.3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi –DFA	119
4.6. Betimleyici Analizler	122
4.7. Değişkenler Arasındaki İlişkiler	123
4.8. Regresyon Analizine Yönelik Hipotez Testleri	124
4.9. Analizin Yorumlanması	127
SONUÇ.....	128
ÖNERİLER.....	131
KAYNAKLAR	133
ÖZ GEÇMİŞ.....	143

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Araştırmanın Modeli.....	110
Şekil 2. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Ölçeği DFA Sonuçları	120
Şekil 3. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeği DFA Sonuçları.....	121

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Girişimcilik ile ilgili temel kavramlar	7
Tablo 2. Ekonomistlerin girişimci tanımlamaları.....	9
Tablo 3. İş kurma sürecine ilişkin temel adımlar	11
Tablo 4. Girişimcilerde aranan temel nitelikler.....	12
Tablo 5. Girişimciliğe etki eden faktörler	16
Tablo 6. Girişimciliğin avantaj ve dezavantajları	17
Tablo 7. Sosyal girişimcilere destek veren kurumlar ve verilen destekler.....	42
Tablo 8. Sosyal girişimci ile ticari girişimcilerin karşılaştırılması.....	43
Tablo 9. Özel sektör, kurumsal ve kamu sektörü girişimcileri arasındaki fark.....	46
Tablo 10. Kadın ve erkek girişimcilerin karşılaştırılması	50
Tablo 11. Girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar	51
Tablo 12. KOSGEB girişimci destekleri	53
Tablo 13. TÜBİTAK Yeşil Büyüme Desteği.....	55
Tablo 14. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı destek projeleri.....	56
Tablo 15. Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri destekleri	58
Tablo 16. Türkiye Girişimcilik Vakfı destekleri	60
Tablo 17. Avrupa Birliği ile Türkiye uyumlu destekleri	62
Tablo 18. Dünya Bankası ve Türkiye uyumlu projeleri	63
Tablo 19. Kadınları girişimciliğe iten ve çeken sebepler	68
Tablo 20. Türkiye'de 2014-2019 arası erkek ve kadın istihdam oranları.....	77
Tablo 21. 2010-2021 yılları arası kadın istihdamın işteki durumu	78
Tablo 22. OECD ülkelerinde kadın istihdam oranları.....	79
Tablo 23. 2010-2020 yılları arası kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği alanlar (%) ..	80
Tablo 24. Literatürde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar.....	85
Tablo 25. IX. Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Hedefleri ve Gerçekleşmeleri (%).....	102
Tablo 26. İstihdam ve çalışma hayatında gelişmeler ve hedefler.....	103
Tablo 27. XI. Dönem Kalkınma Planı işgücü ve istihdam verileri (%)	103
Tablo 28. Ölçek ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	111
Tablo 29. Teorik Ölçek İfadelerinin Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları:.....	112
Tablo 30. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Anketine İlişkin AFA Sonuçları ...	115
Tablo 31. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Anketi Analiz Dışına Bırakılan İfadeler	116
Tablo 32. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Anketine İlişkin AFA Sonuçları	116
Tablo 33. Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi Bulguları.....	118
Tablo 34. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Ölçeğinin Uyum İndeks Değerleri	119
Tablo 35. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeğinin Uyum İndeks Değerleri	121
Tablo 36. Değişkenlere Yönelik Betimsel Analizi Sonuçları	122
Tablo 37. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	123
Tablo 38. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepkinin, İş Kurma Aşamasındaki Destek Üzerindeki Etkisi	125
Tablo 39. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepkinin, İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon Üzerindeki Etkisi	125
Tablo 40. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki ve Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliğinin, Mevzuatsal Destek Üzerindeki Etkisi	126

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABİGEM	Avrupa Birliği Türkiye İş Geliştirme Merkezleri
BM	Birleşmiş Milletler
DİKAB	Denizli İş Kadınları Birliği Derneği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EIB	Avrupa Yatırım Bankası
EIC	Avrupa İnovasyon Konseyi
GEM	Global Entrepreneurship Monitor
GİKAD	Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği
GİRVAK	Türkiye Girişimcilik Vakfı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEDV	Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı
KADAV	Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KAGİDER	Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KEDV	Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEKSA	Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
MIVE	Kadın Girişimciler Mastercard Endeksi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TESKOMB	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TKV	Türkiye Kalkınma Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUGİAD	Türkiye Genç İş İnsanları Derneği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNGC	Küresel İlkeler Sözleşmesi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIDO	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
WASME	Dünya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Birliği
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

1970’li yılların başlangıcında teknolojik gelişmeler ve sanayileşmenin hız kazanması sonrası iş hayatı da değişikliğe uğramıştır. Girişimcilik faaliyetlerin yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde kadın geleneksel ve toplumsal rolü itibariyle iş hayatında yeterince var olamamıştır. Günümüze gelindiğinde ise kadının eğitim seviyesinin artması, ekonomik şartlar, toplumun kadına bakış açısının değişmesi gibi gelişmeler kadınların iş hayatında ve özellikle girişimcilik alanında aktif rol almasını sağlamaktadır. Sosyal yaşam başta olmak üzere günlük yaşamın her alanında zorluklarla karşılaşan kadın, iş hayatında da gerek çevresel faktörlerden gerekse piyasa şartlarından dolayı zorluklarla karşılaşmaktadır. İş yaşam dengesini kuramamak, ataerkil toplum yapısı ve geleneksel bakış açıları, kadının aile içi rolleri, önceki dönemlerde oranca düşük olan eğitilmiş ve tecrübeli kadın eksikliği ve piyasadaki aktörlerin kadına bakışı gibi faktörler kadının iş hayatında karşılaştığı temel sorunlardandır. Literatüre bakıldığında ise kadın girişimcilerin karşılaştığı en büyük sorunlar iş yaşam dengesi ve toplumda kadına yüklenen rol çatışmasıdır. Yapılan çalışmalar genellikle kadının iş hayatı ile ilgili olup girişimcilik süreci, zorlukları ve çözüm önerileriyle ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Kadın girişimciliği, temelinde ekonomik faaliyetlere katkı sağlamakla birlikte kadının toplumdaki statüsünü de değiştirmektedir. İş kurma veya işini devam ettirme amacı taşıyan kadınlar, kendilerini geliştirmeye çabalamakta ve yeni üretim alanları oluşturup istihdama katkı sağlamaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmaya destek olmanın yanı sıra kadın girişimciler sosyal kalkınmaya da olumlu etki etmektedir. Teknolojik gelişmeler, kadının aile içi sorumluluklarının azaltılması ve toplumsal bilincin gelişmesi gibi değişimler kadınların iş yaşam dengesini kurmalarını kolaylaştırmaktadır.

Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların ve çözüm çalışmalarının incelendiği bu çalışmanın ilk bölümünde öncelikle girişimcilik ile ilgili ekonomik ve sosyal kavramlar açıklanmış; iş kurma fikri ile ortaya çıkan ve başarı elde etme ile son bulan girişimcilik süreçleri hakkında bilgi verilmiştir. Girişim sürecinin başlangıcında veya faaliyetin devam ettirilmesinde karşılaşılan sorunlara sonraki bölümlerde değinilmiştir. Süreç sonunda başarılı olan girişimcilerin yapılan araştırmalar sonucunda hırslı ve özgüvenli olmak gibi özellikler taşıdığı, girişimcilerin kişisel özellikleri ile çevresel ve ekonomik faktörlerden de etkilendiği belirtilmiştir. Üretim sürecine katkısının üzerinde

durulmakla birlikte sosyal açıdan da taşıdığı önem vurgulanmıştır. Son olarak girişimci faaliyetin oluşma süreci Dünya geneli ve Türkiye olarak ayrı ayrı incelenmiştir.

İkinci bölümde ise girişimcilik tip ve türleri üzerinde durulmuştur. En genel anlamı olan bağımsız yani ticari girişimcilik başta olmak üzere, bir iş yerine bağlı iç girişimcilik, kamu girişimciliği, sosyal açıdan önem taşıyan sosyal ve eko girişimcilik ile son dönemlerde ülkeler açısından büyük önem arz eden sanal girişimcilik, göçmen girişimciliği ve çalışmanın temelini oluşturan kadın girişimciliği detaylı incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Bu girişimci türlerinden genellikle ticari girişimciliğe destek veren kurum ve kuruluşlar ise Türkiye geneli olarak sıralanmış; 2021 yılı için güncel destekleri kapsam ve miktar olarak detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ilk olarak kadın girişimci kavramı detaylandırılmış, kadın girişimcileri erkek girişimcilerden ayıran özellikleri literatürden faydalanılarak karşılaştırma yapılmıştır. Mastercard Kadın Girişimciler Endeksi çerçevesinde Dünya’da belirli üye ülkelerin kadın girişimci verileri ve destekleri incelenmiştir. Türkiye’de de kadın girişimcilerin durumu hakkında başta Türkiye İstatistik Kurumu ve gönüllü kuruluşlardan sağlanan veriler incelenmiş; meslek dalı, gelişmişlik düzeyi ile ilgili detaylandırma yapılmıştır. Türkiye’de kadınlara destek veren kurum ve kuruluşları ile bunların 2021 yılı için güncel destekleri hakkında bilgi verilmiştir.

Son olarak çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türkiye’de kadın girişimcilere yönelik hukuksal ve iş hukuku kapsamında yapılan düzenlemeler yer almaktadır. Uygulama aşamasında ise Denizli ili ekonomik yapısı hakkında özet bilgi ile il kapsamında kadınlara destek veren kuruluşlar belirtilmiştir. Çalışmayı destekleme amaçlı yapılan anket ve röportaj çalışması ile detaylı bilgiler sağlanmıştır. Sonuç olarak kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik devlet desteklerinin yeterliliği belirtilmiş, sonuçlara yönelik çözüm önerileri üretilmiştir. Çalışma dönemi Covid-19 pandemi salgınına denk geldiği için çalışma kapsamındaki bilgilerin bu dönemin şartlarından etkilendiği belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE TARİHÇESİ

1. Girişim ve Girişimci ile İlgili Temel Kavramlar

Girişim ve girişimci kavramları literatürde teori ve pratik olmak üzere iki farklı şekilde analiz edilmektedir. Girişim ve girişimciliğin teorisini incelemenden önce girişimci kişiliğin oluşma sürecine, girişimcilerin özelliklerine ve girişime etki eden temel kavramlardan bahsetmek gerekmektedir.

Literatürde girişimcilik temel olarak risk faktörü üzerine kurulmuştur. Risk kavramı ise Fransız kökenli olup kelimesin aslı “riziko”dur. Riziko kelimesi ise sözlükte zarara uğrama tehlikesi, istenmeyen bir sonuçla karşılaşma olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Finansal ve finans dışı olmak üzere temelde ikiye ayrılmakla birlikte finansal risk kendi içinde; piyasa riski, kredi riski, likidite riski, yasal risk ve operasyonel risk olmak üzere beş alt gruba ayrılmıştır. Piyasa riski; piyasaların dalgalanmasından kaynaklanan ve yatırımların sonucuna ilişkin risk türüdür. Kredi riski; sözleşmelerde çift taraflı alınan yükümlülüklerden birinin yerine getirilmemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Likidite riski; işletmelerin vadesi gelen borçlar ve nakit bulundurulmamasından doğacak zararlara ilişkindir. Yasal risk; mevzuattan ve yasal yükümlülüklerden doğmaktadır. Operasyonel risk ise özünde yasal riskin alt dalı olmasına rağmen kurumların finansal ve kredilere ilişkin olmayan tüm riskleri içermektedir (Özbilgin, 2012: 87-93).

Risk ise beraberinde sorumluluk ve motivasyonu da getirmektedir. Risk almak ve girişimciliğe başlamak yeterli motivasyonu; risk ve belirsizliklerle mücadele etmek ise sorumluluk sahibi olmayı gerektirmektedir. Belirsizlik, bir olayın gerçekleşme olasılığının bilinmediği durumdur. Türk Dil Kurumu’na göre sorumluluk kavramı “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” olarak tanımlanmıştır. Motivasyon ise Baykal’a (1974) göre hedef, amaç, çıkar, ihtiyaç ve istekler kapsamında başarı için gerekli tutumu gösterme; moral, irade, heves ve güdülenme olarak incelenmiştir. Kısaca motivasyon bireyin sonuca ulaşmada hareket ve davranışlarını yönlendiren içsel güçtür.

Girişimin en temel özelliği ise yenilik veya yenilikçiliktir. Yenilik; var olmayan bir ürün veya fikri ortaya atma yahut var olanı değiştirip geliştirerek birey veya topluma yararlı hale getirmektir. Var olmayanı hayal etmek ve herkesten farklı fikirler ortaya

atmak olan yaratıcılıkla bütünleşmiş bir kelime olsa da tüm yaratıcı ürün ve hizmetler yenilik değildir (Alan ve Yeloğlu, 2013: 18).

Bireyleri girişimciliğe iten sebepler detaylı anlatılmakla birlikte bu sebeplerin başında başarıma güdüsü, özgüvenli olma, bağımsızlık, liderlik ve otorite sahibi olmak gelmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre başarı "bir eylem ya da fikir sonucunda fayda elde etmek" tir. Güdü ise bir davranışı ortaya çıkaran ve sürekliliğini sağlayan olgudur. Başarı güdüsü de bir eylem ya da fikrin sonucunda fayda sağlamak için gerekli davranışı sonucu görene kadar devam ettirmektir. Özgüven, sevebilirlik ve yeterlilik olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Özgüven tanımlamasında kendini sevmek, kendini affetme ve kendini görme önemli yer tutmaktadır. Özgüven kişinin kendi özellikleri hakkındaki yorum, düşünce ve duygularıdır (Mutluer, 2006: 8).

Girişimcilerin iş kurarken kendileri ile ilgili ilk isteği olan bağımsızlık; karar alırken ya da uygularken başkasına bağlı olmama durumu, belli şartlarda kendi istediği gibi davranabilmektir. Bağımsızlıkla birlikte lider olma ve işinde otorite sağlamak da girişimciler için önemlidir. Liderlik, Firestone'a göre örgütün yaşaması, çalışması ve etkili olabilmesi için gerekli görevleri yerine getirmektir. Lider çalışanlara gerekli ortam ve olanakları sunup, onlara kaynak oluşturarak destek sağlar. Süreçleri oluşturur, yönetir ve işlemlerini sağlar. Otorite ise meşru bir güç olmakla birlikte diğerlerini etkileme gücüne sahip olmaktır. Otorite sahibi zorlayıcı güce, ödüllendirme gücüne, karizmatik güce, yasal ve uzmanlık gücüne sahiptir (Arslan, 2018: 6).

Girişimcilerin sahip olması gereken özellikler başlığı altında ise iletişim beceri, teknik bilgi, ileri görüşlülük, zaman yönetimi, finansal bilgi ve planlama yeteneği ön plana çıkmaktadır. İletişim becerisi, empati kurabilmek (kendimizi karşıımızdaki kişinin yerine koyabilmek) hoşgörölü ve önyargısız olmak, eleştirilere karşı açık olmak; beden dili, göz kontağı, hitap, ses düzeyi vb. etkin kullanabilmektir. Teknik bilgi, alet yapmak ve kullanmak için gerekli bilgidir. Adını "beceri" anlamına gelen Yunanca "technetekne" sözcüğünden almaktadır. Teknik bilgi, gündelik ve bilimsel bilginin pratiğe dönüştürölmesidir. Teknik bilgi, sadece somut varlık alanına ait bir bilgidir. Finansal bilgi ise muhasebe bilgileri ile ilgilidir. Durumu ve başarıyı ifade etmede farklı finansal bilgiler kullanılır. Durumu ifade etmek için bilançodaki aktif ve pasif hesaplar kullanılırken, başarıyı ifade etmek için gelir ve gider tabloları kullanılmaktadır (Ersoy, 2012: 11).

1.1. Girişim ve Girişimcilik Kavramı

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirebilmek için ekonomik, sosyal ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İnsanların oluşturduğu toplumların bu zorunlu, sosyal ya da kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ilk başlarda kamu kurum ve kuruluşlarına ait iken günümüzde bu ihtiyaçlara özel sektör kurum ve kuruluşları da karşılık vermeye başlamıştır. Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan tüm bu kurum ve kuruluşları oluşturmak için doğal kaynakları, sermayeyi ve emeği birleştirmek gerekmektedir. Üretim faktörlerini bir araya getiren birleştirici faktöre ise müteşebbis yani girişimci denmektedir.

Ülkelerin ve bölgelerin gelişip büyümesinde önemli bir role sahip olan girişimcilik, işletmeler için de büyük önem taşımaktadır. Girişim faaliyeti yeni bir mal veya hizmeti ortaya çıkarmak olarak bilinmekle beraber yeni bir teknoloji üretmek, farklı bir pazar oluşturmak, mevcut mal veya hizmeti geliştirmek gibi alternatiflerden oluşmaktadır. Faaliyet veya ürünlerin çeşitliliğinin artması için yeni organizasyonlar oluşturmak, tanıtmak ve satmak da girişim kavramı kapsamına alınmıştır (Peters vd., 2001: 9).

Girişimcilik Fransız iktisatçı Jean Baptiste Say'dan itibaren emek, doğal kaynak ve sermayeye ek olarak üretim faktörleri arasında yer almıştır. Girişimcilik ülkeler için sürekli olarak refah artışı sağlayan dinamik bir süreçtir. Temel hedefleri kalkınma ve büyüme olan ülkelerde özellikle sanayi ve bilgi ekonomisine geçilmekle birlikte girişimcinin ve girişimcilik faaliyetinin önemi artmaktadır. Benzersiz ya da hiç olmayan şeyi üretmek ya da hizmete sunmak zorunda olmayan girişimci, ekonomik riskler ile sosyal ve psikolojik riskleri yönetebilme yeteneğine sahip olan kişidir.

Temel olarak var olmayan bir faaliyet ya da ürünü ortaya atma çabasında olan girişimciler; yeni bir pazar yaratma, var olan pazarı büyütme, mevcut ürünleri geliştirme ve güncelleme, ekonomide ve sosyal hayatta var olan sorunlara çözüm üretme gibi çeşitli faydalar sağlamaktadır (Say, 1880). Özellikle günümüzde teknoloji alanında yoğunlaşan girişimciler, yeni teknolojik gelişmeler sağlamakla birlikte mevcut teknolojinin iyileşmesinde de aktif rol almaktadır. İnsan sermayesi başta olmak üzere bilgi ve yeniliğin önem kazandığı dönemde girişimci bu temel özellikleri itibari ile büyük önem arz etmektedir.

1.1.1. Girişim Kavramı

Girişim, gereksinimleri karşılamak üzere, pazarı olan ve pazarda bir fiyatı oluşan ekonomik mal ve hizmetleri ortaya koymaktır. Girişimci, kar sağlamak amacıyla ticari faaliyetlerin yürütüldüğü ekonomik bir birimdir (Tokat ve Şerbetçi, 1998: 10). Mal ve hizmet üretmek için yapılan ticari yatırımlara girişimcilik denilebilmesi için, bu yatırımların sürekli meslek haline getirilmesi gerekmektedir. Her girişim faaliyeti işletme oluştururken, her işletme faaliyetine girişim denilemez. İşletmelerin girişim olarak nitelendirilebilmesi için süreklilik sağlaması, pazarı ve bir fiyatı olmalıdır. Aynı zamanda birey ve toplumun ihtiyaçlarını da karşılaması gerekmektedir (Taşkın, 2012: 86).

Tutar ve Küçük (2003), yaptıkları çalışmada girişimin özelliklerini anlatırken asıl amacın kazanç/yarar sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada girişim faaliyeti, ücret karşılığında mal veya hizmet satılarak girişimciye fon sağlamak olarak tanımlanmıştır. Temel görevi üretim, satış ve ilk iki görevin gerçekleşmesi için finansman sağlanmasıdır. Sahiplerinden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olan girişim birimi, hukuki bir kavramdır. Aynı zamanda girişimin kendisine ait öz ve yabancı kaynakları da bulunmaktadır.

Amerikan İş Ansiklopedisine göre ise girişim; kâr amaçlı işletme veya şirket anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal olarak beş girişim türü bulunmaktadır (Shopify Community, 2021):

- i. Şahıs; kendi çıkarları için faaliyet gösteren, sınırsız sorumluluğa sahip tek bir kişiye ait işletme türüdür.
- ii. Ortaklık; paylarının eşit olmasına gerek olmaksızın, birden çok kişi veya kurumun sorumluluğunda olan şirket türüdür.
- iii. Kurum; sahip sayısına göre türü değişmekle birlikte farklı amaçlarla kurulan ve sahiplerinin sorumlulukları bulunmayan şirket türüdür.
- iv. Sınırlı sorumlu; yasal bir şekilde kurulan ve korunan işletme türü olmakla birlikte ortaklığın yasal sorumlulukları bulunmaktadır.
- v. Profesyonel; bilgisayar, muhasebe, mimar, mühendis, doktor, avukat gibi lisanslı kişiler tarafından kurulup, ayrıcalıklı korumaya sahip işletme türüdür.

Girişim kavramının yalnızca yeni bir şey ortaya çıkarmak olmadığı bilinmekle birlikte literatürde girişim faaliyetinde başlatma, bulma ve yaratma temel sayılmıştır. Tablo 1'de girişimci kişiliğin oluşması, girişimcilik faaliyeti ve faaliyetin sonucunda esas

alınan temel kavramlar belirtilmektedir. Tabloya göre girişimci kişinin sahip olması gereken özelliklerin başında sorumluluk alma gelmektedir. Genel olarak ekonomik amaçlı yapılan girişimcilik kişilerde kar arzusu ve kişisel fayda sağlamak amaçlı yapılmaktadır. İş kurma fikri ile yola çıkan bireyler yönetim ve girişim stratejileri oluştururlar. Girişimci kişinin etkileri ise değer, yenilik, değişim yaratma ile başlamakta; girişimcilik sayesinde yeni ürün, pazar, organizasyon yapısı, üretim kaynağı ile yeni teknik ve teknolojiler oluşmaktadır. Konuyla ilgili detaylara sonraki bölümlerde yer verilmiştir.

Tablo 1. Girişimcilik ile ilgili temel kavramlar

Yeni ürün	Yönetim	Değer yaratma
Yeni pazar	Girişim	Yenilik yaratma
Yeni kaynaklar	Sahiplik	Büyüme arzusu
Yeni organizasyon	Sorumluluk ve yetki	Değişim yaratma
Yeni teknik ve teknolojiler	Kar arzusu ve kişisel fayda	Strateji oluşturma

Kaynak: Tokat ve Şerbetçi (1998), Tutar ve Küçük (2003), Taşkın (2012)

1.1.2. Girişimci Kavramı

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile dünyanın her alanında olduğu gibi ekonomik alanda da köklü değişiklikler başlamıştır. Yenilenen ve gelişen çağa ayak uydurmak, maliyet ve fayda analizinde karlı çıkmak için ekonomik birimler de oldukça yoğun çaba göstermektedir. Finans sektörü ve ticaretin aktörleri arasında yer alan girişimciler ise yenilik ve değişim çalışmalarının en önemli aktörüdür. Girişimciliğin temelinde yeni bir şey ortaya atma ya da var olanı değiştirip geliştirmek yer almaktadır.

Girişimcilik ya da müteşebbis kavramı, Fransızca “entreprendre” ve Almanca “unternehmen” sözcüklerinden türetilmiş, Türkçe’de “üstlenmek” anlamında kullanılan bir eylemdir. Burada üstlenilmesi gereken ise risk ve belirsizliktir. Entreprendre kelimesinden türetilen “entrepreneurial” kelimesi “girişimsel”, “entrepreneurial process” kelimesi “girişimsel süreç” anlamlarına gelmektedir (Arıkan, 2008: 20-21). Girişimci, girişim sürecinde bu risk ve belirsizlikleri fırsata dönüştürme amaçlı olan yenilikçidir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre girişimci “ticaret, endüstri vb. alanlarda sermaye koyarak, üretim için bir işe girişen kimse, müteşebbis” olarak tanımlanmıştır.

Girişimcilik, sadece ticari bir faaliyet olmamakla birlikte asıl amaç değer yaratmaktır. Girişimcilik, fırsatları görüp risklerini göz önüne alarak yenilikçi ve yaratıcı olmaktır. Parasal kazanç hedefi de olan girişimcinin asıl amacı başarı sağlamaktır; kar ise girişimci için başarının göstergesidir.

Girişimcilik kavramının akademik açıdan farklı anlamları olmakla birlikte meslek erbapları açısından da farklı anlamları bulunmaktadır. Örneğin; bir psikoloğa göre girişimci, bir şeylere ulaşma ve bir şeyler elde etme, deneyim, başarma veya başkalarının otoritesinden kaçma ihtiyacı gibi güdüler tarafından harekete geçen bireydir. Bir iş adamına göre ise girişimci, bir tehdit, agresif bir rakip olarak görülürken, diğer taraftan bir müttefik, arz kaynağı, bir müşteri olan; kaynaklardan faydalanmak, israfı azaltmak ve diğerlerinin işten memnun olmasını ve refahını sağlamak için daha iyi çözüm yolları bulan bireydir (Peters vd., 2018: 10).

Ekonomik birimleri üç temel temsilciye ayırarak inceleyen Richard Cantillon, 1755 yılında yazdığı eseriyle girişimci kişiliği ilk ortaya atan kişi olmaktadır. Ona göre ekonominin aktörleri arazi yani mal sahipleri, girişimciler ve ücretli çalışanlar. Kendi kendini düzenleyen piyasa ekonomisi içerisinde Cantillon’a göre girişimciler merkezi rol oynamaktadır. Girişimci sınıfı arz ve talep dengesini sağlar, belirli fiyattan alıp belirsiz bir fiyattan satışı yani arbitrajı gerçekleştirir. Risk alma, iş fırsatlarını belirleme ve yararlanma yeteneğine sahip olduğunu belirttiği girişimciyi “maceracı” olarak adlandırmıştır (Praag, 1999: 5-7).

Klasik iktisadi düşüncenin savunucularından J.B. Say ise “A Treatise on Political Economy: Or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth” adlı çalışmasında girişimcinin sadece merkezde değil, üretim ve dağıtımda da rol oynadığını belirtmiştir. Kamu sektörünün ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan Say’a göre girişimci, ekonomik kaynakları verimsiz alanlardan verimli alanlara aktaran kişidir. Say, girişimcinin yönetici rolünü ilk defa ortaya atmış ve bunu da “Sıfır Toplamlı Oyun” adını verdiği teori ile açıklamıştır. Bu teoriye göre ekonomik birimlerden birisinin kazanç ve kayıplarının, diğer ekonomik birimlerin kazanç ve kayıpları toplamına eşit olacağını savunmuştur. Yani taraflardan biri kazanırken diğeri kaybedecektir (Say, 1880: 135).

Neo-klasik iktisat açısından girişimcilik incelendiğinde ise Marshall “Principles of Economic” adlı çalışması ile girişimcinin önemini vurgulamıştır. Girişimcinin malların teminini sağlayan kişi olarak bilinen görevinin yanı sıra, yenilik ve ilerlemenin

sağlanması görevini de üstlenen kişi olduğunu belirtmiştir. Marshall’a göre girişimcinin taşınması gereken temel altı özellik bulunmaktadır (Marshall, 1890: 206-207);

- Gerçek bir kontrol sistemi oluşturmalı,
- Sermayeyi koordine edebilmeli,
- Ticari riskleri üstlenebilmeli,
- Tüm sorumluluk ve görevleri iyi bilmeli,
- Kullandığı makine ve malzemeleri iyi bilmeli,
- Var olan bir ürünü geliştirerek ya da yeni bir ürün ortaya çıkarmak için fırsatları değerlendirebilmeli, üretimi yönetebilmelidir.

Girişimcilik ile ilgili çalışmaların literatürde asıl öncüsü olan Schumpeter ise “The Theory of Economic Development” adlı eserinde girişimciliği yenilik ve teknoloji odaklı incelemiştir. Ona göre girişimci kişiler beş temel özelliği bulunmaktadır. (Schumpeter, 1911: 66);

- Yeni bir malı ya da var olan bir malın geliştirilmesinin tanıtımı,
- Yeni bir piyasanın oluşturulması,
- Yeni üretim yöntemlerinin oluşturulması,
- Hammadde ya da ürün için yeni bir kaynağın bulunması,
- Herhangi bir sektör için, yeni bir organizasyonu ifade etmektedir.

Ekonomistler genelde girişimciliğe yenilik ve değişiklik yaratma ya da yeni bir şeyi ortaya çıkarma olarak bakmışlardır. Schumpeter, Bentham, Weber gibi iktisatçılara göre yenilikçilik esas iken; Smith ve Turgot’a göre ise finansal sermayeyi arz eden kişi olması gerekmektedir. Keynes açısından ise üretim faktörlerini bir araya getiren ve onlar hakkında karar veren kişidir. Aşağıdaki tabloda (2) ekonomistlerin girişimci kişiye yönelik farklı görüşleri incelenmiştir.

Tablo 2. Ekonomistlerin girişimci tanımlamaları

Cantillon, Thünen, Mill, Hawley, Knight, Mises, Cole, Shackle	Girişimci, belirsizlikle ilgili riski üstlenen kişidir.
Smith, Turgot, Böhm-Bawerk, Pigou, Mises	Girişimci, finansal sermayeyi arz eden kişidir.
Baudeau, Bentham, Thünen, Schmoller, Sombart, Weber, Schumper	Girişimci, bir yenilikçidir.

Cantillon, Menger, Marshall, Wieser, Walker, Keynes, Mises, Shackle, Cole, Schultz	Girişimci, bir karar vericidir.
Say, Sain-Simon, Amasa Walker, Francis Walker, Marshall, Wieser	Girişimci, endüstriyel bir liderdir.
Sombart, Weber, Schumpeter, Say, Mill, Marshall, Menger	Girişimci, bir yöneticidir.
Say, Walras, Wieser, Schmoller, Weber, Clark, Davenport, Schumpeter, Coase	Girişimci, ekonomik kaynakların düzenleyicisi ve koordinatörüdür.
Quesnay, Wieser, Pigou, Hawley	Girişimci, bir girişimin sahibidir.
Amasa Walker, Francis Walker, Wieser, Keynes	Girişimci, üretim faktörlerinin bir işverenidir.
Bentham	Girişimci, bir müteahhittir.
Cantillon, Walras, Kirzner	Girişimci, bir arbitrajcıdır.
Cantillon, Kirzner, Schultz	Girişimci, alternatif kullanımlar arasında kaynakların bir tahsisçisidir.

Kaynak: Ripsas, Towards an Interdisciplinary Theory of Entrepreneurship, 1998

1.2. Girişimcilik Süreci

Girişimcinin iş fikrinin ortaya çıkmasından gerekli motivasyonları sağladıktan sonra işi geliştirmesine kadar olan aşamalara girişimcilik süreci denmektedir. Girişimcinin motivasyon kaynakları ise bağımsızlık isteği, toplumsal itibar elde etme, özgür karar alabilme gibi mevcut iş durumundan veya işsizlik durumundan farklılık yaratmaktır. Girişimcilik faaliyetinin ilk başında bireyin motivasyonu oldukça yüksektir. İş fikirlerini ortaya atan girişimci, faaliyetin nasıl olacağına dair arayışlar içindedir. Belirlediği fikir ve arayışlar sonucunda kendisine bir iş planı hazırlar. Yapacağı faaliyetin başarı şansını, gelir potansiyelini ve önceliklerini belirlemek için bir ön çalışma yapar. Ön değerlendirme süreci iş fikrinin özellikleri ile bireyin kendi özelliklerinin karşılaştırılmasıdır. Genel olarak girişimcilik sürecinin ilk aşaması, faaliyete başlarken herhangi bir engelin olup olmadığının belirlendiği aşamadır (Esen ve Aytekin, 2018).

Girişimcilik sürecinin bir sonraki aşaması ise fizibilite (yapılabilirlik) araştırmasıdır. Bir girişimin başarılı olma şansı ekonomik koşullara, piyasa şartlarına, girişimcinin özelliklerine ve iş fikrine göre değişmektedir. Bu aşamada ekonomik,

finansal, hukuki ve teknik bilgiler toplanılır. Sermaye temin şekli, piyasadaki rekabet şartları, yasal düzenlemeler, pazarın durumu, ürün ve hizmet durumu, müşteri kitlesi gibi teknik bilgi ve beceriler hakkında detaylı araştırma yapılmalıdır. Elde edilen bilgi ve bulgular arasında ise karşılaştırmalı analiz yapılmalıdır (Esen ve Aytekin, 2018). İş planı çerçevesinde yapılan araştırma ve analizler sonucunda girişimcinin elinde birden fazla olası seçenek olacaktır. Kendisinin ve girişim fikrinin özelliklerine en uygun seçeneği seçen girişimci iş planında uygulamaya yani işi kurma aşamasına geçecektir.

İşin kurulma aşaması, iş planında belirlenen özelliklere göre işin fiziki olarak kurulduğu aşama yani uygulama aşamasıdır. Girişimciler bu aşamada iş yerini kiralar ya da satın alır, yasal kuruluş işlemlerini hazırlar, makine ve ekipmanları temin eder, kredi çekilecekse gerekli teminat hazırlanır ve başvurular gerçekleşir. İş yeri ve iş yeri içi donanımları sağlanarak faaliyete aktif olarak başlanılır. Kuruluş aşamasını gerçekleştiren girişimciler, faaliyete başladıktan sonra işin geliştirilmesi aşamasına geçerler. Burada amaç işçi, makine-teçhizat sayısını ve kapasiteyi arttırmaktır (Esen ve Aytekin, 2018).

Tablo 3. İş kurma sürecine ilişkin temel adımlar

Adım 1	Motivasyon	Güçlü bir girişimcilik ve kendi işini kurma motivasyonuna sahip olma
Adım 2	İş fikri	Başarı potansiyeline sahip iş fikri ortaya atmak veya geliştirme
Adım 3	Çalışma programı	İş kurma sürecindeki faaliyetleri içeren genel bir çalışma programı hazırlama
Adım 4	Ön değerlendirme	İş fikrinin temel kriterlerine göre bir ön değerlendirme yapma
Adım 5	Fizibilite çalışması	İş fikrinin yapılabilirliğinin araştırılması ve raporlanması
Adım 6	İş planı	Fizibilite çalışması sonucunda alınan kararlara uygun bir iş planı hazırlama
Adım 7	İş kurmak	İş planı çerçevesinde işletmenin kuruluş çalışmalarını yürütme
Adım 8	İş geliştirme	İşletmenin ayakta kalması, kapasite kullanım oranının artırılması ve geliştirilmesi süreçlerini yönetme

Tablo 3'ü girişimcinin kişilik özellikleri üzerinden incelendiğimizde ise süreç hayal kurma ile başlayıp, çalışanlara iş bölümü yapmakla sonlanmaktadır. İşletmelerini kurma ve kendi gelecekleri hakkında fikir sahibi olma isteği olan girişimciler ilk olarak hayal kurarlar çünkü onlar hayal kurma ve hayallerini gerçekleştirme yeteneğine sahiptir. Hayalini kurdukları girişimleri ertelemez ve hızlı karar verirler. Aldıkları kararları uygulama planlarını belirleyerek hızlı şekilde uygulamaya başlarlar. Engellerle karşılaşsalar bile genellikle pes etmezler. Aile ve arkadaş ilişkilerinde sorun yaşama, 12 saate varan çalışma süresi ve ciddi maliyetlere rağmen kendilerini işe adarlar. Ürün ve hizmeti sunup satmak onların en büyük motivasyon kaynağıdır. İş kurarken ya da büyütürken detaylar üzerinde kritik çalışmalar yaparlar. İşe motive olma ölçütü onlar için para kazanmak değil, işi başarmaktır. Son olarak başarılı olan girişimciler işletmelerini çalışanlarına verdiği görevlerle devam ettirmektedir (Bygrave, 2004: 1-26).

1.3. Girişimcilerin Özellikleri

Çeşitli araştırmacılar girişimcilerin taşıdığı ya da taşınması gerektiğine inandıkları özellikleri farklı açılardan ele almışlardır fakat girişimcilerin ortak net bir özellik sıralaması yapılamamıştır. Bunun en büyük sebebi ise bu özelliklerin, girişimcilerin yeni başlayan mı yoksa girişimcilik faaliyetini uzun yıllardır yapan kişiler mi olduklarına göre değişmesidir. Girişimcilik faaliyetine yeni başlamak isteyen özellikle genç bireylerde risk alma eğilimi düşüktür. Başarma güdüsü, güç ihtiyacı, enerjik olma, hırs, sorumluluğa istek duyma, yeniliklere ön ayak olma gibi girişimcilik özellikleri faaliyetine yeni başlayan girişimcilerde görülmektedir. Girişimcilik alanında tecrübeli olan kişiler ise risk alma eğilimi ve sorumluluk güdüsü yüksek kişilerdir. Bu kişilerde özellikle yüksek başarı yakalayan girişimcilerde hırs, özgüven, bağımsızlık, otorite kaynağı olmak gibi özellikler daha ön plandadır.

Tablo 4. Girişimcilerde aranan temel nitelikler

Teknik Beceriler	Yönetsel Beceriler	Bireysel Beceriler
Halkla ilişkiler	Pazarlama	Risk alma
Çevresel gözlem	Karar verme	Kararlı olma
Yöneticilik ve Örgütlenme	Sorun çözme	İçsel denetim
Takım çalışmasına uygunluk	İnsan ilişkileri	Yenilik yapma

Öğretebilme ve yetiştirebilme	Araçları belirleme	Değişimi yönetmek
Teknoloji ve teknik yönetim bilgisi	Muhasebe ve Finans	Değişimi sağlamak
İletişim kurabilme, dinleyici olabilme	Yönetim ve Denetim	Öngörü sahibi olma

Kaynak: Hisric ve Peters, Entrepreneurship, 2011

Girişimci kişiler Tablo 4’te de belirtildiği üzere teknik, yönetsel ve bireysel beceriler gerektirmektedir. Bireysel ve teknik beceriler özellikle girişim faaliyetinin başlangıcında büyük önem taşımaktadır. Yenilik yapmak değişimi sağlamak amacı taşıyan girişimci bu amaca ulaşmak için ilk olarak kararlı olmalıdır. Belirsizliklerin getireceği riski yönetebilmek için çevresel gözlemlerini iyi yapmalı, teknoloji ve teknik bilgileri takip etmeli ve özellikle deneyimlerden faydalanmak için iyi bir iletişim kurabilmelidir. İlk başlarda işini kendi yürüten girişimciler bu yönetim ve örgütlenme sürecinde muhasebe ve finans bilgilerine hakim olmalı, kendi pazarlama stratejisini geliştirmeli, sosyo-ekonomik bir çevre kurmaya çalışmalıdır. İşlerinin devam süresinde ise özellikle personel çalıştıran girişimcilerin yöneticilik görevini başarılı yapması, ekibin verimli örgütlenmesini sağlaması gerekmektedir. Son olarak yenilikçi ruhlu girişimci özellikle personeline yeni bilgi ve becerileri öğretebilme yani onları yetiştirebilme yeteneğine sahip olmalıdır.

1.4. Girişimcinin Temel Fonksiyonları

Girişimci piyasadaki ve toplumdaki sorunları fark eden, olası riskleri hesaplayan ve fırsatları değerlendiren kişidir. Bir fırsatı değerlendirme, iş fikri ortaya atma, var olan şeyi geliştirme veya yeni bir şey ortaya sunma faaliyeti gösteren girişimciler davranışsal olarak geleceğe yöneliktir. Girişimcinin temel fonksiyonları ise üretimi organize etme, ürün çeşitliliği sağlama, istihdam yaratma, yeni pazarlar ve satış yöntemi oluşturma, sermaye birikimi sağlamaktır (Doğan S., 2015: 11-12).

Üretim organizasyonu, üretim sürecine katılan hammadde, madde, sermaye, emek ve teknolojiyi birleştirme sürecidir. Üretim sürecinin her aşamasında denetleme ve düzenleme yapmak da bu organizasyonun içindedir. Üretim organizasyonu, üretim sürecinde maliyetlerin en aza indirilmesi ve verimliliğin en üst düzeye çıkmasına katkı sağlamaktadır. Rekabetçi ortamda işletmeler ayakta kalabilmek ve büyüme sağlamak için düşük maliyet ve yüksek faydanın yanı sıra ürün çeşitliliği ve kalitesine de önem

vermektedir. Girişimciler yeniliklere ve yeni teknolojilere açık olduğu için üretim organizasyon sürecinde oldukça başarılı ve etkindirler (Doğan S., 2015: 11-12).

Teknoloji ve bilişim alanında yapılan yeniliklerle ülkeler arası ticarette sınırlar kalkmış ve Gümrük Anlaşmaları ile ihracat-ithalat kolaylaştırılmıştır. Önceleri yerel veya bölgesel olan işletmeler küresel bir rekabet ortamına girmiş ve kendini geliştirmek zorunda kalmıştır. Ülkeler genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğe göre ithalat tercihini yapmaktadır. Ürün çeşitliliği ve kalitesi de yapılan çalışmalara göre özellikle ihracat ve turizm açısından önemlidir. Girişimciler yeni pazarı araştırarak, pazarın ihtiyaçlarını ve potansiyelini belirleyip, üretimi şekillendirmektedir. Böylece hem ülke içi ve dışında kendi işletmesini büyütürken hem de ülke kalkınmasına destek sağlamış olurlar.

Büyüyen ve gelişen işletmeler üretim sürecinde teknoloji yoğun çalışmakla birlikte pazarlama ve dağıtım, muhasebe ve maliyet alanında da insan gücüne ve düşüncesine ihtiyaç duymaktadır. Kendi işletmesi içerisinde bu şekilde istihdam yaratan işletmeler, girişimcilik tecrübeleri ve başarı hikayeleri ile girişim planı olan diğer kişilere örnek olarak ülke çapında da yeni iş fikirlerinin ortaya çıkmasını sağlayıp istihdama katkı sağlamaktadır.

Yerel ve bölgesel pazardan ulusal veya küresel pazarlara, e-ticaret alanına geçiş yapan ya da ekonomik amaç dışında sosyal ve kamusal amaçlı girişimlerin artması mevcut organizasyonu da etkilemektedir. Tüketiciler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda pazarlama ve reklam tekniklerinin kişilerin kararlarını etkilemede çok önemli olduğu gözlemlenmiştir. Yeni pazar, ürün veya hizmet arayışında olan girişimciler, mevcut üretim sistemlerinde değişikliğe gitmek zorundadır. Sadece ürün kalitesini değil müşteri kalitesini de arttırarak az ürünle yüksek kazanç sağlayan dünyaca ünlü markalar başlangıçta seri üretim yaparken sonraları parti veya özel üretim şekline dönmüşlerdir.

Kaliteli bir pazarlama tekniği ve yeni satış teknikleri ile rakiplerinden farklı görünerek dikkat çekmeyi başaran dünyaca ünlü Gucci markası, manken seçimi ile pazarlama yöntemlerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sonuç olarak kendi işletmesi için yeni ürün veya hizmet ortaya çıkaran, mevcut ürün veya hizmeti geliştiren, yeni pazar oluşturan, teknoloji ve piyasayı takip ederek yeni teknikler kullanan girişimciler, yarattıkları istihdam ve küresel pazardan kazançları sayesinde ülke için de sermaye birikimine katkı sağlamaktadır.

1.5. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Girişimcilik ile ilgili yapılan çalışmalarda, girişimciliği etkileyen faktörler üzerinde oldukça çok durulmuştur. Girişimciler, içinde bulunduğu toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel özelliklerinden etkilenmektedir. Yaşadığı toplum girişimcilerin iş hayatı kadar kişisel özelliklerine de etki etmiş ve girişimci kişilik denilen kavram ortaya çıkmıştır. Girişimci kişilik psikolojik, sosyal, soy bağı gibi etkenlerin yanı sıra dışsal sebeplerden ya da zorunlu hallerden de ortaya çıkabilmektedir.

Teknolojik gelişmeler girişimcilik süreci için oldukça önemlidir. İş süreçlerini ve iş yükünü azaltan teknolojik gelişmeler ürün/hizmet sunum sürecini daha kaliteli ve hızlı hale getirmektedir. Teknolojiyi ilk kullanmaya başlayan firmalar, piyasada değer elde etmektedir. Bunların yanı sıra teknoloji, üretim sürecinde azalan maliyet ve artan performans göstererek firmaların performansını da etkilemektedir. Küreselleşme, gelişen teknoloji ve büyüyen pazar, internet teknolojisinin gelişmesini de sağlamakla birlikte bilgi teknolojisine duyulan ihtiyaç da ortaya çıkarmıştır.

Bilgi ağı olarak adlandırdığımız günümüzde, ekonomi ve teknoloji de bilgi üzerine kurulmaktadır. Ev tabanlı işletme olarak adlandırılan işletmeler, iş bulamayan ya da iş aramaktan vazgeçen bireylerin evlerinden çalışmayı tercih etmesiyle ortaya çıkmıştır. İşlerini kaybetmiş veya işletmenin klmesi dolayısıyla işten atılmış insanların çoğu, diğer işletmelerde bir iş bulmak yerine evlerinden çalışmayı tercih etmektedir. Danışmanlık, satış temsilciliği, tüccarlık, ev ve otomobil denetçiliği, grafik sanatçılığı, web tasarlama gibi alanlar ev tabanlı işletmeler kurarak çalışma hayatının devam edebileceği alanlardan bazılarıdır. Kendi işini kuran, özerkliğe sahip, mevcut olan kaynakları kendi başına yöneten, evlerinden online olarak işlerini yürüten, ilk ve nc girişimciler olan ev tabanlı işletme girişimcilerinin çoğunluğunu kadın girişimciler oluşturmaktadır (Ağca ve Yumuşakipek, 2015: 9-12).

Hisrich'e göre girişimcilik eğitimi sayesinde bireyler girişimciliği bir kariyer olarak görmeye başlamıştır. Bu eğitimler sayesinde bireyler fikir ve becerilerini geliştirmekte, girişimci ruhları teşvik etmektedir (Peters vd., 2001: 9). Tablo 5'te girişimci kişiliğin oluşmasına etki eden unsurlar listelenmiştir. Tablo hazırlanırken Mill, Timmons, Schumpeter, Weber, Litzinger gibi ekonomistlerin görüşleri de referans alınmıştır.

Tablo 5. Girişimciliğe etki eden faktörler

Kişilik Özellikleri (psikolojik)	Ekonomik Sebepler (parasal)	Gerekli Olma Durumları	Dışsal sebepler
Başarma ve güç ihtiyacı Bağımsızlık isteği Öz yeterlilik Toplumda değer yaratma Risk alma eğilimi Hırs ve özgüven Kendini ispatlama isteği Patron olma isteği Sorumluluk isteği Prestij sahibi olma isteği İletişim becerileri Yenilikçi düşünce Yeni ürün/hizmet yaratma Kontrol odağı olma Teknik bilgi sahibi olma	Emeklilik geliri Daha çok kazanma Finansal özgürlük Ek gelir elde etmek Hobiyi işe dönüştürme Yüksek standartlı yaşam isteği İş fırsatlarını değerlendirme Var olan yaşam biçimini değiştirme	İşsizlik İş tatminsizliği Kariyer memnuniyetsizliği İş güvencesi olmaması Ailenin kurulu bir işletmesinin olması Aile için iş yaratmak ve aileyi bir arada tutma isteği Aile baskısından uzaklaşıp kendi işini kurmak Çalışma saati ve şekli üzerinde kontrol edebilme	Politik istikrar Teknik altyapı Teknolojik gelişmeler Vergi teşvikleri Mesleki eğitim Pazar fırsatları ve pazar yapısının uygunluğu Rekabetçi piyasa Devlet teşvikleri Pazara giriş engellerinin düşük olması/olmaması İletişim altyapısı Ulaştırma altyapısı

Kaynak: Hisric ve Peters, Entrepreneurship, 2011

1.6. Girişimciliğin Avantaj ve Dezavantajları

Bireyleri girişimciliğe yönelten en önemli sebeplerin başında kendi kendinin patronu olmak yani bağımsız olma isteği gelmektedir. Tablo 6’da da belirtildiği üzere kişinin plan ve projelerini yönetme, çalışma saatleri ve çalışma şeklini belirleme gibi kararları kendi verebilmesi iş hayatı için motive edici bir unsurdur. Kendi aldığı kararların sonucundan yine kendi sorumlu olan girişimci başarma ihtiyacı ve motivasyonu içindedir. Kişi eğer giriştiği faaliyette başarı sağlarsa toplum içerisinde saygın bir yer edinecektir. Başarı bireye saygınlık, motivasyon, güç gibi hususlar kazandırdığı gibi en büyük kazancı da kar elde etmektir.

Girişimci kendi işletmesinin devamlılığı ve büyümesi için işletme içerisinde birçok faaliyette ve görevde bulunacaktır. Farklı departman bilgileri ve yenilikçi arayışlar kişinin kendini geliştirmesini sağlayacaktır. Başarılı olan girişimciler büyüme yoluna girecek ve zamanda istihdam sağlamaya başlayacaktır. Yeni şubeler kurma, personel alımı, yeni pazarlar ise kişiye olumlu tecrübeler yaşatacaktır.

Tablo 6. Girişimciliğin avantaj ve dezavantajları

Girişimciliğin Avantajları	Girişimciliğin Dezavantajları
Bağımsızlık duygusu	Kişisel özveri
Başarma hissi	Sorumluluk yükü
Kar elde etme	Zarara katlanma zorunluluğu
Saygı gösterme	Finansal sorunlar
Kişisel gelişime katkı sağlama	Aileye yeterince zaman ayıramama
Toplumsal fayda sağlama	Belirsizliklerle başa çıkmaya çalışma
Finansal kontrol	Risk alma
İzleyici olmak yerine lider olma	Gelirin düzensizliği
Fikirleri uygulama şansı	Sürekli öğrenme gereği
Yaratıcılığa açık olma	Talep yaratamama sorunu
Yüksek kazanç elde etme	Başarının çalışanlara bağlı olması
İş ortamını kontrolde tutma	İdari ve bürokratik işler
Problem çözerek farklılık yaratma	Çalışma süresinin sınırsız olması
Bütün potansiyelini kullanma	Başarısızlık durumunda ortaya çıkan psikolojik bunalım ve yıkılma
Kiminle çalışacağını seçme	İş yükü ve getirdiği stres

Kaynak: Arıkan, Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, 2008

Girişimcilik bireylere saygınlık, motivasyon, gelir, tecrübe, bağımsızlık gibi avantajlar sağlarken bir yandan da maddi ve manevi sorumluluklar yüklemektedir. Kendi işletmesinin sahibi olan girişimcinin en büyük dezavantajları maddi ödemeler ve esnek çalışma saatleridir. Bir işletmeyi yürütmek, personeli idare etmek, gelir ve gider dengesini oluşturmak kişide sorumluluk duygusunu artırır.

Girişim faaliyetinin özellikle ilk yıllarında girişimci oldukça esnek saat çalışmaktadır. Bu durum ailesinden, çevresiyle olan zamanından, hobileri gibi kişisel zamanlarından ödün vermek zorunda bırakmaktadır. İşletmede çalışan bireyler kendi alanlarında uzmanlaşırken, başarılı olmak zorunda olan girişimci, sahibi olduğu işletmenin tüm alanlarından sorumlu olmaktadır. İşletme içi sorumlulukların yanı sıra girişimci kanuni, sosyal, ekonomik sorumluluklarla da başa çıkmak zorundadır. Vergi yükü, vergi ödeme zamanları, sosyal sigorta giderleri, ekonomide anlık değişen faktörler ve işletmenin kurulduğu bölgenin faaliyete bakış açısı kimi zaman girişimciyi zor

durumda bırakmaktadır. Başarma güdüsü ile yola çıkan girişimci dış faktörlerden dolayı başarısızlıkla da karşı karşıya kalmakta ve devamlılık için bu başarısızlıklara bazen göz yummaktadır (Arıkan, 2008: 37).

1.7. Girişimciliğin Önemi

Girişimciliğin varlığı ve geliştirilmesi ülke açısından bazı kararların alınmasına etki etmektedir. Özellikle bir ülkede girişimcilik faaliyetleri beklenen başarıyı gösteriyorsa karar alıcılar politika oluşturlarken bu etkeni göz önünde tutacaklardır. Kamu sektörünün piyasada yoğun rol aldığı ekonomilerde başta rekabet olmak üzere piyasa verimliliği de olumsuz etkilenmektedir.

Kamu kesimindeki bürokratik işlemler ve çalışanların fazla iş yüklenmeme isteği kimi zaman yatırımların gecikmesine ve istenilen sonucu vermemesine sebep olmaktadır. Oysaki özel sektör, kamu sektörünün tersine daha dinamiktir ve zaman – kazanç analizini daha iyi yapmaktadır. Özel sektörün ve girişimciliğin aktif olduğu bir ekonomi ise sürekli yenilenmek ve gelişmek zorundadır. Maliyet ve kıt kaynaklarla faaliyet gösteren girişimciler kaynakları etkin ve verimli kullanmalıdır. Rekabetin varlığı üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini ve verimliliği artırır.

Özel sektörde işçi temini kamu sektörüne göre daha kolaydır. Kamu personel ihtiyacını belirli prosedürlerle ve belirli zamanlarda sağlar. Özel sektör girişimcileri ise şartları taşıdığı sürece daha fazla ve kolay istihdam yaratır. Düşük sermaye ile de başlanılabilen girişimcilik faaliyeti bireyleri bu alana yönlendirirken bu sayede devletten beklenen iş talebini ve devletin yükünü de azaltmaktadır. Ayrıca girişimcilik faaliyetini şartlar sağlandığı sürece her mevkide herkes yapabileceği için, yatırım ve gelişmişlik belli bir alanda toplanmamış bu sayede de bölgesel gelir dağılımı sağlanmış olacaktır.

1.7.1. Girişimciliğin Sosyal Açıdan Önemi

Girişimciler bulundukları toplum içerisindeki sorunları çözmek için bu sorunlara alternatif yöntemler bulmak ve bundan para kazanmak isteyen kişilerdir. Asıl amaçları kar elde etmek olan girişimciler kendi faydalarını maksimize etmeye çalışırken aslında toplumun ihtiyaçlarını da gidermektedir. Girişimciler yeniliklerin takipçisi oldukları için teknolojiyi geliştirme ve kullanmada oldukça yeteneklidirler bu yüzden de teknolojiyi hem kendi hem de toplum için iyi kullanmış olurlar.

Sanal girişimciler ise hizmet ve ürünleri sadece yerel pazarda değil global pazarda da sunmaktadırlar. Başarılı olan girişimciler kendi reklamlarını yaparken aynı zamanda bulundukları ülkenin de reklamını yapmaktadırlar. Özellikle kültür, sanat gibi alanlarda çalışan girişimciler ülkenin de tanıtımını yaparak turizme katkı sağlamaktadır.

Sosyal girişimci olarak adlandırılan kişiler ise toplumdaki sosyal sorunların çözümü için çalışıp üretmektedirler. Kadına şiddet, çevre ve sağlık, eğitim, çocuklar ve muhtaçlar gibi toplumda güncel sorunlara yönelik çalışmaları girişimciliğin sosyal açıdan önemi ile ilgili oldukça etkilidir. Girişimcilerin sosyal açıdan öneminden bahsedilirken, girişimcilerin sosyal sorumluluklarından da bahsetmek gerekmektedir. Girişimcilerin ailesine, çalışanlarına, müşterilerine, topluma ve sivil toplum kuruluşlarına da karşı önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Başar, 2019: 178).

- Girişimciler, çalışanlarına adil ve ekonomik şartlara uygun ücret ödemelidir.
 - Girişimciler, müşterilerine her zaman uygun fiyatlı ve kaliteli ürün temin etmelidir.
 - Aynı zamanda hizmet sunarken anlayışlı olmalıdır.
 - Girişimciler ürün veya hizmet sunarken çevreye duyarlı olmalıdır.
 - Girişimci, yaptığı faaliyet ile ilgili gerekli oda ve kuruluşlara üye olmalı, sorumluluklarını düzenli olarak yerine getirmelidir.
 - Girişimci, sivil toplum kuruluşlarında aktif yer almalı, işletmesi ile örnek olmalıdır.
- (Kadın ve engelli çalışan, çocukların eğitim ve sağlığına destek vb.)

1.7.2. Girişimciliğin Ekonomik Açıdan Önemi

Yeniliğin öncüsü olan girişimciler bulundukları çevredeki belirsizlik ve sorunlardan faydalanır; sorunlara çözüm önerileri getirirken ya da riskle baş ederken yeni organizasyonlar, yeni teknik ve teknolojilerden faydalanmaktadır. Özellikle teknolojiye faydalanan girişimci sayısı arttıkça teknoloji üreticileri de kendilerini geliştirmeye çalışacaktır. Bulunduğu çevrenin sorunları üzerine çalışan bu kişiler bölgesel kalkınmaya da katkı sağlayacaktır. Girişimci kişi temel olarak kendi çıkarını maksimize etme ve kar sağlama amacı taşımaktadır. Girişim faaliyetinin gelişmesi ve büyümesi için ilk olarak iş gücüne ihtiyaç duyacak bu da yeni istihdam sağlayacaktır. İstihdamın artması, bölgesel gelişmişlik ve çevre bireylerinin gelirinin artması o bölgede tüketimi de etkileyecek, tüketim mallarının üretici ve satıcıları da bu faaliyetten olumlu etkilenecektir. Smith'in 1776 yılında yayınladığı eserde de belirttiği gibi özellikle serbest piyasa ekonomisinde

kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan bireyler, dolaylı yolla topluma da fayda sağlayacaktır.

Jegatheean yaptığı bir çalışmada girişimciliğin ekonomik açıdan önemi başlıklar halinde açıklamıştır (Ödemiş, 2018: 37-39).

- Sermaye oluşumuna katkıda bulunmak; girişimciler, kamunun atıl durumda olan tasarruflarını harekete geçirerek sermaye birikimine katkı sağlamaktadır.
- Büyük ölçekli istihdam fırsatları yaratmak; girişimciler, az gelişmiş ulusların kronik bir sorunu olan işsizlere büyük çapta istihdam yaratırlar. Girişimciler tarafından giderek daha fazla işletmenin kurulmasıyla birlikte, başkaları için hem küçük hem de büyük ölçekli sayısız iş fırsatları yaratılmıştır.
- Dengeli bölgesel gelişmeyi desteklemek; girişimciler, daha az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerde sanayiler kurarak bölgesel farklılıkların giderilmesine yardımcı olurlar. Bu bölgelerdeki sanayilerin ve işletmelerin büyümesi karayolu taşımacılığı, sağlık, eğitim, eğlence gibi çok sayıda kamu yararına olan hizmetin yapılmasını sağlamaktadır.
- Ekonomik gücün tek bir elde toplanmasını engellemek; ekonomik güç, sanayi ve ticaret faaliyetinin doğal sonucudur. Bu sorunu gidermek için nüfus arasında ekonomik gücün tek bir elde toplanmasının azaltılmasına yardımcı olacak çok sayıda girişimci geliştirilmelidir.
- Servet yaratmak ve dağıtmak; girişimci, ülkenin çıkarı için servetin ve gelirin daha fazla insana ve coğrafi bölgeye eşit olarak yeniden dağıtılmasını teşvik etmektedir. Böylece toplumun daha büyük kısmına faydalı olmasını sağlamaktadır.
- Gayri safi milli hâsıla ve kişi başı milli geliri artırmak; girişimciler her zaman fırsatları kollarlar, fırsatları keşfedip kullanırlar, sermaye ve yeteneğin kaynak seferberliğini teşvik ederler, yeni ürün ve hizmetler getirirler, ekonominin büyümesine yönelik pazarlar geliştirirler. Bu şekilde, bir ülkedeki kişi başına düşen milli gelirin yanı sıra gayri safi milli hâsılanın artmasına da yardımcı olmaktadır.
- Yaşam standartlarını iyileştirmek; insanların yaşam standartlarındaki artış, ülkenin ekonomik kalkınmasının karakteristik bir özelliğidir. Girişimciler, daha düşük maliyetlerle büyük ölçekte çok çeşitli malların ve hizmetlerin üretiminde en son çıkan

yenilikleri benimseyerek insanların yaşam standartlarını yükseltmede önemli bir rol oynamaktadırlar.

- Ülkenin ihracat ticaretini desteklemek; girişimciler, bir ülkenin ekonomik kalkınmasının önemli bir bileşeni olan ihracat ticaretinin geliştirilmesine yardımcı olurlar. İthalat vergilerinin gereksinimi ile mücadele etmek için ihracata büyük miktarlarda döviz kazandırmak amacıyla büyük ölçekte mal ve hizmetler üretmektedirler.
- Kârları maksimize etmek; girişimciler, yeniliklerle kârları maksimize etmeye çalışırlar ve değişim ortamında çalışmayı severler.
- Genel kalkınmayı kolaylaştırmak; girişimciler, zincirleme olaylar ile sonuçlanan değişim için katalitik madde görevi görürler. Bir işletme kurulduğunda sanayileşme süreci harekete geçirilir. Talebin artması ve daha fazla ekonomik birimin kurulması, bir alanın genel olarak gelişmesini sağlamaktadır. Bu şekilde girişimciler, girişimcilik faaliyetlerini artırmakta ve bir heyecan ortamı yaratmakta, genel kalkınma için bir itici güç olma özelliği taşımaktadırlar.

1.8. Girişimciliğin Tarihçesi

Aşkın vd. (2011), yaptıkları çalışmada girişimcilik tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu belirtmişlerdir. İnsanlığın başlangıcından itibaren bireylerin yaşamak için yaptıkları her türlü avcılık, çiftçilik ve ticari faaliyetler girişimciliğin temelini oluşturmaktadır. Yapılan alet ve gereçlerin ya da üretilen ürünlerin takas yoluyla el değiştirmesi kaynaklara bakıldığında girişim faaliyetidir.

Geçmişte sadece ticari faaliyet kavramlarının oluşturduğu girişimcilik faaliyeti günümüzde bilgi ve teknolojik gelişmeler ile farklı bir boyut kazanmıştır. Girişimcilik kavramının boyut değiştirmesinde Rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, paranın icadı, tarım devrimi, buhar makinesinin icadıyla başlayan teknolojik yenilikler ve sanayi devriminden sonra başlayan serbest piyasa ekonomisi önemli rol oynamıştır. Bölümde girişimciliğin tarihçesi Dünya ve Türkiye olarak ayrı ayrı incelenmiş; dünyada girişimcilik tarihi temel olarak iktisadi ekoller ve ekonomistler çerçevesinde detaylandırılmıştır. Türkiye’de ise cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreç önemli ekonomik olaylara göre dönemlere ayrılmıştır.

1.8.1. Dünya’da Girişimcilik Tarihi

Dünyada girişimciliğin gelişimini öncelikle, ekonomik uğraşların geçirdiği evreleri inceleyerek anlamak mümkündür. Dünya tarihinde girişimcilik avlanma ve toplama ile başlamış günümüzde sosyal, teknolojik hatta kamusal girişimciliğe kadar uzanmıştır. Merkantilizm ile başlayan devletlerin ekonomik süreçlerine kadar geçen sürede girişimcilik ekonomik bir faktör olarak tam anlamıyla oluşmamıştır. Dünyada girişimcilik tarihi beş farklı döneme ayrılarak incelenmiştir (Aşkın vd., 2011: 57-58);

i. İlkel toplumlar; avcılık ve yetiştiriciliğe yani çobanlığa dayanan köy ekonomisidir. İnsanların küçük gruplar halinde yaşamasından, bir arada yaşamaya başlamasıyla birlikte toplayıcılıktan avcılık dönemine de geçilmiştir. Bu dönemde av için alet ve araçlar yapılmaya başlanmıştır. İlkel toplumlarda kadın-erkek iş bölümü dışında diğer tüm konularda herkes aynı görevlere sahipti yani toplumda farklılaşma başlamamış ve bu anlamda eşitlik söz konusuydu. Ortak mülkiyetin olduğu ilkel toplumlarda mesleklaşma ve uzmanlaşma henüz başlamamıştı. İlk başlarda tüketim amaçlı olan avcılıktan daha sonrasında üretim ve dağıtım amaçlı avcılık aşamasına geçilmiştir. Bu dönemde toprak, bitki ve hayvanlar üzerinde ortaklık geçerliydi. Yani toprak da eşit parçalara bölünüyordu, avlanan hayvanlar da topluluk arasında eşit dağıtılıyordu. Kadınlar ise çanak, dokuma, ekmek yapımı vb. küçük el sanatı işlerinde görev alıyorlardı (Aşkın vd., 2011: 57-58).

ii. Tarıma dayanan köy ekonomisi; mülkiyet ve hakimiyet kavramının ortaya çıktığı günümüz derebeylik sisteminin temeli olan ekonomi dönemdir. Toplayıcılık ve avcılık döneminden tarımcılık dönemine geçilmesiyle birlikte derebeyi denilen bir kavram ortaya çıkmıştır. Derebeyi, genellikle ailesinden ona kalan geniş topraklar üzerinde hakimiyet sahibi olan kişidir. Merkezi otoritenin yerine yerel otoritenin söz konusu olduğu bu dönemde derebeyi, çalışanları ve ailesi üzerinde siyasal, ekonomik ve hukuki düzenlemeler yapardı. Buradaki ekonomik sistem ise takas ve kendi kendine yetme üzerinedir (Vural, 2006: 14). Tarım toplumuna geçilmesi ve yerleşik hayatla birlikte daha fazla iş gücü gereksiniminden dolayı nüfus artışı hızlanmıştır. Toplumlar gelişmeye başlamış ve yeni ticari teknikler ile ticaret de gelişmiştir. Ekonomik faaliyetler çeşitlenmiş olmasına rağmen gelir bu dönemde de sadece emek gelirinden oluşmakta ve bunun sonucu olarak toplumda gelir eşitsizliği ortaya çıkmamaktadır.

iii. Küçük el sanatına dayanan kent ekonomisi; özel bankaların kurulması ile günümüz girişimcilik anlayışının başladığı dönemdir. Günümüz girişimcilik anlayışının ilk adımlarının atıldığı bu dönemde topluluklar, fuar ve panayır gibi ticaret alanları kurmaya başlamıştır. Özel bankaların da kurulmasıyla birlikte girişimcilik hareketi de başlamıştır. Bu dönemde hükümetler ise girişimcilerin kar ve zararları için iş anlaşmaları yapmıştır. Girişimciler bu sözleşmelerle malları üreticilerden sabit fiyatlarla satın alarak, pazar koşullarına göre mallarını satmak suretiyle riski kabul etmiş sayılırlardı. Sözleşmelerde de malların fiyatı sabit olduğundan, işlem sonucu elde edilen kar veya zararı girişimci üstlenirdi (Aşkın vd., 2011: 57-58).

iv. 15. – 19. yüzyıllar arası; Avrupa’da ortaya çıkan iktisadi düşünceler çerçevesinde girişimciliğin gelişim gösterdiği ve farklı iktisadi okulların girişimciliğe farklı açılardan yaklaştığı dönemdir. Modern Çağ’ın başlarında Avrupa ülkelerinin ekonomik politikalarının amaçları, ekonomik gücünü kullanarak devleti güçlendirmek ve devletin gücünü kullanarak da ekonomiyi güçlendirip ülkeyi geliştirmektir. Ancak, devletler her şeyden önce gelir sağlamaya gayret ediyorlardı ve bu ihtiyaç onların çoğu zaman üretken faaliyetlere zararlı politikalar uygulamasına yol açıyordu (Güran, 2013: 98). Bu dönemlerde hükümetlerin uyguladığı politikalara destek çıkan grupların varlığı kadar eleştiren gruplar da bulunmaktaydı. Ekonomistlerin oluşturduğu bu gruplar ise Merkantilizm, Fizyokrasi, Klasik İktisadi Düşünce, Neo-Klasik İktisat akımlarını ortaya atmışlardır.

v. 20. yüzyıl ise klasik iktisadi görüşün hakimiyetini kaybettiği ve Keynes’in öncülüğünde özellikle 1929 buhranı sonrasında ekonomiye bakışın değiştiği dönemdir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen ve yapılaşmada değişen sanayileşme ile şirket için yönetim ve sahiplik mevkilerinde de değişiklikler yaşanmıştır. Yöneticinin sahibinden farklı olduğu bu yeni şirketleşme modelinde girişim fikirleri için özgürlük alanı artmış ve pozisyonu yeniden değerlendirilen girişimciler ekonomi oldukça önemli hale gelmiştir. Sanayileşmenin yoğun olduğu bu dönemde birey tipi girişimcilikle beraber girişimci kavramı da üretim faktörleri arasında yer almıştır (Küçük, 2005: 32-33).

1.8.1.1. Merkantilizm ve Girişimcilik

Orta çağın sonlarına doğru ortaya çıkan Avrupa’daki değişimler, siyasi yapılanmalar, hacli seferleri, milli devletlerin kuruluşu, para kullanımının yaygınlaşması,

teknik ve ideolojik yapıların değişmesi ile farklı iktisadi akımlarda ortaya çıkmıştır. Merkantilizm de tam bu dönemde Batı Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik bir akımdır. Akımın temel varsayımları devletin varlığı ve ekonomi ile devletin birlikte gelişmesine dayanır. Temel amacı ülke ihtiyaçlarının yerli sanayi ve üretim ile karşılamak, artan kısmı ise ihraç ederek gelir kazanmaktır. Merkantilizmin önemli temsilcileri Jean Bodin, Thomas Myles, Montaigne, Thomas Mun ve Jean B. Colbert’tir (Öztürk, 2007: 10).

Merkantilistlere göre dünya serveti sabittir, değişmez ve ülkenin zenginliği barındırdığı değerli madenlerle ölçülmektedir. Devletin ekonomiye müdahale etmesini ve bu müdahalenin ihracatı arttırmak ya da ithalatı azaltmak yönünde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ev tipi sanayileşmenin olduğu dönemde, sermaye sahipleri hammaddeyi evlerinde çalışmak isteyenlere dağıtır ve bu kişiler de üretimi gerçekleştirirlerdi. Yurtiçi üretimin tüketimden fazla olması gerektiğini savunanlar, üretimden kalan kısımları ihraç edilebileceğini; ithal edilen malların ise yurtiçi tüketiminin azaltılması gerektiğini belirtmiştir (Bayraktar, 2019: 1-8).

Dış ticareti sağlamak amaçlı deniz yolunu kullanan ve geliştiren merkantilistler dönemi, aynı zamanda keşif dönemi olarak da adlandırılır. Bu dönemde ticaret hacmi genişlemiş, ekonomik ve siyasi sınırlar değişmiştir. Ticaret yollarının değişmesi ve alanların genişlemesi sonucunda para kullanımının artması bu dönemde esnaf ve tüccar denilen girişimcilerin gelirlerinin de artmasını sağlamıştır. Dönemin girişimciler ile ilgili çalışmasını yapan Dudley North, ne kadar devlet iç ve dış güvenliği sağladıktan sonra denizciliği geliştirir ve girişimcileri destekler ise ekonomik üstünlüğe o derece sahip olacaktır. Ticarete belli bir kısma imtiyaz gösterilmesi ona göre ekonomiyi ve ekonomik eşitliği olumsuz etkileyecektir. Girişimcilere destek verilmesi için bankaların kurulması gerektiğini savunmuş ve ticari sınırlandırmaları reddetmiştir (Aydemir ve Güneş, 2006: 155).

Batı Avrupa’da ulus devletlerin ortaya çıkışı ile iktisadi liberalizm denilen bir olgu ortaya çıkmıştır. Sanayi ve bilim alanındaki gelişmeler, bilimdeki gelişmelerin sanayiye olan etkisi, sanayici kapitalist sınıfın ortaya çıkışı, devlete ve müdahalesine olan güvenin sarsılması gibi sebepler merkantilist düşüncenin yıkılmasına ve yerini devletin ekonomiyi müdahalesine karşı çıkan fizyokrasinin almasına neden olmuştur.

1.8.1.2. Fizyokrasi ve Girişimcilik

Fizyokrasi kelimesi terim olarak “doğanın kuramı” anlamına gelmektedir. Merkantilist düşünceye tepki olarak ortaya çıkan fizyokrat düşüncede ekonominin temeli toprak ve tarımdır. “Laissez faire laissez-passer” yani bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler varsayımını ilk ortaya atanlar fizyokratlardır. Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini bu yüzden de ekonominin serbest olması gerektiğini savunmaktadırlar. Fizyokratlara göre ekonomide üç sınıf vardır; uygulayıcılar yani köylüler, toprak sahipleri ve zanaatkarlardır. Ekonomide serbest dolaşım ve tam bir denge söz konusudur. Devlet tek bir vergi almalı ve bu verginin kaynağı da tarım olmalıdır. Yine vergi sistemi uygulamaları ve gelire göre sınıflara ayrılma ilk olarak bu dönemde oluşmuştur (Gudeman, 1980: 240-252).

Fizyokrat düşüncenin savunucularından Cantillon, piyasanın temel aktörünün girişimci olduğunu dile getirmiştir. Ona göre piyasanın aktörleri toprak sahipleri, girişimciler ve işçilerdir. Girişimci, satacağı kesin olmadan ve satış fiyatı o an belli olmadan üretilen ürünleri alıp, riske giren kişidir (Cantillon, 1755: 65). Girişimci belirli fiyattan aldığı ürünü piyasa şartlarında kar elde ederek satarak bu sınıflar arasında ekonomik ilişkiyi yürütmektedir. Cantillon dönemin diğer düşünürlerinden farklı olarak, girişimciliğin sadece tarım ürünleri üzerinde değil, diğer ticari faaliyetlerde de ön planda olması gerektiğini belirtmiştir.

Dönemin bir diğer temsilcisi “Tableau Economique” adlı kitabıyla tanınan Quesnay ise girişimciyi “belirsizlik taşıyan, üretimi organize eden ve yönlendiren, yeni yöntemler ve yeni ürünler ortaya çıkararak yeni pazar arayan kişi” olarak ifade etmiştir. Temelinde tarım ve gıda üzerine yoğunlaşan bu iktisadi düşüncede Quesnay, toprak sahibi olan girişimcilere önem vermiştir. Girişimciliğin gelişebilmesi için pazara giriş çıkış engeli olmamalı, siyasi ve ekonomik istikrara güven olmalıdır (Özkul, 2007: 345).

Quesnay’ın “Tableau Economique” eserinin temeline bağlı kalmakla birlikte Turgot, bazı yenilikler getirmiştir. Turgot ilk defa vergi sistemini bilimsel temellere dayalı kurmuş ve sistemli bir devlet bütçesi oluşturmuştur. Quesnay’ın aksine verimli olanın sadece tarım değil, emek ve sermaye olduğunu da belirtmiştir. Sonuç olarak fizyokrat düşünce genelinde ticaret ve sanayileşmenin faydalarını göz ardı ederek, ekonomiyi tarım sektörü üzerine kurmuş, sanayi devriminden sonra da görüşlerinin geçerliliğini kaybetmiştir (Praag, 1999: 5-7).

1.8.1.3. Klasik İktisadi Düşünce ve Girişimcilik

Adam Smith'in 1776 yılında sunduğu "The Wealth of Nations (Ulusların Zenginliği)" adlı eser klasik düşüncenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Klasik iktisadi düşünceyi Smith öncülüğünde Say, Malthus, Mill ve Ricardo gibi düşünürler de temsil etmektedir. Fizyokratların aksine verimli alanın sadece tarım değil, emek ve sermaye olduğunu da savunmuşlardır. Onlara göre bireyler rasyonel ve akılcıdır; üretici ve tüketicilerin kendi çıkar ve faydalarını maksimum tutma çabası içine gireceğini, sonucunda ise ekonomik dengenin maksimum düzeyde sağlanacağını belirtmişlerdir (Smith, 1776: 453-471).

Klasik iktisat okulunun savunduğu görüşlerin temelinde serbest piyasa ekonomisi, devletin ve vergilerin tarafsızlığı yer almaktadır. Devlet piyasada aktif rol almayacağı için borçlanmaya olağanüstü gelir olarak bakmış ve devlet bütçesinin denk olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ekonomideki her aktörün ticari işlerinde kendi çıkarlarını düşünürken, bireysel ticari işlemlerin toplamında ekonomide herkesin çıkarına yaradığını ve ekonomik düzenin devletin müdahalesine gerek kalmadan sağlandığı durumu "Görünmez El Teorisi" olarak belirten Smith aslında serbest piyasadan bahsetmektedir (Hebert ve Link, 2006: 589-597).

Serbest piyasa ve tam rekabet koşulları altında ekonomi her zaman tam istihdamda olmakla birlikte ona göre piyasada önemli olan arzdır. Arz edilen her malın talebi olacağını savunurken görüşlerinde tasarrufların her zaman yatırımlara eşit olacağını da üzerinde durmuştur. "Klasik Dikotomi" denilen paranın elde bulundurulmasına yönelik tezi ise paranın sadece mübadele amaçlı kullanılmasıdır. Smith'e göre girişimci maceracı ve risk arayışı içinde, geleceği ön görüp ona göre organizasyon sağlayan ve akıllıca yatırımlar yapan kişidir. Ona göre kar sadece sermayenin ödülüdür (Smith, 1776: 543-471).

Girişimcinin sadece üretim faktörlerini bir araya getiren değil aynı zamanda bunları en verimli şekilde birleştiren kişi olduğunu iddia eden Say'ın "Mahreçler Yasası" adı verilen önermesi, iktisadi gelişmenin anahtarını malın değişimini sağlayan girişimde görmektedir. Mahreçler Yasası'nda her arzın kendi talebini yarattığını, arzı ise girişimcinin yarattığını iddia etmektedir. Girişimciyi üretim ve imalatla yöneten işletme sahibi; tarım ve ticarete ise tüccar olarak adlandırmıştır. Ona göre girişimci keşfedilmeyen kaynakları ve fırsatları bir araya getirip kazanç sağlamaktadır. Girişimcilik

kavramını döneminde yaygınlaştıran kişi ise Mill'dir. "Principles of Political Economy" adlı eserinde girişimcinin denetim, kontrol ve yönetim gücü olduğunu; sebebinin de girişimcilerin zeka ve kültürel bilgi, algılamada ve kanıda doğruluk gibi özelliklerinden kaynaklandığını belirtmiştir (Salvatore ve Vita, 2004: 4-5).

1.8.1.4. Neo- Klasik İktisadi Düşünce ve Girişimcilik

Alfred Marshall'ın öncülüğünü yaptığı neo-klasik iktisadi düşünce iktisada marjinal ve fayda kavramlarını kazandıran kuramdır. Düşünceyi klasik iktisattan ayıran en önemli özellik ise dışsallıklar durumunda bozulan ekonomik dengelere devletin müdahale etmesi gerektiğini savunmalarıdır. Neo- klasiklere göre serbest piyasa ekonomisinin başarısız olmasının sebepleri arasında ilk olarak dışsallıklar gelmekle birlikte içsel ekonomiler, zorunlu kamusal malların üretilmesi ve tam rekabetin gerçekleştirilememesidir. Çünkü marjinal maliyetlerin sıfır olduğu üretim faaliyetlerinde ekonomideki aktörler arasında eşitsizlik ortaya çıkacak ve bu eşitsizliği devlet müdahale ederek giderecektir (Küçükcalay, 2012: 247-280).

Neo- klasik iktisat açından girişimci, üretim kaynaklarını bir araya getirerek bunları verimli ve etkin bir biçimde kullanan ve ekonomik büyümeye katkı sağlayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Girişimcinin görevi yenilik ve ilerlemeyi sağlamak, sermaye ve emeği verimli biçimde birleştirmek, mal arzı ve üretimi yönlendirmek, sorumluluk üstlenip hem yönetici hem de işveren olmaktır (Praag, 1999: 5-7). Sınıf ayrımını reddeden bu görüşte bireysel düşünce ve bireysel girişimciliğin önemi üzerinde durulmuştur. Daha önceki dönemlerde vurgulanan girişimcinin kişisel özelliklerine neo-klasik dönemde yöneticilik, muhasebe ve finans uzmanlığı özellikleri de eklenmiştir (Yener, 2018: 20).

Neo- klasik iktisadi düşüncenin savunucularından Walras "Elements of Pure Economics" adlı eserinde üretim faktörlerini 4 gruba ayırmış ve girişimcilik üzerinde ayrıca durmuştur. Cantillon'un çalışmasından farklı olarak girişimciyi, toprak sahipleri, kapitalistler ve işçiler dışındaki dördüncü grup olarak incelemiştir (Hebert ve Link, 2006: 589-597). Walras, girişimciliği açıklarken kar peşinde koşanlar ve sermaye sağlayanlar ayrımını net bir şekilde yapmıştır. Ona göre yöneticilik ve girişimcilik birbirinden farklıdır. Girişimciler arasındaki rekabet gücü piyasadaki gerçek kar veya zararlar üzerinde oldukça etkilidir ve azaltmaktadır (Walker, 1986: 1-24).

1.8.1.5. Keynesyen İktisadi Düşünce ve Girişimcilik

1929 Büyük Buhranından çıkış yolu ve yeni ekonomik düzen arayışında olan J. Maynard Keynes, 1936 yılında yayınladığı “The General Theory of Employment, Interest and Money” adlı eseriyle klasik iktisadın önermelerini reddetmiş ve yeni ekonomik düzenden bahsetmiştir. Ona göre ekonomi her zaman tam istihdamda olamayıp, piyasa kendi kendini düzenleyemez. Aşırı istihdam ya da eksik istihdamın söz konusu olacağı dönemlerde devlet ekonomiye müdahale etmelidir. Uzun dönemde herkesin öleceğini varsaydığı için ekonomik analizlerini kısa dönem üzerine yapmış ve klasiklerin aksine paranın yansız olmadığını belirtmiştir. Klasik iktisadi düşünürlerin parayı sadece değişim aracı görmelerine ek olarak Keynes paraya ihtiyat ve spekülasyon görevlerini de yüklemiştir. Likitide Tercihi Teorisinde para ve para politikalarından bahsederken ekonomide asıl müdahalenin maliye politikası yoluyla olması gerektiğini savunmuştur (Seymour, 1947: 17-20). Klasik iktisadi düşüncenin savunduğu “Her arz kendi talebini yaratır.” görüşüne karşı çıkan Keynes, ekonominin talep yönlü olduğunu ve üretilen her malın satılmayacağını belirtti. Keynes, girişimcinin işletme kurarak istihdam sağladığını ve bu sayede satın alma gücü oluşturarak talep oluşturduğunu söylemektedir.

Keynes, bir ekonomik model olarak girişimciliğe dayalı girişimsel ekonomiyi önermektedir. Keynes, yaptığı “A Treatise on Money” adlı çalışmasında, ekonomik büyümedeki sorunları temelde iki nedene bağlamıştır. Bunlar sermaye birikimin yetersizliği, teknik ve yenilik bilgilerin eksikliğidir. Ona göre yetersiz bilgi ve sermaye eksikliği beraberinde işsizliği getirmektedir. Girişimcilerin yenilik ve gelişimdeki rolü göz önüne alındığında Keynes de bu sorunların girişimciler sayesinde çözülebileceğini belirtmiştir. Girişimciler sayesinde etkinlik ve verimlilik artacak, bilgi araştırmaları ve teknik araştırmalar sonucunda teknolojik ilerlemeler de sağlanacaktır. Teknolojik yenilikler emeğin de verimliliğini arttıracığından üretimdeki emek azalarak, emeğin kullanılabileceği yeni sektörler ortaya çıkacaktır (Keynes, 1953: 250-300).

1.8.1.6. Schumpeter ve Girişimcilik

Schumpeter’e göre girişimcilik, atıl kaynakları yenilikler yoluyla keşfederek ürün ve süreçlerde kullanıp verimlilik ve etkinlik sağlamaktadır. Ona göre girişimci bu yeniliklerle pazarda ve piyasada dengeyi yeniden kuran ya da dağıtan kişidir. Schumpeter’in 1911 yılında yazmış olduğu “Theory Of Economic Development” adlı

kitabında ekonomik gelişmenin sürekli işleyen dinamik bir süreç olduğunu, girişimcinin mevcut statükoda devam eden dengeyi bozarak yeni bir denge oluşturan faktör olduğunu iddia etmektedir. Schumpeter girişimciyi ekonomik kalkınmanın ana aracı olarak gördü ve ona göre kalkınma kavramı aşağıdaki beş durumu kapsamaktadır (Schumpeter, 1911: 66):

- i. Yeni bir malın veya yeni bir mal kalitesinin tanıtımı,
- ii. Yeni bir üretim yönteminin tanıtılması,
- iii. Yeni bir pazarın açılması,
- iv. Yeni bir hammadde kaynağı veya yarı mamul tedarik kaynağı bulma,
- v. Herhangi bir endüstrinin yeni organizasyonunun tanıtılmasıdır.

1.9. Türkiye’de Girişimcilik Tarihi

Türkiye’de girişimcilik tarihi incelenirken cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası olarak dönemlere ayrılmalıdır. Çalışmada cumhuriyet sonrası dönem altı farklı başlık altında incelenmiştir. Cumhuriyetin ilanından önceki dönemde savaşımlardan yorgun çıkan bir halk, kaybedilen savaşlar ve ekonomik olarak oldukça imtiyaz verdiğimiz anlaşmalardan dolayı ülkede girişimcilik adına çalışmalar yapılmış fakat olumlu sonuç alınamamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile yeni kurulan hükümet gerek Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi ve yeni kurulan ekonomiyi kalkındırmak için birçok ekonomik çalışma yapmıştır. Cumhuriyet sonrası girişimcilik tarihi dönem içerisinde önemli ekonomik olaylara göre detaylı incelenmiştir;

- 1923- 1930 yılları arasında Lozan Antlaşması ile başlayan süreçte, Sanayi Teşvik Yasasıyla birlikte ulusal ekonominin kurulmasına yönelik köklü çalışmalar yapılmıştır. Dönemin ekonomi üzerine yapılan en büyük görüşmesi ise İzmir İktisat Kongresinin toplanmasıdır.
- 1930- 1950 dönemlerinde Büyük Buhran’ın etkileri görülmektedir. Ülkemizde de buhranın etkilerinden çıkmak için toplanan Milli Ekonomi Kongresi kapsamında devletçilik politikaları eleştirilmeye başlamış ve özel girişimlerin artmasına yönelik adımlar atılmıştır.
- 1950- 1970 liberal ekonomi ve planlı dönem olarak adlandırılan dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Özel sektör ve girişimciliğin önem kazandığı bu

dönemde teşvikler verilmeye başlanmış, özel sektör yatırımları artmış ve istihdam olanakları oluşturulmuştur.

- 1970- 1980 döneminde gelişmekte olan sanayilerin ham madde ve madde ihtiyaçları artış göstermiştir. Üretim ve ticarete yurtdışına bağımlılığı azalmak için 24 Ocak Kararları ile ithal ikameci politikalar gündeme gelmiş fakat dönemin siyasi karışıklıkları itibariyle beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır. Ayrıca bu dönemde kadın hareketleri hız kazanmış ve pozitif sonuçlar ortaya çıkmıştır.
- 1980- 2000 dönemleri arası ithal ikameci politikalardan başarı sağlanamadığı için serbest ekonomik düzene geri dönmüştür. Gümrük Birliği'ne katılmakla birlikte ihracat yapmak isteyen girişimciler kendini geliştirmek için çabalamaya başlamıştır. Beşinci kalkınma planının uygulamaya koyulduğu bu dönemde ilk defa kadından bahsedilmiş ve Medeni Kanun'da yapılan kadın hakları üzerine değişiklikler ile kadının ekonomik ve sosyal alanda statüsü değişmiştir.
- 2000 yılından günümüze kadar gelen ekonomik ve siyasal süreçte planlı döneme geçilmiştir. Girişimciler ve işletmeler için kamu-özel kurumları kurulmuş, kadın ve çocuk işçilere yönelik önemli adımlar atılmıştır. Girişimcilere önceden sadece ekonomik amaçlı yapılan teşviklere sosyal ve kültürel amaçlı teşvikler de eklenmiştir.

1.9.1. 1923- 1930 Ulusal Ekonominin Kurulması Döneminde Girişimcilik

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması, yeni kurulan devlet için oldukça büyük bir devrimdi. Kapitülasyonlar yıllarca milli ekonomiye zarar vermiş, ekonomide yabancı ticaretçilerin çıkarlarını ön planda tutmuştur. Osmanlı devletinden kalan dış borçlanmalar da ekonomimizi oldukça fazla etkileyerek, borç veren ülkelerin kendi maliyemize karışacak duruma gelmesine sebep olmuştur. Lozan Antlaşması ile bu borçlarda uygun koşullar ve ödeme planı doğrultusunda düzenlenmiştir (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,2020).

Yeni kurulan ekonomide tarım, hayvancılık ve ticaret birbirinden ayrı düşünülmeden, devlet ve birey iş birliği ile yönlendirilmekteydi. Bu sebeple 1933 yılında ilk beş yıllık, 1937 yılında da ikinci beş yıllık plan uygulanmaya başlanmıştır. Her ne kadar bütünlük düşünülse de bu dönemde tarım ekonominin birincil kaynağı idi. Osmanlı döneminde alınan öşür vergisi, o dönem için çiftçinin ekonomik gücünü oldukça kötü etkilemiş ve tarımsal üretim azalmaya gitmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet

Devleti öşür vergisini kaldırarak çiftçinin üzerindeki yükü hafifletmiş ve tarım alanında büyük bir atılım yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde ekonomide de millileşme büyük önem taşıyordu. 1927 yılında “Sanayi Teşvik Yasası” çıkarılarak sanayileşme hareketlerine teşvikler sağlandı. Özel kesime karşılıksız arazi verilmesi, vergi muaflığı ve özel kesimin üretiminin devlet tarafından zorunlu alınması gibi unsurlar da bu yasanın başlıklarındandır. Devlet küçük esnafa da kredi kolaylığı sağladı. Bireysel girişim konusunda yeterli gelinemeyen alanlar da ise devlet bizzat kendisi yatırım yaptı (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2020). Bu dönemde özel girişimleri desteklemek amacıyla 1924 yılında İş Bankası, 1925 yılında kamunun özel sektörle iş birliği yapması için doğrudan özel kesime kredi vermeyi amaçlayan Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.

Dönemin en önemli gelişmelerinden birisi de İzmir İktisat Kongresi’dir. Bu kongrede “Türk Müslüman ahaliden tüccar ve iş adamı insanlar oluşturma” ilkesi kararı alınmıştır. Alınan diğer kararlar aşağıda sıralanmıştır (İzmir İktisat Kongresi, 2020):

- i. Kurulmakta olan yeni sanayi kollarında öncelik olarak Türkiye’de yetişen hammaddeler kullanılmalı,
- ii. Atölye tarzı el işçiliği ile yapılan üretimden seri üretim yapılan fabrikalaşma sistemine geçilmesi,
- iii. Devlet ekonomiye aldığı kararlarla ya da özel sektörün yetemediği alanlara yardım ederek müdahalede bulunmalı (hammadde teminatı, personel eksiliği, bilgi eksikliği),
- iv. Özel girişimlere sermaye temini sağlayacak devlet bankası kurulmalı,
- v. Tedarik, üretim ve ulaşım gibi faktörlerin toplu halde yönetim olanağı sağlanmalı,
- vi. Sendika hakkı tanınmalı,
- vii. Anonim şirketlerin kurulumu kolaylaştırılmalı,
- viii. Altyapı çalışmaları hızlandırılmalı,
- ix. Kalkınmayı özel sektöre dayandıran milliyetçi bir iktisat politikası oluşturulmalıdır.

Cumhuriyetin kuruluşu döneminde erkekler ile mücadele eden kadınların da sosyal, ekonomik ve hukuki konularda yükseltilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Dönemin Kadın Hareketi’nin kurucusu Nezihe Muhiddin, kurduğu parti anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılınca, “Kadın Birliği Derneği” ni kurmuştur. Cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için önemli çalışmalar yapılmış, kadının statüsünü ilerletmek için

baskı kurmuşlardır. Tüm bunlara rağmen savaşın etkilerinin sürmesi ve yetersizliklerden dolayı beklenen verim sağlanamamıştır (Arslaner, 2021: 199).

1.9.2. 1930- 1950 Devletçi Politikalar Döneminde Girişimcilik

Devletçilik politikasının uygulandığı bu dönemde özel sektörün yetersiz kaldığı sektörlerde devletin aktif rol alması, yatırım yapması amaçlanmıştır. Bu politikanın uygulanmasında 1929 ekonomik buhranı, özel girişimci ve sermaye yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, teknoloji ve altyapı yetersizliği etkili olmuştur. 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu özel girişimi teşvik edici rol oynamamış, savaş ekonomisi şartları içinde piyasayı düzenleyen ve arz talep arasındaki dengesizliği önleyip karaborsacılıkla mücadeleyi amaçlamıştır (Aşkın vd., 2011).

1948 yılında Milli Ekonomi Kongresi toplanmıştır. Devletçiliğe ilk eleştiriler de bu dönemde ortaya çıkmış ve özel girişim taraftarları, aşırı devletçiliğin özel girişimin gelişme imkanlarını ortadan kaldırdığını ileri sürmüşlerdir. Bu dönemde, sanayide özel sektör bir önceki döneme göre gözle görülür bir gelişme göstermiştir (Danışık, 2001).

1.9.3. 1950- 1970 Liberal ve Planlı Dönemde Girişimcilik

1950’li yıllarda sanayileşmenin özel sektör ile gerçekleştirilmesi benimsenirken, devletçilik olgusu reddediliyordu. Bu dönemde önemli sermaye birikimi gerçekleştirilmiş, yeni işletmeler kurulmuştur. 1950 yılında özel girişime düşük faizli, proje bazında kredi verme amacıyla Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu dönemde karayolları, limanlar, elektrik santralleri gibi büyük alt yapı yatırımlarına önem verilmiş, tarım ön plana çıkarılmıştır. 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Planlı dönemde özel sektöre ağırlık verilmiş ve özel sektör yatırımlarının artış gösterdiği gözlemlenmiş ve özel girişimin sanayideki payı %70’lere yükselmiştir. Bu dönemde özel sektöre ağırlık verilmesi ve bu yönde politikaların benimsenmesi girişimci sayısını artırmıştır (İlter, 2008: 28).

1960- 1970 yılları arasında özel girişimciliğin gelişme gösterdiği söylenebilir. Ticaret ve tarımdan endüstriye geçiş devam ederek, serbest mesleklerden iş yaşamına atılanların sayısı hızla artmıştır. 1970’li yılların girişimcilerinde şu temel nitelikler ortaya çıkmaktadır (Arıkan, 2008: 37).

- Çoğu yurtiçi ve yurtdışında yüksek öğrenim görmüş insanlardır.
- Var olan geleneksel mal üretimini bir ileri aşamaya götürmek amacındadırlar.
- Üretme hırısı temeldir. Yatırımın diğer boyutları olan yönetim felsefesi, verimlilik, kalite ve uygun fiyat ilkelerini pek düşünmemektedirler.

1.9.4. 1970- 1980 İthal İkameci Dönemde Girişimcilik

İthal ikamesi politikasının -daha önce yurt dışında üretilmekte olan malların uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesi- giderek yaygınlık kazandığı bu dönemde kamu yatırımlarında düşme eğilimi olmuş, sanayileşme eğilimi ve özel sektör girişimciliği artmıştır. Devlet yerli sanayinin gereksinimi olan ara malların üretimini karşılayarak ülkede ‘ağır sanayi’ hamlesini desteklemiş ve buna ek olarak da önemli ölçüde büyüyen ve genişleyen küçük ve orta boy işletmelerden oluşan yan sanayi ortaya çıkmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile ithal ikamesine yönelik kalkınma politikasından vazgeçilmiştir. Sonuçta, serbest piyasa ekonomisi ile ihracata dair kalkınma politikasına geçilmiştir (Arıkan, 2008: 20-37).

1980’li yıllarda iktisadi anlamda meydana gelen bu değişimlerle beraber kendine farklı roller üstlenen kadının statüsü de pozitif yönde değişime uğramıştır. Kadın hareketlerinin hızlandığı, liberal ekonominin benimsendiği, girişimcilik kültürünün gittikçe yoğunlaştığı bu yıllar aynı zamanda kadın girişimciliğinin de önem kazandığı dönemdir (Soysal, 2010).

Bu dönemde Kıbrıs Harekâtı ve sonucunda gelen ambargo, petrol şokları, yükselen enflasyon, siyasal ekonomik istikrarsızlık, ithal ikamesi politikasının tıkanması, döviz sıkıntısı, dışa açık olmama ve teşvik uygulamalarının giderek dönemin gereksinimlerine cevap vermekten uzaklaşmaya başlaması, girişimcilik üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Danışık, 2001).

1.9.5. 1980- 2000 Dışa Açık Büyüme Döneminde Girişimcilik

Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarıyla, ithal ikamesine yönelik kalkınma stratejisini terk ederek, serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde ihracata yönelik kalkınma stratejisine geçmeye karar vermiştir. Bu strateji değişikliğine paralel olarak, serbest piyasa ekonomisi sistemini ve bu sistemin en önemli aktörleri durumunda olan girişimciliği ve özellikle ihracata yönelik girişimciliği destekleme politikaları devreye sokulmuştur (Arıkan, 2008:

20-37). Buna göre hükümetin temel işlevi para arzını, kamu harcamalarında efektif talebin üstünde artırmayacak şekilde düzenlemektir. Para miktarı ve kamu harcamaları buna göre düzenlenecektir.

1980’lerde birçoğu ani ve sık sık birbirleriyle çelişen kararların alınması belirsizlik ortamının doğmasına neden olmuştur. Girişimcilerin önlerini görmeleri, plan yapmaları, istikrarsızlık nedeniyle imkânsız hale geldi. Ani politika değişiklikleri kendini en çok vergi sistemi ve dış ticaret rejiminde gösteriyordu. Vergi konusunda yapılan değişiklikler ve vergi kanunlarının gelecekteki vergi yükünün tahmin edilmesini, ödenecek oranın hesaplanmasını zorlaştırıyor, bu da vergi kaçırmaı teşvik ediyordu.

Gümrük Birliği’ne girilmesiyle birlikte, girişimcilerimiz ayakta kalabilmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için yabancı dil öğrenen, dış pazarlarda efektif olarak mal satabilmek amacıyla yeterli bilgiye sahip olmak için bilgi sahibi olması gerektiğini bilen yeni bir girişimci tipi oluşmaktadır. Kalite, verimlilik, uluslararası pazarlama için gerekli, rekabet günü arttırıcı teknolojik gelişmelere karşı duyarlı bir girişimci kesim ortaya çıkmıştır (Müftüoğlu, 2004: 10-11).

1980 ve sonrası dönemler aynı zamanda kadın girişimciliğinin de önemli konuma geldiği yıllardır (Soysal, 2010: 84-114). 1985 yılında açıklanan V. Kalkınma Planı’nda ilk defa kadınlar konusu ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Türk Medeni Kanunu’nda evli kadının çalışması ve işyeri açması için zorunlu olan kocanın izin verme şartı, Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ile çalışma özgürlüğü kuralına aykırı bulunarak 1990 yılında kaldırılmıştır.

1.9.6. 2000 Sonrası Planlı Dönemde Girişimcilik

2011- 2013 Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Stratejisi Eylem Planında girişimcilik öncelikli stratejik hedef haline gelmiştir. Planın genel amacı; “Küçük işletme ihtiyaçlarına duyarlı iş ortamında, erişilebilirliği ve niteliği yüksek hizmet ve desteklerle KOBİ’lerin üretim, yatırım miktarı ile katma değerini arttırmak ve büyümelerini sağlamak” tır. Bu amaca yönelik alınan kararlar (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2011):

i. Girişimciliğin geliştirilmesi ve desteklenmesi:

- Girişimcilik kültürünün tüm topluma yayılması sağlanarak girişimcilik ortamının gelişmiş ülkeler ile kıyaslanabilir düzeyde iyileştirilmesi,

- Girişimcilerin kuracakları yeni işletmeler için iş yeri mekânı, ofis hizmetleri, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetler sunarak büyümelerinin sağlanması,
- Özel hedef gruplarının iş kurma sürecinde önlerine çıkan engelleri aşmaları ve yeni iş kurmaları için destekler sağlanmasıdır.

ii. KOBİ'lerin yönetim becerilerinin ve kurumsal yetkinliklerinin geliştirilmesi:

- KOBİ'lerin, yönetim, kurumsallaşma, pazarlama, verimlilik, kalite, standardizasyon, sınai mülkiyet hakları, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı vb. konularda bilgiye erişimlerinin kolaylaştırılması ve desteklenmesi,
- KOBİ'lerin uluslararası pazarlara erişim becerilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi,
- KOBİ'lerde iş birliği kültürünün geliştirilmesi ve desteklenmesi,
- Nitelikli işgücü istihdamının desteklenmesi ve işletme çalışanlarının niteliğinin geliştirilmesi,
- KOBİ'lerin, ilgili ulusal ve uluslararası standartlara uyum yeteneklerinin artırılmasıdır.

iii. İş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi sürecinde KOBİ'lerin gözetilmesi:

- İş ve yatırım ortamını etkileyen düzenlemelerde ve kamu hizmetlerinin sunumunda KOBİ ihtiyaçlarına duyarlılığın artırılması,
- KOBİ'lerle ilgili konularda sağlıklı karar verme zemininin oluşturulması için politika üreticilerin ihtiyaç duyacağı KOBİ istatistiklerinin üretilmesidir.

iv. KOBİ'lerin Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi:

- KOBİ'lerin Ar-Ge, yenilik, tasarım konusundaki farkındalıklarının artırılması ve faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Ar-Ge ve yenilik projelerinin ticarileştirilmesine yönelik destek mekanizmalarının oluşturulması,
- KOBİ'ler ile büyük ölçekli işletmeler ve üniversiteler arasındaki iş birliğinin artırılmasıdır.

v. KOBİ'lerin ve girişimcilerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması:

- KOBİ'lerin banka kredilerine erişiminin artırılması,
- Uluslararası kredi kriterleri ve kurumsal yönetim ilkeleri konusunda KOBİ'lerin bilinçlendirilmesi,
- Girişim sermayesi, iş melekleri ve KOBİ borsası sistemlerinin geliştirilmesidir.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği, 18 Ocak 2018 tarihinde gerçekleştirdiği Olağan Genel Kurul Toplantısında derneğin isminde yer alan “iş adamları” ibaresini ‘iş insanları’ olarak değiştirme kararı almış ve bunu sebebini de cinsiyet eşitsizliği olarak belirtmiştir (Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği, 2021).

2000 yılı sonrasında girişimciliğin önem kazanmasının temel sebebi serbest piyasa ekonomisi sistemidir. Devlet ürettiği mal ve hizmetler ile rekabet edilemeyecek bir güçtür. Devletin rekabet ortamını oluşturabilmek için yaptığı özelleştirmeler ancak girişimciler sayesinde olacaktır. Kamuda çalışan personel devlete oldukça yüksek maliyetlere sebep olmaktadır. Personel sayısını azaltmadan kamu personeli ücretlerini arttırmak da mümkün değildir. Aynı zamanda ilerleyen teknoloji sayesinde kamuda gerekli personel sayısı azaldığı için kişilerin özel sektöre yönelmesi, kamu personelliği talebini de azaltacaktır. Sonuç olarak kamunun özel sektörü desteklemesi yeni iş imkanı ve pazarlar sayesinde istihdamı da arttıracaktır. Yeniliklerin yapılması, ülkenin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması ve kişilerin üzerindeki iş yüklerinin azaltılması teknolojiye bağlıdır. Girişimciler yeni mal veya hizmet üretimi, yenilik ve değişiklikler için bilgi teknolojilerinden yararlanmakta ve teknolojiyi yakından takip etmektedir. Girişimcilerin takip ettiği bu bilgi ve teknolojiler ülke geneline fayda sağlayacak ve serbest piyasa ekonomisinde ve uluslararası pazarlarda rekabet gücümüzü arttıracaktır (Titiz, 2002: 9-13).

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK TÜRLERİ VE GİRİŞİMCİLERE VERİLEN DESTEKLER

2. Girişimciliğin Çeşitlenmesi

Girişimcilik, piyasadaki fırsatları görerek ve risk analizlerini yaparak, yeni bir şey ortaya atma ya da var olan şeyi geliştirip değiştirme anlamındaki faaliyettir. Girişimcilik temelinde ekonomik bir faaliyet olmakla birlikte sosyal, kültürel, toplumsal ve teknik faydaları da kapsamaktadır. Bu bölümde girişimcilik türlerinin kişiliğe göre ayrımı incelenecektir. Kişiliğe bağlı girişimcilik ayrımında kişinin cinsiyeti, çalıştığı kurumun niteliği, kurum içi pozisyonu, milliliği ve girişim faaliyetinin amacı göz önüne alınmaktadır.

2.1. Girişimcilik Türleri

Girişimcilik cinsiyete, faaliyet gösterilen alanlara, faaliyet gösterilen kurumun niteliğine ve pazara göre çeşitlenmekle birlikte Tekin, (1999) yazdığı kitabında genel olarak klasik, güncel ve küresel anlamda olmak üzere 3 grupta incelenmiştir.

- i. Klasik girişimcilik; mevcut ürün veya hizmetleri önüne gelen fırsatlara yönelik geliştirip değiştirmek yani potansiyel fırsatları değerlendirmek amaçlı olan fırsat girişimciliği ve yeni bir ürün veya hizmet ortaya sunmak, yeni bir pazar veya organizasyon oluşturmak şeklinde olan yaratıcı girişimcilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.
- ii. Küresel Girişimcilik; yerel, bölgesel ve uluslararası yani kapsamı coğrafi sınırlar olmak üzere üç farklı grupta incelenmektedir. Ülkeler arası ticaret sınırlarının kalkması, gümrük anlaşmaları ve ithalat ihracat anlaşmaları sonrasında girişimcilerin sadece yerel veya yurtiçi değil, uluslararası da faaliyet göstermesi gerekmektedir. Büyüme isteği, rekabet üstünlüğü sağlama ve girdi maliyetlerini azaltma isteği, hükümet teşvikleri gibi sebepler girişimcileri uluslararası pazara yönlendirmektedir.
- iii. Güncel girişimcilik; girişimcilik faaliyetini sadece özel kişi veya kuruluşların değil, kamunun da aktif rol oynayacağı bir faaliyet olarak kabul eder. Güncel girişimciliğin ilk türü olan özel girişimciliği yenilikleri takip eden, yeni mal-hizmet veya pazar arayışında olan dinamik girişimciler ve mevcut gelişmeleri izlemekle yetinen takipçi

girişimciler oluşturmaktadır. İkinci alt grubu olan kamu girişimciliğinde ise kanundan kaynaklanan bir bütçe kısıtlaması ve siyasi otorite söz konusudur. Kamu girişimcisi yeni kaynak oluşturmamakla birlikte mevcut kaynakları kullanmak ve özel girişimciye göre bağımsızlığı olmayan girişimci türüdür (Tekin, 1999: 1).

2.1.1. İç Girişimcilik

Son zamanlarda şirketlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için yenilik arayışları artmaktadır. Şirket girişimciliğı de denilen iç girişimcilik, kurum içerisinde alanında uzman, başarılı ve yaratıcı bireylerin kurumları daha iyiye taşımak için yaptıkları çalışmalar bütünüdür.

Christen'e göre iç girişimcilik; orta ve büyük ölçekteki işletmelerin gösterdiği girişimsel davranışlardır. Yani işletme içerisinde yer alan bir kişinin ya da bir grubun mevcut organizasyonun içerisinde tamamen yeni bir girişimde bulunarak, mevcut organizasyonu güçlendirmek veya yenilemek adına yeni ürün ya da hizmet ortaya koymasdır (Öğüt vd., 2006: 83-89).

İç girişimciler piyasadaki fırsatları gören, piyasanın ve çevrenin farkında olan, risk alabilen, organizasyon ve analiz yeteneğı yüksek olan kişilerdir. Problemlere yenilikçi, yaratıcı bakış açısıyla yaklaşırlar ve değışiklikleri yönetme becerisine sahiptirler (Onay, 2015: 88-108).

İç girişimcilerin yeni bir hizmet ve ürün ortaya çıkarması zorunlu değıildir. İç girişimciler genel olarak fikir ve projeleri kar getirecek şekle dönüştürür. Hayatın devamı için gerekli ya da heveslenen ürün ve hizmetlerin ortaya çıkarılmasında riski üstlenir. Takım çalışmasına yatkın, liderlik ve yönetim becerisi yüksektir. Normal bir zeka düzeyine sahip olup, yeniliğe açık ve hırslı kişilerdir.

Pinchot iç girişimcinin genel özelliklerini şu şekilde belirtmiştir;

- Şirket içi çalışmalarda serbest olup kendi kararlarını alabilmek ister. Amaca yönelik çalışmalarında kendini motive eder ve tebrik edilmek ister.
- Kendi zaman çizelgesini oluşturur ve işlerini bu plana göre bitirir.
- Girişimci yönünü aktarabilmek için sadece maddi değıil manevi desteğı de yöneticilerden görmek ister.

- Piyasa ve sistem konusunda şüpheleri olmakla birlikte sorunlar karşısında çözüm üretmede kendine güvenir.
- Çalışmalarının amacı hem şirket içi kişiler hem de müşterilerdir.
- Kendi pazar araştırmasını ve değerlendirmesini kendi yapar.
- Yenilikçi, araştırmacı, problem çözebilme ve kontrol etme yeteneklerine sahiptir (Pinchot, 1985: 87).

İç girişimciliği bağımsız girişimcilerden ayıran en büyük özellik mevcut firma imkanlarından dolayı daha düşük maliyetle daha fazla sermayeye sahip olmasıdır. İç girişimciler yurtiçi kaynakların yanı sıra global kaynaklara da daha düşük maliyetle, kolayca erişebilmektedirler. İç girişimciler çalıştığı firmanın sermayesini riske atar. İç girişimcinin sponsoru firma olduğu için sıkı denetim yapılmaktadır ve bütçesi yönetim kurulunun kararlarıyla hazırlanmaktadır. Bağımsız girişimciler oldukça fazla özerkliğe sahiptir ve bürokratik işlemlere çok maruz kalmazlar. Bağımsız girişimcilerin yüksek ya da sürekli zarar etme imkanları olmadığı için başarmak zorundadırlar fakat iç girişimci için bu tolere edilebilir bir durumdur. İç girişimciler terfi, prim, yüksek ücret ve gelir artışı gibi faktörlerle motive olurlar (Simon, 1997: 49-50).

İç girişimcilik alanında yapılan araştırmalar sonucunda, iç girişimcilerinin başarılı olabilmesi için ilk olarak yönetimin tam desteği gerekmektedir. Yönetim bunu yaparken örgüt içi parametreleri oluşturmalı, örgüt içerisindeki potansiyel girişimcileri bulmalı ve eğitimlerini vermelidir. İç girişimci ruhu olan kişilerden oluşan takıma fırsatlar sunulmalı ve kaynaklar aktarılmalıdır. İçeride personeline destek sağlayan firma aynı zamanda pazarda teknolojiye öncü olmalıdır. Yeni fikirleri desteklemeli ve başarıya ulaşan fikirlere ödül vermelidir. İşletme kaynaklarına ve bilgiye kolayca ulaşılabilmesi, bu kaynaklar açık ve anlaşılır olmalıdır.

Sürdürülebilir rekabetin öncüsü iç girişimciliğin geliştirilmesi için; gerekli kaynaklar iç girişimsel faaliyetlere aktarılmalı, yeni fikir ve projeler geliştirme potansiyeline sahip personele, gerekli zaman, ortam, mali kaynak ve teçhizat sağlanmalıdır. İç girişimciler başarılı olduklarında desteklenmeli ve başarısız olduklarında da hoşgörülü olunmalıdır. Örgüt içi girişimcilik faaliyeti için önemli faktörler arasında sayılan risk almayı özendirici ödül ve ceza sistemi oluşturulmalıdır.

2.1.2. Ticari (Bağımsız, Özel) Girişimcilik

Özel girişimcilik de denilen ticari girişimcilik, üretim faktörlerini bir araya getirerek kar amacıyla mal ve hizmet üretmektir. Kafe açmak, mağaza açmak, popüler olan ürünleri satmak gibi ticaret amaçlı yapılan her türlü faaliyet ticari girişimciliktir. Piyasaya, ihtiyaçlara, popüler kültüre ilgisi olan ve iş planlama, yönetme yeteneğine sahip olan girişimciler için başarı kaçınılmazdır. Genellikle riski görme ve kabul etme, cesaretli ve kararlı olma, iyi bir kazanç isteği gibi özellikler yine bu tür girişimcilerin özelliklerindendir.

Yoğun çalışma saatleri, gençlerin fastfood alışkanlığının artması gibi güncel durumları takip eden Nevzat Aydın'ın 2001 yılında kurduğu Yemek Sepeti adlı uygulama günümüzde ticari girişimciliğe verilecek güzel örnektir. Örnekten de anlaşılacağı üzere maddi çıkar sağlamak amacıyla mevcut ihtiyaçları fırsata çevirmek için değerlendirmeler yaparak faaliyete geçmek olan ticari girişimcilik en yaygın girişim türüdür.

Bağımsız girişimciler seri/daimi ve tekil girişimci olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Seri ya da daimi girişimciler birden fazla alanda girişim faaliyeti yürütürler. Daha önceki işlerinden zorunlu sebeple ayrılan kişilerin kurduğu yeni işletmelere korumacı, maddi kazanç fırsatı görüp değerlendirenler fırsatçı, sıfırdan yeni bir iş kurup onu büyütenler ise organik seri girişimcilerdir. Tekil girişimciler ise yalnız tek bir girişim faaliyeti yürütürler. Kısa dönemde karları maksimize etmeye çalışan fırsatçı tekil girişimciler ve ürettiklerini satmaya çalışan meslek erbabı tekil girişimciler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Apak vd., 2010: 44).

2.1.3. Sosyal Girişimcilik

Bir ülkenin ve toplumun gelişmesi için gerekli olan girişimcilik birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Ekonomik faydaları ön planda olan girişimciliğin kendi alt dallarından olan sosyal girişimcilik, toplumsal değerlerin vazgeçilmez unsurudur. Sosyal girişimciliğin ticari girişimcilik ile temel farklı kar amacı gütmemesidir.

Sosyal girişimcilik temelde kavram olarak 1980'lerde Bill Drayton'un sosyal girişimcilere dünya çapında fon sağlayan bir kuruluş olan Ashoka'yı kurması ile ortaya çıkmıştır. Yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, çevre kirliliği, eğitimde fırsat eşitsizliği ve ayrımcılık gibi özellikle gelişmekte olan ülkeleri şiddetle sarsan bu kökleşmiş ve de karmaşıklaşmış sosyal sorunlar, bilim insanlarının dikkatlerini hep

çekmiştir. Sosyal girişimcilik, sorundan etkilenen kesimleri, sorunla ilgili olarak bilinçlendirmeye, çözüm konusunda isteklendirmeye ve sorunla mücadele edebilme becerilerini kazandırmaya yönelik bir eylemdir. Bir başka ifadeyle, “balık tutmayı öğretmeye” yöneliktir (Demirel, 2015: 115-117).

Sosyal girişimciliğin riski zaman, sermayesi ise verilen emektir. En büyük aktörleri kamu ve hayırseverler iken finansman kaynakları da hayırsever yatırımcılardan oluşmaktadır. Faaliyetlerinin temelini dezavantajlı grupların desteklenmesi, toplumun iyiliği için toplumsal sorunların çözülmesi ve toplumsal fayda sağlayacak her türlü sosyal hizmeti sağlamak oluşturur (Martin ve Osberg, 2007: 29-39).

Dees, (1998) sosyal girişimcilik üzerinde yaptığı çalışmada sosyal girişimcilerin özelliklerini belirtmiştir. Ona göre sosyal girişimciler, sosyal sektörün değişim ajanlarıdır. Schumpeter’in klasik girişimci tanımında olduğu gibi yenilikçi ve reformcudur. Yeniliklerinin temelini eğitim, sağlık, ekonomik kalkınma, çevre ve sanat alanları oluşturmaktadır. Reformlarını sistematik ve sürdürülebilir iyileştirmeler ile yaparlar. Yerel ölçekte çalışmalar yapmakla birlikte sonuçları itibariyle küresel fayda sağlamaktadırlar. Sosyal değer yaratma ve bu değerleri sürdürme misyonu üstlenmişlerdir. Kar elde etmekten çok değer yaratma, müşteri memnuniyetinden çok sosyal etki oluşturma ve bireysel çıkar için değil toplumsal çıkarlar için çalışırlar. Yeni fırsatlar arar ve bulunan fırsatların takipçisi olurlar. Ticari girişimciler sorunları görürken sosyal girişimciler fırsatlar görür. Sosyal ihtiyaçlara çözüm üretmeye çalışırlar ve sosyal iyileştirme yaparlar. Yenilik, adaptasyon ve öğrenme süreçleri sürekli. Kaynakları sınırlı olsa bile cesurca hareket ederler (Dees, 1998: 4-6).

1992 yılında kurulan Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, ülkemiz içerisindeki sosyal girişimcilik örneklerinin başında gelmektedir. Başarılı bir iş insanı olan Hayrettin Karaca bu vakfı kurarken, kalkınma ve büyüme aşamasında doğayı korumayı ilk hedef olarak belirlemiştir. Daha sonraları çocuk, genç ve yetişkinlerin eğitimine de büyük katkılar sağlamıştır (TEMA, 2021).

Sosyal girişimcilerin sosyo-ekonomik öneminin artması ülkeleri ticari girişimcilere verilen desteklerin yanı sıra sosyal girişimcilere de destek vermeye yönlendirmiştir. Tablo 7’de dünyada ve ülkemizde sosyal girişimciliğe destek verme amaçlı plan ve programlar yer almaktadır.

Tablo 7. Sosyal girişimcilere destek veren kurumlar ve verilen destekler

ASHOKA	93 ülkede insan hakları, kalkınma, çevre, sağlık, eğitim ve vatandaşlık konuları üzerine çalışmalar yapmaktadır. Yeni yaklaşımlar bularak toplum sorunları çözme ve çocukların eğitim standartlarının geliştirilmesi başta olmak üzere dünya üzerindeki sosyal girişimcileri buluşturmaktadır.
E-Tohum	Evcil hayvanların sağlık ve eğlence alanında tüm ihtiyaçlarının kolayca karşılanabilmesi, proje üreticileri ve müşterilerin kolayca buluşabilmesi, fiziki ve yapay zekalı sera danışmanlığı, her türlü bitki hastalıkları ve sorunlarının çözümü, körfez ülkelerinde ticaretin geliştirilmesi, sanat ve zanaat atölyelerini tek bir platformda toplamak gibi uygulamaları yürütmektedir.
Acumen Fonu	Yoksulluk sorunu başta olmak üzere temiz suya ve elektriğe erişim, eğitime erişim ve ekonomiye katılım alanlarında hizmet vermektedir. Hindistan, Pakistan, Güney ve Doğu Asya’da faaliyetleri mevcuttur.
BM Kalkınma Programı (UNDP)	Yaklaşık 170 ülke ve bölgede yoksulluğu azaltmak, eşitsizlik ve dışlanmayı azaltmaya yönelik faaliyetleri mevcuttur. Bu kapsamda gezegeni korumak, tüm insanları barışçıl bir ortamda buluşturmaya yönelik sürdürülebilir kalkınma plan ve raporları yayınlamaktadır.
Girişim Fabrikası	Girişimcilik için eğitim ve altyapı desteği vermekte, uzman-mentörlerle görüşme imkanı sağlamakta, çalışma alanı ve girişimci ağı oluşturmaktadır. Ürün geliştirme, satış, iş ve geliştirme destekleri sunmaktadır.
i-Genius	Sürdürülebilir işletme ve küresel sosyal ekonomi alanında 40’tan fazla ülkede hizmet vermektedir. Sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve medya ile iş birliği sağlayarak sosyal girişimciliğin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Kaynak: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2021

Küreselleşmenin yol açtığı ekonomik, çevresel, sosyal sorunlara olan duyarlılığın artması ile Birleşmiş Milletler, 2000 yılında “Küresel İlkeler Sözleşmesi” ni (United Nations Global Compact – UNGC) kabul etmiştir. Herhangi bir yaptırımı olmayan bu sözleşme; tarafların insan hakları, çevre ve yolsuzluğa karşı mücadele konularında ortak hareket etmesini sağlamayı hedeflemektedir. Sözleşmenin ilkeleri şunlardır (Global Compact Türkiye, 2020):

- i. İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve bu haklara saygı duymalıdır.
- ii. İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalıdır.
- iii. İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemelidir.
- iv. Her türlü zorla ve zorunlu çalıştırmaya son verilmelidir.

- v. Her türlü çocuk işçiliğine son verilmelidir.
- vi. İşe alma ve çalışma süreçlerinde ayrımcılığa son verilmelidir.
- vii. İş dünyası, çevre sorunlarına karşı olumlu yaklaşımları desteklemelidir.
- viii. İş dünyası çevreye yönelik sorumluluğu arttıracak her türlü faaliyete ve oluşuma destek vermelidir.
- ix. Çevre dostu teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaştırılması özendirilmelidir.
- x. İş dünyası, rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla mücadele etmelidir.

Sosyal girişimciler çoğunlukla sivil toplum kuruluşları ile karıştırılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları gelirlerini gönüllü bağışların oluşturduğu ve çalışanların da gönüllülük esasına dayandığı kuruluşlardır. STK'ların amacı toplumsal ve küresel sorunlara dikkat çekmek ve çözüm aramaktır. Resmi kurumlardan bağımsız olan STK'lar kar amacı gütmazler. Sosyal girişimciler ise faaliyet alanlarında değişiklikler yaparak toplumsal sorunlara yönelmeyi hedeflemektedir. STK'ların aksine kar amacı güden sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümü için işletmenin devamlılığı etkilemeyecek şekilde elde ettikleri karları kullanırlar. Çalışanları ise gönüllülük esasına değil ücret anlaşmalarına bağlıdır. Ortak hedefleri toplumsal sorunlar ve çözümü olan bu iki kuruluştan sosyal girişimciler uzun vadeli çözümler üretirken, STK'lar kısa vadeli acil çözümler üretmektedir (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009: 91). Sosyal girişimcileri sivil toplum kuruluşlarından ayıran özelliklerin yanı sıra ticari girişimcilerden de ayıran önemli özellikler bulunmaktadır. Kar amacı gütmek temel sebep olmakla birlikte Tablo 8'de iki girişimci arasındaki farklar detaylandırılmıştır.

Tablo 8. Sosyal girişimci ile ticari girişimcilerin karşılaştırılması

Sosyal Girişimci	Ticari Girişimci
Uzun dönemli ihtiyaçlara odaklanırlar.	Yeni ihtiyaçlara odaklanırlar.
Paydaşlar adına risk alırlar.	Pay sahipleri veya kendi adlarına risk alırlar.
Değişim yaratmaya çalışırlar.	İş/işletme yaratmaya çalışırlar.
Temel motivasyonu sosyal değişimi sağlamaktır.	Temel motivasyonu kazanç elde etmektir.
Kendi müşteri grubunu oluşturma amacı taşırlar.	İş kurma veya kendi işini yönetme amacındadır.
Sivil toplum ihtiyaçları için risk alırlar.	Para ve saygınlık kazanmak için risk alırlar.

Kaynak: Özdevecioğlu ve Cingöz, Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve, 2009

2.1.4. Akademik Girişimcilik

Önceki dönemlerde genellikle kamuya personel yetiştirme amacı taşıyan üniversiteler son dönemlerde girişimcilik ve iş kurma alanlarına yönelik eğitim vermeye başlamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler artık kendi içinde bir pazar oluşturmuş ve ticarileşmeye başlamıştır. Gençlere üniversite ortamında verilen girişimcilik, kurumsal girişimcilik açısından bakılmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması için üniversitelerin misyonlarının değiştirilmesi, eğitim ve araştırmanın dışındaki faaliyetlere de yönelmesi gerekmektedir (Gibbons vd., 1994: 179). Üniversiteler tasarım ve telif hakları, teknoloji ve araştırma merkezleri, lisans ve patentleri, danışmanlık ve araştırma hizmetleri ile girişimcilik örneği olmaktadır. Yaptıkları çalışmalar ile bilinen girişimciler gibi fırsat arayıp yenilik yapma ve avantaj yakalamaktadırlar (Demirtaş, 2014: 189-207). Örneğin Google, Facebook ve Youtube bilinen akademik girişimciliklerdendir. Literatürde akademik girişimciliğe farklı bakış açıları bulunmaktadır. Winston ve Oppenheimer yaptıkları çalışmada akademik girişimcilik ile ilgili sorunları, yöntemlerini ve katkılarını incelemişlerdir (Oppenheimer ve Winston, 2019: 1-6).

- i. Akademik bir ortamda çalışmak diğer girişimcilik türlerine göre daha zorlu ve disiplin gerektirmektedir.
- ii. Geleneksel yöntemlerle olan atama ve terfi süreçleri akademisyenlerin önünde engel oluşturmaktadır.
- iii. Hibe finansmanı ve yayınlar, çeviri ve araştırma uygulamaları akademik girişimcilerin çalışma usulüdür.
- iv. Akademik ortamlar teknolojiyi etkin kullanılabilen ve yaratıcı olan yerlerdir. İhtiyaç temelli gelişim için çalışırlar ve uygulamalara yönelik tasarılar oluştururlar.
- v. Fikri mülkiyet akademiler için oldukça önemlidir. Diğer girişimcilerin bu konuda endişeleri bulunmakla birlikte, akademide patent ve lisanslama süreçleri endüstri yönetmeliğince belirlenmektedir.
- vi. Kar amacı gütmeyen kurumlarda faaliyet gösteren bu girişimciler kar amacı güden kurum veya kişilerle ortaklık kurabilirler. Başlangıç sermayesi ve hibe planlamada yaşadıkları zorlukları ortaklıklar ile gideren akademik girişimciler, bu çözümlerinden dolayı kültürel ve yasal zorluklarla karşılaşabilmektedir.

2.1.5. Kamu Girişimciliği

1980’lerde ortaya çıkan özellikle borç krizleri sonrasında devletlerin yapılarının yeniden düzenlenmesi ve ekonomik alanda köklü reformlara gidilmesi gündeme gelmiştir. Özellikle serbest piyasa ekonomisi başlıklı reformlarda piyasa şekli yavaş yavaş idari ve siyasal birimler çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Günümüzün de temel sorunu olan devletin kendini güncellemesi ve geliştirilmesi için, örgütsel, yapısal, işlevsel, kültürel ve işletme yönleri yeniden ele alınmıştır.

Kamu girişimciliği, yeni işlem, yöntem ve teknolojileri ortaya çıkarıp, kamu organizasyonlarında yenilikçilik sürecidir. Amaç sosyal fırsatlar yaratarak toplum için değer yaratmaktır. Burada girişimci özel kişi, kurum ya da kuruluş değil kamunun kendisi yani devlettir. Sermayeyi ortaya koyan girişimci bir kamu kurumu yani devlettir. Kamu girişimciliğinde girişimci bir şahıs ya da özel bir kurum değildir. Başlıca rneklerinden Atatürk Orman iftliğinde üretilen süt, bal gibi gıda ürünlerinin satışının devlet tarafından gerçekleştirilip yine elde edilen gelirin devlete ait olmasıdır.

Kamu girişimcisi kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde, devamlı olarak ve muntazam biçimde grdrlmesinden sorumlu olan kişilerdir. Kamu girişimcisi/yöneticisi gücünü yasalardan veya atama organından alır. Temel görevi kamu hizmetinin görülmesi ve toplumsal fayda sağlamaktır. Kamu girişimcisi için kamunun çıkarı her şeyden önce gelmektedir. Plan dönemi içerisinde belirlenen faaliyetleri yürütür ve planın uygulanması sürecini kontrol eder. Yöneticinin planda başarılı veya başarısız olmasının sonucu şahsi değil tamamen kamuya aittir. Kamu yöneticisinin mülkiyet hakkı olmadığından karı da zararı da her türlü devlet üstlenmektedir. Faydası ya da zararı olmayacak olan yöneticinin bu anlamda risk alma eğilimi düşüktür (Soysal, 2015: 130-133).

Kamu girişimcisinin özelliklerinden bir kamu kurumuna bağlı olma durumu onu bağımsız girişimciden ayıran en temel özellik iken kurum girişimciliği ile yakınlık sağlamaktadır. Hedefleri, odak noktaları, yenilik yaratma yöntemleri, risk alma durumu ve kişisel özellikleri bakımından farklılık gösteren girişimci türleri tablo 9’da incelenmiştir.

Tablo 9. Özel sektör, kurumsal ve kamu sektörü girişimcileri arasındaki fark

	Özel (Bağımsız) Girişimcilik	Kurum Girişimciliği	Kamu Girişimciliği
Hedefler	Karlı fırsatları keşfetme ve kullanma özgürlüğü elde etme, bağımsızlık ve yüksek başarı	Bürokrasiye takılıp kalmadan proje yürütmek için özgürlük ve esneklik; hedef odaklı, motive olmuş ancak kurumsal	Güç ve başarı; aktivite korumak, başlatmak için bir veya birden fazla kamu kuruluşu
Odak Noktası	Piyasayı sıkı takip, rekabet ortamı ve teknolojik ilerleme	Yeni ürün, hizmet, teknoloji, idari teknikler, stratejiler ve rekabetçi duruşların geliştirilmesi	Sosyal fırsatları değerlendirmek için kamusal veya özel kaynakları bir araya getirerek vatandaşlar için değer yaratmak
Yenilikçi Olma	İnovasyon yoluyla değer yaratmak ve bu fırsatı her iki kaynaktan da (insan ve sermaye) bağımsız olarak değerlendirmek; zenginlik yaratma potansiyeli ile kaynaklar üretir veya mevcut kaynakları kullanır	Bireylerin, arzu edilen yenilikçi faaliyet düzeyi açısından planlanabilen, kasıtlı ve amaca yönelik teknolojileri uygulamaları ve icat etmelerini sağlayan yaratıcı süreçleri kullanmalarını sağlayan ve teşvik eden bir sistem	Kamu yöneticileri, eyleme yönelik fırsatçı bir önyargıyla risk alma ve yeniliklerinin karşılaştığı bürokratik ve politik engelleri bilinçli bir şekilde aşma
Fırsat	Kontrol ettikleri kaynaklar ne olursa olsun bir fırsat peşinde koşar	Halihazırda kontrol ettikleri kaynaklardan bağımsız bir fırsat peşinde koşar	Kamu girişimlerini ve liderlik tarzlarını kamu sektöründeki normlardan ayırmak için her fırsatı kullanır
Risk Almak	Kişisel ve finansal risk üstlenir ancak bunları en aza indirmeye çalışır	Orta derecede risk alıcı; risklerin kariyerle ilgili olduğunu kabul eder	Hesaplanan risk alıcı; büyük kişisel riskler almadan nispeten büyük kurumsal riskler alır
Karakter ve Beceriler	Kendine güvenen; güçlü iş bilgisi	Kendine güvenen; kararlı, güçlü teknik veya ürün bilgisi, iyi yönetim becerileri	Kendine güvenen; güçlü politik beceriler

Kaynak: Peters R. D.-M., Entrepreneurship, 2011

2.1.6. Sanal (İnternet) Girişimcilik

Teknoloji ve bilgi çağının başlamasıyla bireylerin bilgisayar, telefon ve internete olan ilgisi de ihtiyacı da artış göstermiştir. İnternetin iş ve yaşam dünyasının merkezi haline gelmesi iş-yatırım planlarını da değiştirmiştir. Girişim hedefi olan fakat yeterli sermayesi olmayan, daha geniş kitlelere ulaşmak isteyen şirket ya da bireyler iş büyütme

ya da yeni bir iş oluşturmak için internete yönelmişlerdir. İnternet mağazacılığının girişimcilere en büyük avantajı ise iş yeri kira ve çalışan maliyetlerinin olmamasıdır. Sanal girişimcilik ürün ve hizmetlerin ağ üzerinden pazarlama, reklam, dağıtım ve müşteri takibinin yapılmasına olanak sağlamıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda sanal girişimciliğin avantajları aşağıda sıralanmıştır (Soysal, 2015: 180-190):

- i. Önceleri yeni bir teknoloji icat etmek olan mucitlik, günümüzde var olan bir şeyi geliştirmek olmuştur.
- ii. Başlangıçta yatırımcı arayan girişimciler, sanal girişimcilikle beraber melek yatırımcı denilen kavramı ortaya atmıştır. Son dönemde artık yatırımcılar yeni fikirleri olan girişimcilere ulaşmak için çabalamaktadır.
- iii. Sanal girişimciler bir nevi networkün takipçileridir. Bu sayede kişiler yeni bir çevre, vizyon ve tecrübe kazanmaktadırlar.
- iv. Sanal girişimciler klasik girişimcilerden farklı olarak daha dinamik ve daha araştırmacıdır. Başlangıçta alışveriş siteleri ile başlayan sanal girişimcilik, şu anda sosyal medyaların da gündeme gelmesiyle kısa süre içerisinde milyon liralara kazanan özellikle genç bireyler ortaya çıkmıştır. Kendilerine bir ışık arayan diğer gençler ise bu kişiler sayesinde cesaretlenip yeni fikirleri ortaya çıkarmaktadır. Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu bu platformda tecrübeler daha sık ve detaylı anlatılmakla birlikte yeni girişimcilere de destek verilmektedir.
- v. Ekonomik açıdan bakıldığında sanal girişimcilik piyasaya girmede daha düşük maliyetli, sadece iç pazara değil global pazara ulaşma konusunda daha avantajlıdır. Son olarak sanal girişimcilikte ürün ve hizmetlerin kişiselleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi görece olarak daha basittir.

2.1.7. Eko (Yeşil) Girişimcilik

Çevre sorunlarının uluslararası sorun haline gelip önem kazanması 1972 Stockholm Konferansı ile başlamıştır. Çevre bilincinin işletmeler bazında önem kazanması ise Milletlerarası Ticaret Odası'nın 1991 yılında yayınladığı Sürdürülebilir Kalkınma İş Bildirisi ile başlamıştır. Son zamanlarda sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma bilincinin artmasıyla birlikte firmaların da bu konudaki hassasiyetleri değişmiştir.

Bu anlamda kaynakların verimli kullanılması, atıkların minimize edilmesi, geri dönüşüm faaliyetlerinin arttırılması, çevre dostu üretim, paketleme, tasarım ve nakliye çalışmaları başlamıştır (Nemli, 2001: 211).

Eko girişimcilik çevre sorunlarını çözerek ekonomik değer yaratma sürecidir. Eko girişimcilik sayesinde çevreye uyumlu ekonomik mallar ortaya çıkar. Yeni teknoloji arayışları ile gelişen teknolojiler sayesinde yerel ve küresel ihtiyaçlara daha uygun cevaplar verilir. İşletme rekabeti ortaya çıkarak, küçük ve orta ölçekli hizmet ve teknik yardım firmaları ortaya çıkarak yeni iş imkanları sağlanır. Genel kaynak verimliliği artarak, enerji ve diğer doğal kaynaklara olan ihtiyaç azalır. Sağlıklı bir çevre sonucu yaşam kalitesi de artar (Kuşat, 2013: 4902).

Eko girişimciliğin yukarıda bahsedilen faydalarını ortaya çıkarırken özellikle firmalar birçok maliyete katlanmaktadır. Enerji ve maden kaynaklarının fiyatları, tarımsal gıda ve tarımsal endüstri fiyatları, yeni teknolojilerin geliştirilmesi için yapılan yatırımların bedelleri artmaktadır. Dayanıklı ürünlerin üretim maliyetleri ve pazar fiyatlarının artması sonucu da firmalar eko girişimcilik yani yeşil işletme olgusuna çekimser yaklaşmaktadır (Kuşat, 2013: 4902).

Eko girişimcilik çevre ve doğa başta olmak üzere mevcut ekonomik faaliyetler üzerinde de değiştirici ve iyileştirici etki gösterirken başta farkındalık, çevresel teknik yapı, yasal düzenlemeler ve piyasa kaynaklı birçok sorunla karşılaşmaktadır. Çevresel duyarlılık firmalara gerekli alt yapı bulunmadığı için ek maliyet oluşturmakta bu da fiyatlara yansımaktadır. Hem üreticinin hem de tüketicinin bu konuda farkındalıkları arttırılsa bile ülkedeki finans sorunlarından dolayı tercihler olumsuz etkilenmektedir. Hükümetler tarafından yeşil firma veya girişimcilere yönelik düzenleme ve destekleme çalışmaları bu konuda büyük önem taşımaktadır. İş dünyasının bu konudaki maliyet ve finansman ile ilgili endişeleri giderilmelidir. Tüketiciler başta olmak üzere işletme sahiplerine de bilgilendirme yapılmalıdır (Keskin, 2016: 285-295).

2.1.8. Göçmen Girişimciliği

Küreselleşme ile dünyanın küresel bir pazar haline gelmesi, ülkeler arasında bu pazardan pay alma çabalarını arttırmıştır. Petrol ve enerji kaynakları, ticaret yollarına yakınlık gibi özellikle ekonomik sebeplerden dolayı ülkeler birbiri üzerinde baskı kurmaya başlamış hatta savaşlar yaşanmıştır. Sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz

etkilenen bu ülkelerdeki vatandaşlar şartları daha iyi olan bölgelere göç etmeye başlamıştır. Yerleştiği ülkede geçinebilmek için ticari faaliyette bulunan bu kişiler ise göçmen girişimciliği denilen kavramı ortaya çıkarmışlardır. Yapılan çalışmalar sonucunda göçmenlerin farklı kültürler görmesi sonucu yaratıcılık yeteneğini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Modern anlamda yapılan göçlere bakıldığında Erasmus eğitim programlarına katılan gençlerin de farklı ülkeye yerleşip orada girişim faaliyeti yürüttüğü görülmektedir. Göçmen girişimciliği, ekonomik ve sosyal değerleri göç edilen ülkedeki göçmenler tarafından ortaya çıkmaktadır. Girişimcilik faaliyetinin gerçekleştiği ülkede insanların refahını yükselten bu girişimciler; istihdamı, kültürel zenginlik ve çeşitliliği, bilgi üretimi ve aktarımını arttırarak ekonomik büyüme ve gelişmeye katkı sağlamaktadır (Nişancı, 2015: 1-28).

Nişancı, (2015) yaptığı çalışmasında Amerika'daki Türk göçmen girişimcileri incelemiştir. Girişimcilerin çoğunun eğitim amaçlı Amerika'ya gittiğini ve sonrasında ülkeye dönmediklerini bu yüzden de eğitim seviyelerinin yüksek olduğu sonucuna varmıştır. 2001 yılı sonrasında faaliyete giren bu işletmelerin ağırlıklı yaş ortalaması 39-49 yaş aralığındadır. Girişimciler genellikle eğitimleri ile paralel bir iş yapmamaktadır ve çalışma saatlerinin fazlalığı, sosyal hayata fazla vakit ayıramama, sürekli işinin başında olma gibi konularda zorluklar yaşamaktadırlar. Göçmen girişimciliğin günümüzde bilinen iki önemli örneği bulunmaktadır.

➤ Aslen İranlı olan Pierre Morad Omidyar, 1995 yılında Amerika'da ilk sattığı ürün kırık lazer pointer olan e-Bay sitesini kurmuştur. Sonrasında eşi ile Omidyar Network isimli ve insanların hayatını iyileştirmek için piyasadan yararlandıkları, hayırsever yatırım şirketini kurmuşlardır. 2018 yılında ise Luminare adını verdikleri küresel hayırsever yatırım şirketini kurdular. 2000 yılında Amerikan Başarı Akademisinin “Altın Tabak Ödülü”, 2018 yılında da “En Etkili Üçüncü Fransız Girişimci Ödülü”nü alarak başarısını taçlandırmıştır (Yılmaz, 2020).

➤ Aslen Güney Afrikalı olup, ırkçılığın arttığı dönemde çevresi tarafından dışlanıp hatta şiddete maruz kalan Elon Musk, 12 yaşında Blaster adlı oyunu ortaya çıkarmıştır. İnternetin yaygınlaşması ve internet alışverişlerinin arttığı dönemde PayPal adlı ödeme aracını oluşturmuştur. 2002 yılına geldiğinde ise büyük bir kısmını bu ödeme aracından finanse ettiği SpaceX'i kurmuş ve 2008 yılında da kurduğu Tesla Motors sistemi ile otomobil dünyasında bir dev haline gelmiştir (Aksu, 2017).

2.1.9. Kadın Girişimci

Sanayi ve bilgi toplumunun oluşmasıyla kadınların statüleri ve iş-yaşam dengeleri de değişmeye başlamıştır. Literatürde kadın girişimcinin tanımına yönelik net bir uzlaşma sağlanamamakla beraber Müftüoğlu (2000)' na göre kadın girişimcinin tanımı:

- Evinin dışında kendi adına veya ortaklık sıfatıyla bir veya birkaç işyeri olan,
- Herhangi bir mal veya hizmetin üretilmesi, pazarlanması ve tüm işletme faaliyetleri ile ilgili kararlar alan ve yürüten,
- İşe ilişkin ilişkiye girilmesi gereken gerçek ve tüzel kişiler ile kendi adına ilişki kuran,
- İşinden elde ettiği kazancın kullanımı üzerinde söz sahibi olan kişidir.

Kadın girişimcinin kim ve nasıl biri olduğunu açıklamak için, kadın ve erkek girişimci arasındaki farklara değinmek gerekmektedir. Tablo 10'da kadın ve erkek girişimciler arasındaki farklılaşma girişimci olma nedenleri, finansal kaynakları ve kişilik özellikleri gibi etkenler açısından karşılaştırılmaktadır.

Tablo 10. Kadın ve erkek girişimcilerin karşılaştırılması

	Kadın Girişimci	Erkek Girişimci
Motivasyon	Başarı, bağımsızlık	Başarı, kişisel bağımsızlık, iş tatmini
Çıkış Noktası	İşte ezilme Girişime dair ilgi Kişisel değişimler	Mevcut işten memnun olmama Mevcut işin genişletilmesi Deşarj ya da rahatlama Kazanma fırsatı
İşletme Türü	Hizmet sektörü	Üretim ya da yapı
Finansal Kaynaklar	Kişisel çaba ve birikim Kişisel varlık	Kişisel çaba ve birikim Banka finansmanı Yatırımcılar
Altyapı	Girişime başlama yaşı 35-40 Babası kendi işine sahipti Lisans derecesi liberal sanat İlk doğan çocuk	Girişime başlama yaşı 25-35 Babası kendi işine sahipti Lisans derecesi işletme ya da teknik saha İlk doğan çocuk
Mesleki Altyapı	İş sahasında tecrübe Sahada orta düzey yönetsel tecrübe Hizmet sektörü mesleki altyapı	İş sahasında tecrübe Sahada yüksek başarı (uzmanlık) Çeşitli dallarda rekabet

Kişisel Özellikler	Esneklik ve tolerans Başarıya odaklanma Yaratıcı ve realist Orta düzey kendine güven Övgüye değer verme Enerjik olma Sosyal ve ekonomik çevre ile anlaşabilme yeteneği	Fikir sahibi ve ikna edici Başarıya odaklanma İdealist Yüksek düzeyde kendine güven Kendinin patronu olma Övgüye değer verme Enerjik olma
Destek Grupları	Yakın arkadaşlar Eş, aile Profesyonel kadın grupları Ticari işletmeler	Arkadaşlar Profesyonel danışmanlar İş kuruluşları Eş

Kaynak: Hisrich ve Brush, The Women Entrepreneur Starting, Financing and Managing a Successful Business, 1989

2.2. Girişimciliği Destekleyen Kurum ve Kuruluşlar

Girişimciliğin bireysel ve bölgesel faydalarının yanı sıra toplum geneline ve ülke ekonomisine olan katkılarından dolayı devletler girişimciliği desteklemeye başlamıştır. Bu anlamda özelleştirme çalışmaları arttırılmakla birlikte ilk olarak kamu tarafından teşvikler sunulmaya başlamıştır. Kamu yararına kurulan dernek ve vakıflar da hükümetin yanında girişimcilere sermaye ve danışmanlık desteği vermektedir.

Tablo 11. Girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar

Türkiye’de Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar	Dünya’da Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)	Dünya KOBİ Destekleme Derneği (WASME)
Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)	Avrupa Bilgi Merkezleri (EIC)
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı	Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
Kobi Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı Anonim Şirketi	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO)
Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma Anonim Şirketi (KGF)	EUREKA (Avrupa Araştırma ve Koordinasyon Ajansı)
Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkezi Birliği (TESKOMB)	UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

Kalkınma Ajansları	Avrupa KOBİ Destekleme Derneği (UAPME)
Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)	İletişim Ağı Girişimi, Bill ve Melinda Gates Vakfı,
Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri (ABİGEM)	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization –WHO)
Türkiye Girişimcilik Vakfı (GİRVAK)	Dünya Bankası (World Bank)
Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)	Uluslararası KOBİ Ağı (INSME)
Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK)	GEF Küçük Destek Programı (Global Environment Facility-Küresel Çevre Fonu)
Türkiye Genç İş Adamları Derneği (TÜGİAD)	Avrupa Birliği Hibe Fonları
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	

Kaynak: Tablo tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 11’de girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar Dünya geneli ve Türkiye olarak ayrı ayrı listelenmiştir. Bu kuruluşlar dünya genelinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa toplulukları çerçevesinde oluşmuştur. Genellikle ekonomik kalkınma ve gelişme amaçlı destek sağlayan bu kuruluşlar arasında sağlık sektörünün gelişmesi için yapılacak yatırımlara destek sağlayan Dünya Sağlık Örgütü de bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar detaylı anlatılmıştır.

2.2.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri

KOSGEB, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının ilgili kuruluşu olarak 1990 yılında ve 3624 sayılı kanunla kurulmuştur. Etkin destek ve hizmetlerle küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) ve girişimcilerin yenilikçi, rekabetçi ve teknolojik bir yapıya ulaşmasını desteklemek amaçlanmıştır. Misyon olarak KOBİ’lere ve girişimcilere destek vererek, ekonomik ve sosyal kalkınmadaki paylarını arttırmayı benimsemiştir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1990). Kurulduğu tarihten Mayıs 2009'a kadar sadece imalat ve üretim sektörlerine destek sağlayan KOSGEB, 5 Mayıs 2009 tarih ve 27219 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5891 sayılı kanunla birlikte hizmet ve ticaret

sektörlerini de kapsamı alanına almıştır. (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2013) Dürüstlük, erişilebilirlik, güvenilirlik, hedef kitle odaklılık, hesap verilebilirlik, iş birliğine açıklık, saygınlık, şeffaflık, tarafsızlık ve yenilikçilik bu kurumun temel değerleri olarak belirtilmiştir. Tablo 12’de KOSGEB’in girişimcilere ve işletmelere verdiği destekler; araştırma-geliştirme (AR-GE), teknolojik üretim, finansman ve yerleştirme yer almaktadır. Bu destekleme programlarının 2021 yılı için unsurları ve sermaye miktarı belirtilmiştir. (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2020).

Tablo 12. KOSGEB girişimci destekleri

	Amaç	Destek Unsuru	Destek Verilen Miktar
Geleneksel Girişimci Destek Programı	Yeni kurulan işletmelerin devamlılığını sağlamak	-Kuruluş Desteği -Performans Desteği -Sertifika Desteği	5.000–65.000 arasında ve tamamen geri ödemesizdir.
İleri Girişimci Destek Programı	Stratejik öneme sahip işletmelerin ve sektörlerin devamlılığını sağlamak	-Kuruluş Desteği -Makine, Teçhizat ve Yazılım Desteği -Performans Desteği -Mentörlük, danışmanlık ve işletme koçluğu desteği -Sertifika Desteği	5.000–365.000 arasında ve tamamen geri ödemesizdir.
İş Planı Ödülü Destek Programı	Girişimcilik konulu yarışmalar sonucunda başarılı bulunan iş planları, modelleri ve iş fikirlerini ödüllendirerek hayata geçirilmesini sağlamak	-Yükseköğretim kurumları -Yurtiçi/yurtdışı kurum/kuruluşlar -Yurtdışı orijinli girişimlerin iş fikirlerine yönelik ödüllü ve ödüksüz ulusal veya uluslararası yarışmalar -KOSGEB tarafından	15.000–100.000 arasında
Girişimcilik Eğitimi	Girişimcilerin iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve becerilerini geliştirmek	KOSGEB e-Akademi üzerinden online yapılan eğitimler	

Kaynak: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2021

KOSGEB, girişimcilik desteklemelerinin yanı sıra işletme büyütme, geliştirme ve uluslararasılaştırma destekleri de vermektedir. İşletmelerin rekabet güçlerini geliştirmek

ve markalaşmasını sağlamak amacıyla fuar, iş gezisi, nitelikli eleman istihdamı, tasarım ve sınai mülkiyet hakkı, belgelendirme, test ve analiz gibi destekleri sunmakta ve bu destekler için 480.000'e kadar bütçe ayırmaktadır. İşletmelerin güçlenmesi için yapılan bu desteklerin aynı zamanda yerli üretime ve kadın, engelli, gazi ve şehit yakınlarının istihdamına da katkı sağlaması hedeflenmiştir. Aynı zamanda fuar, iş gezisi gibi desteklemeler ile küçük ve orta ölçekteki işletmelerin büyük ölçekli işletmelerle iş birliği, karşılıklı rekabet ve fayda sağlanmasına da zemin hazırlanmaktadır. Son olarak Proje Teklif Çağrısı kapsamında katma değeri yüksek projelere 300.000'i geri ödemesiz olmak üzere 700.000'e kadar destek verilmektedir (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2020).

Bilim ve teknoloji odaklı yeni fikirlere sahip küçük ve orta ölçekli işletmelerin, yeni ürün-hizmet-bilgi veya süreç ortaya çıkarabilmeleri için AR-GE destekleri kapsamında 750.000 Türk lirasına kadar destek verilmektedir. Yeni bir ürün/hizmetin; üretilmesi, kalitesinin artırılması, maliyet düşürücü nitelikte yeni tekniklerin uygulamaya alınması, ürün veya süreçlerinin pazara uygun biçimde ticarileştirilmesi amacıyla hazırlanan projelere ise 818.000 TL'ne kadar destek verilmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca yürütülen Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında Türkiye'de orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlerdeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini arttırmaya yönelik yapılacak yatırım projeleri için 1.800.000'i geri ödemesiz olmak üzere 6.000.000'a kadar destek verilmektedir (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2020).

2.2.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

TÜBİTAK, Türkiye'nin planlı ekonomi dönemine geçişiyle birlikte, 24 Temmuz 1963 tarih ve 11462 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren, 17 Temmuz 1963 tarihli 278 sayılı kanun ile kurulmuştur. Temel amaçları ülkemizin ve insanlığın sosyal, refah, güvenlik ve huzur açısından gelişimini sağlamak olan kurumun misyonları (278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun, 1963):

- Ulusal bilim, teknoloji ve yenilik ekosistemini desteklemek,
- Bilim tabanlı teknoloji ile katma değeri yüksek ürün ve hizmetler geliştirmek,

- Bu amaçlara yönelik nitelikli bilgi üretimi ve nitelikli insan kaynağı geliştirilmesini sağlamaktır.

Desteklerini Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve genelgeler ile verilen ilanlar ve başvurular üzerinden veren TÜBİTAK, 2021 yılı içerisinde BİGG Yeşil Büyüme Çağrısı ile kalkınma hedefleri ile uyumlu, etkin kaynak yönetimine sahip, sürdürülebilir ve yeşil bir ekonomiye geçişin sağlanması amacıyla destek ilanı açmıştır. Tablo 13'te bu ilan kapsamından faydalanabilecek olanlar hakkında ve ilanın amaçlarına yönelik detaylı bilgilere verilmiştir. İlgili üniversitelerin herhangi ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarından öğrencilerin veya mezunlarının yarışmada başarı kazanması koşulu ile üst limiti 200.000 TL olan Avrupa Yeşil Mutabakatı uyumlu proje desteğidir (TÜBİTAK, 2021).

Tablo 13. TÜBİTAK Yeşil Büyüme Desteği

İklim Değişikliği, Çevre ve Biyoçeşitlilik: İklim Değişikliği, Karbon salımı ve Sera Gazı Emisyonlarının Düzenlenmesi Amacına Katkı Sunacak Çalışmalar	Çölleşme ve arazi tahribatının azaltılması, müsiyajın oluşumunu engelleyerek etkilerinin azaltılması, su ekosistemleri, su kıtlığı ile mücadele, yangın öncesinde, sırasında ve sonrasında müdahale yöntemleri, sel- heyelan- çığ- sıcak hava dalgaları ile mücadele, balıkçılık ve turizm sektörünü geliştirme, çevre ve atık yönetimini sağlamak amaçlanmaktadır.
Temiz ve Döngüsel Ekonomi	Sanayide emisyon gazının kullanımın azaltma, sıfır karbonlu üretim sistemi oluşturma, yapay zeka tabanlı tedarik, lojistik ve dağıtım ağlarının optimizasyonu ve otomasyonu sağlama, sentetik yakıt ve kimyasal kullanımını önlemek amaçlanmaktadır.
Temiz, Erişilebilir ve Güvenli Enerji Arzı	Biyo-yakıtlar ve biyo-enerji dönüşümü, hidrojen ekonomisi, sıfır enerjili bina teknolojileri ve atık malzemelerden kritik elementlerin geri kazanımını sağlamak amaçlanmaktadır.
Yeşil ve Sürdürülebilir Tarım: Tarladan Sofraya Sürdürülebilir Tarım	Organik tarım ve üretim için kimyasal gübre kullanımının azaltılması, sürdürülebilir tarım ve arazi yönetimi, tarım ve hayvancılık atıklarının değerlendirilmesi, gıda kayıp ve israflarının önlenmesi, gübre elde etme teknolojilerinin yaygınlaşmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Kaynak: TÜBİTAK, BİGG Yeşil Büyüme Çağrı Duyurusu, 2021

2.2.3. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, kamu ve özel sektör iş birliği ile teknoloji ve inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla 1991 yılında kurulmuştur. Avrupa Birliği başta olma üzere kar amacı ön planda olmayan, uygulayıcı kuruluş niteliğindeki ekosistem modelinin Türkiye’deki tek örneğidir. Aynı zamanda Türkiye’de kanunla kurulmuş olan yedi vakıf içerisinde teknoloji ve inovasyon çalışması yapan tek vakıftır (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, 2020). Vizyon olarak “Teknoloji Üreten Bir Türkiye” yi benimseyen vakfın amacı katma değeri yüksek iş, süreç ve ürünler için referans ve kapasite oluşturmaktır. Bu kapsamda projeler tasarlamakta, uygulamakta ve geliştirmektedir. 2021 yılı için devam etmekte olan üç projesi bulunmaktadır:

- i. Dijital Dönüşüm Tedarikçi Veri Tabanı; sanayileşme ile başlayan dijital dönüşüme uygun yerli teknoloji tedarikçileri ve çözüm ortakları oluşturmak amaçlanmıştır
- ii. İnovasyon Esaslı Rekabetçilik Analizi (İNOREKA); insan kaynakları, teknolojik altyapı, satış ve pazarlama, çevresel ve finansal yetkinlik bileşenlerinin analiz ve değerlendirmesini esas alır. Firmaların ortak durum tespiti, ihtiyaçlarının belirlenmesi ve paylaşımı için uygulanır.
- iii. Eko-verimlilik ve Endüstriyel Simbiyoz Faaliyetleri; bölgesel kalkınma ajansları ile kamu kurumları aracılığıyla özel sektöre ait sosyal sorumlulukların farkındalığının artırılması ve bu konuda örnek çalışmalar yapılması amaçlanmıştır (Türkiye Teknoloji ve Geliştirme Vakfı, 2020).

TTKV’nin yukarıda sayılan projelerinin yanı sıra bilgi ve geliştirme programları da bulunmaktadır. Tablo 14’te sağlık sektörü, teknoloji ve inovasyon, eğitim ve ekosistem odaklı proje ve desteklemeleri detaylandırılmıştır.

Tablo 14. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı destek projeleri

Explore Yatırım Programı	Öncelikli alanlarda, teknolojik ürün ve bu ürüne yönelik satış performansına sahip firmaların uluslararası pazara girişini kolaylaştırmaya ve gelişmesini sağlamaya yönelik bir sermaye yatırım programıdır.
HİT-Girişim Geliştirme Modeli	Birincil olarak sağlık sektörü üzerine geçerli bir iş planı olan girişimcilerin pazara girişini kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda; ilk pazara giriş aşaması için bir yıllık süre ile 50.000 ABD dolarına kadar destek sağlamaktadır.

İdeanest-Kitlesel Kaynak Geliştirme Platformu	Fikir sahipleri ile akademisyenleri doğru finansman ve uzmanlıklarla buluşturmak amaçlanmıştır. Fikir sahipleri ile araştırmacılar kendilerine uygun finansman kaynağına erişebilecek, fikir geliştirme sürecinde ihtiyaç duyulan teknik ve uzman kişiler ile bir araya gelebileceklerdir.
İdeaport-Teknoloji Odaklı Bilgi Topluluğu	Teknoloji alanında farklı uzmanlıklara sahip kişiler ile yaratıcı fikirleri olan gençlerin güncel teknolojilerle bir araya gelmesini sağlamaktadır. Aralarında bilgi asimetrisi olan bu kişilerin sorunlarını ortadan kaldırarak, özel sektöre fayda sağlayacak fikirlerinin oluşması amaçlanmıştır.
Xnovate	Özel sektörde rekabet yaratmak amacıyla ürün yönetimi ve insan kaynakları alanında çalışmalar yapılmaktadır.
Yarını İnşa Et	9-10 ve 11. Sınıfları hedefleyen dijital dönüşüm programıdır. Sağlık, çevre, enerji ve akıllı şehir konu başlıklarından biri ile ilgili çalışmak üzere eğitim alan öğretmen ve grup oluşturduğu öğrenciler bu sorunlarla ilgili çözüm projeleri üretirler. Başarılı seçilen projeler bağımsız jüri tarafından ödüllendirilir.
Yeşil Teknoloji Projeleri (YETEP) Destek Programı	İklim dostu teknoloji, temiz üretim teknolojisi ve enerji verimliliği alanında proje geliştiren sanayi kuruluşlarına geri ödemeli finansman sağlamaktadır. En fazla 15 ay süre ile 100.000 ile 400.000 ABD doları destek verilmektedir.

Kaynak: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, 2021

2.2.4. Kobi Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.

KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. 1999 yılında KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Halk Bankası, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu ve 16 Sanayi ve Ticaret Odası'nın ortaklığında "KOBİ Yatırımlarına Ortaklık A.Ş." adı altında 317.800 TL sermaye ile kurulmuştur. Fakat uzun yıllar yaşanan ekonomik krizler ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle faaliyete geçememiştir. Sağlanan ekonomik ve siyasal istikrarla birlikte 2003 yılında şirketin girişim sermayesi alanında faaliyet göstermesine karar verilmiştir (Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş., 2020). Kuruluş sermayesini ortaya koyan fon sahibi ile yönetici ortakların ve sınırlı sorumlu ortaklardan oluşan sermaye yatırım

ortaklığında amaç; kısa vadeli ve riskli olmasına rağmen getirisi de yüksek olan fikirlere yatırım yapmaktır. Fon sahipleri 3 ile 7 yıl arasında yatırımlardan çıkmayı hedeflerler.

2.2.5. Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma Anonim Şirketi

Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma A.Ş. 1991 yılında kurulmuştur. Amacı ise girişimcilerin bankalardan kullandığı kredilere verdikleri garanti ve kefaletlere teminat sağlamaktır. Kuruluşunda Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı (TOSYÖV) ve Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEKSA) yer almıştır. Daha sonrasında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. de bu ortaklığa katılmışlardır (Başar, 2019).

2.2.6. Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri (ABİGEM)

2008 yılında kurulan ABİGEM, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin rekabet seviyelerinin ve uluslararası pazardaki rollerinin artırılması amacıyla eğitim ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Hissedarları arasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Ticaret ve Sanayi Odaları bulunmaktadır. Tablo 15'te ABİGEM'lerin sunduğu eğitim, danışmanlık, markalaşma ve finansman destekleri yer almaktadır.

Tablo 15. Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri destekleri

Eğitim Hizmetleri	Pazarlama ve satış, kalite eğitimleri Kişisel gelişim eğitimleri İş geliştirme ve kurumsallaşma Dış ticaret ve lojistik eğitimleri
Danışmanlık Hizmetleri	İş Geliştirme Danışmanlığı; iş planı hazırlama, pazarlama planı hazırlama, müşteri ilişkileri yönetimi, pazar araştırması, ürün belgelendirme, marka ve patent tescil işlemleri, web tasarım ve arama motoru optimizasyonu, ISO danışmanlık Uluslararası İş Geliştirme Danışmanlığı; uluslararası ticari ortak arama, teknoloji transferi, AB projelerine uluslararası partner arama, dış ticaret mevzuatı, dış ticarete yönelik devlet destekleri, pazar araştırması raporları, seminerler, dış ticaret eğitimleri, ülke günleri, ticari heyet organizasyonları, uluslararası fuar ziyaretleri organizasyonları

Proje ve Danışmanlığı Yönetimi	Proje fikirlerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi Proje fikrine destek olabilecek kaynakların araştırılması Proje dosyalarının hazırlanması Proje ortakları arama ve proje yönetimi
Yatırım Teşvikleri	İşletmelerin yatırım fikirlerine ve kapasitesine uygun teşvikleri bulmak, güncel ve doğru bilgi sağlamak amaçlanmıştır. Süreç içerisinde teşvik başvuru dosyası hazırlama, takip ve sonuçlandırma işlemlerini yürütmektedir.
Marka Patent Tasarım	Deneyimli ve uzman kişiler ile, işletmelerin marka seçimi ve araştırması, tasarım ve tescil işlemleri, lisans sözleşmeleri, coğrafi işaret ve ilgili bütün konularda danışmanlık hizmeti sunar.

Kaynak: Trakya Abigem A.Ş., 2021

2.2.7. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları; kamu kesimi, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyelleri aktif hale getirme amacıyla kurulmuşlardır. Bölgesel olarak kurulan kalkınma ajansları bölgeler arası gelişmişlik, refah ve gelir dağılımı adaletsizliğini gidermektedir. Ajanslar genel olarak; teknik destek, proje başvuru ve sonuçlanma aşamasına kadar olan süreci takip etmek, kaynak ve olanakları tespit ederek verimli kullanılmasını sağlamak ve yatırımları koordine edip tanıtımını yapmaktadır. Aynı zamanda yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemektedir (5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2006).

2.2.8. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkezi Birliği (TESKOMB)

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılama amacıyla 1970 yılında 21745 sayılı Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanarak kurulmuş ve Kooperatifler Kanunu'na tabi olarak faaliyete devam etmektedir. Uluslararası kooperatiflere katılarak, buralardan gelecek her türlü eğitim, finansman, araç gereç yardımlarını sağlamak amaçlanmıştır. TESKOMB güncel olarak altı başlık altında finansman sağlamaktadır. (TESKOMB, 2020);

- i. İşletme kredisi; esnaf ve sanatkarların hammadde, döner sermaye ihtiyaçlarını karşılamak üzere 200.000 TL'ye kadar kredi vermektedir.
- ii. Kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyet gösteren esnaf ve sanatkarlara kullanılacak krediler; “Esnaf Vergi Muafiyet Belgesi” sahibi olan kişilere kullandırılan kredilerdir.
- iii. Ustalık belgesi sahibi olup yeni işyeri kuran esnaf ve sanatkarlara kullanılacak krediler; bu krediyi kullanabilmeleri için en az bir yıllık ustalık belgesine sahip olmaları gerekmektedir.
- iv. Genç girişimci esnaf ve sanatkarlara yönelik kullanılacak krediler; 30 yaşını doldurmamış ve KOSGEB eğitimi alan kişilerin onaylanan projelerine 100.000 TL'ye kadar %100 faiz indirim oranı uygulanmaktadır.
- v. İşyeri edindirme kredisi; esnaf ve sanatkarların faaliyet gösterdikleri iş yerlerini almalarını sağlamak amacıyla 500.000 TL'ye kadar ve vadesi 120 ay olan kredilerdir.
- vi. Taşıt edindirme kredisi; esnaf ve sanatkarların sıfır araç alımlarına yardımcı olmak için 500.000 TL'ye kadar ve en fazla 84 ay verilen kredilerdir.

2.2.9. Türkiye Girişimcilik Vakfı (GİRVAK)

2014 yılında faaliyete başlayan Türkiye Girişimcilik Vakfı “Özgür Zihinler, Cesur Girişimciler” sloganı ile gençler arasında girişimciliğin bir kariyer planı olmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Girişimci kültürünün yaygınlaşması, girişimciliği geliştirmek, girişimci zihinlere yol göstermek için fikirlere değil insanlara yatırım yapmaktadır. Bu amaçlarla yürüttüğü program ve projeler Tablo 16’da yer almaktadır.

Tablo 16. Türkiye Girişimcilik Vakfı destekleri

Fellow Programı	Türkiye’deki tüm üniversitelerden ve bölümlerinden gençlere başarılı girişimcilerin ve alanında uzman kişilerin ilham veren deneyimlerini zorunlu olarak dinletmektedir. Çeşitli uzaktan eğitim araçları ile etişim vermektedir. Girişim fikirlerini hayata geçirebilmeleri için gerekli ihtiyaçlarını ücretsiz veya indirimli gidermektedir. Programlara katılmak veya kendilerini geliştirmeleri için 12 ay boyunca 500 liralık burs sağlamaktadır.
Alumni Programı	Fellow programını tamamlayan kişiler arasından seçilen bir komite eşliğinde her 3 ayda bir yapılan çalışmalar, etkinlikler ve haberler hakkında e-bülten gönderilmektedir. Uzman kişiler tarafından ihtiyaç sahiplerine destek verilmesi için mentorluk ağı oluşturulmuştur.

G-Base Dijital Programı	İstanbul Kalkınma Ajansı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı desteği ile Toplum Gönüllüleri Vakfı ortaklığında pandemi sonrasında gençlerin yeni normale uyum sağlamalarını kolaylaştırma amaçlanmıştır. Bu amaçla psiko- sosyal destek seansları, ilham konuşmaları serisi, girişimcilik modülü, sağlık okuryazarlığı eğitimi, dijital okuryazarlık eğitimleri gibi hizmetler sunulmaktadır.
-------------------------------	--

Kaynak: Türkiye Girişimcilik Vakfı, 2021

2.2.10. Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)

1971 yılında Türkiye'nin önde gelen iş insanları ve girişimcileri tarafından kurulmuştur. Türk ekonomisini üretim, katma değer, kayıtlı istihdam ve dış ticaret gibi önemli makro ekonomik alanlarda temsil etmektedir. Rekabetçi piyasa ekonomisi, sürdürülebilir kalkınma ve katılımcı demokrasi anlayışının gelişmesi için çalışmalar yürütmektedir. TÜSİAD son yayımladığı rapora göre Türkiye ekonomisinin kamu dışı milli gelirlerinin %50'sini, enerji ithalatı hariç dış ticaretin %85'ini, kamu ve tarım sektörü hariç kayıtlı istihdamın %50'sini gerçekleştirip; kurumlar vergisinin %80'lik bir kısmını ödemektedir. TÜSİAD; ekonomi politikaları, küresel ilişkiler ve Avrupa Birliği, girişimcilik, sanayi politikaları, sosyal ve bölgesel kalkınma, hizmetlerde dönüşüm ve dijital Türkiye gibi alanlarda çalışma yapmaktadır. Bu kapsamda iş dünyası insanları adına Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne, hükümete, uluslararası kuruluşlara ve kamuoyuna görüşlerini ileterek yukarıda sayılan amaçlar doğrultusunda iş birliği oluşturmayı hedeflemektedir (Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği, 2021).

2.2.11. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 25.06.2003 tarihinde kabul edilen ve 05.07.2003 tarih ve 25159 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. İlgili kanunun 3. maddesinde kurumun görevleri şu şekilde sayılmıştır.

“...istihdam oluşturmaya destek olmak ... işgücü arz ve talebinin belirlenmesine işgücü piyasa verilerini analiz etmek ... iş gücü yetiştirme, mesleki eğitim ve işgücü uyum programları düzenleme ... eğitim ve danışma hizmetleri vermek...” (Türkiye İş Kurumu Kanunu, 2003).

İŞKUR'un aktif işgücü programlarına bakıldığında; çalışanlara mesleki eğitim, korumalı işyerleri, engelli ve eski hükümlüye kendi işyerini kurma, engellilere mesleki

eğitim ve rehabilitasyon gibi toplum yararına çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara katılan adaylardan herhangi bir ücret talep edilmemekte ve eğitim süresince zorunlu ihtiyaçlarını gidermeleri için ödemeler yapılmaktadır. Aktif iş gücünü istihdam eden işverenlere ise prim, vergi ve ücret destekleri sağlanmaktadır (Türkiye İş Kurumu , 2021).

2.2.12. Avrupa Birliği Destek Fonları

Birlik Programları, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin onayı ile yürürlüğe girmekte ve programa ilişkin teklif çağrılarını (ihale) yayımlayan ilgili Komisyon Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Programların bütçesi ise katılımcı ülkeler tarafından yapılan ödemeler ve AB bütçesinden sağlanan tahsis ile oluşturulmaktadır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Tablo 17’de Erasmus+ eğitim programı başta olmak üzere Avrupa Birliği tarafından ülkemize sağlanan destekleme fonları ve programları incelenmiştir.

Tablo 17. Avrupa Birliği ile Türkiye uyumlu destekleri

Erasmus+ Programı	Birlik düzeyinde mesleki eğitim de dahil olmak üzere eğitim ve öğretimde iş birliği, hareketlilik faaliyetleri, dönemsel ortaklıklar ve gençlik faaliyetlerini destekleyecektir.
Ufuk 2020 Programı	Bilimsel araştırmaların ve yenilikçilik faaliyetlerini yeni dönemde tek bir çatı altında toplayan Program, bilim insanlarının AB düzeyinde hareketliliğini de desteklemektedir.
İşletmelerin ve KOBİ'lerin Rekabet Edebilirliği (COSME) Programı	Yenilikçi girişimlerin ve fikirlerin ihtiyaç duyduğu finansmana erişimin kolaylaştırılması, girişimcilik kültürünün yerleşmesi ve iş ortamının iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri desteklemektedir.
Fiscalis 2020 Programı	Genel amacı iç pazarın vergilendirme sisteminin ülkeler arası iş birliğini güçlendirerek düzenli olarak işlemesini sağlamak ve iyileştirmektir.
Gümrükler 2020 Programı	Programın amacı gümrük alanında iç pazarın etkin biçimde işlemesine yönelik olarak üye ülkelerin çabalarının desteklenmesidir.
İstihdam ve Sosyal Yenilik (EaSI) Programı	Program kapsamında, nitelikli ve sürdürülebilir istihdam, yeterli sosyal korumanın temini, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele ile çalışma şartlarının iyileştirilmesi hususlarına desteklenmektedir.

Avrupa Dayanışma Programı (ESC)	Gençlerin kişisel, eğitimsel, sosyal, sivil ve mesleki gelişimlerini teşvik ederken, kendi ülkelerinde veya yurt dışında topluma yarar sağlayan projelerde gönüllü olmaları, çalışmaları veya ağ kurma faaliyetlerinde bulunmaları için fırsatlar yaratan, toplumsal ihtiyaçları karşılamayı hedefleyen yeni bir Avrupa Birliği girişimidir.
---------------------------------	--

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021

2.2.13. Dünya Bankası Proje Destekleri

Dünya Bankası ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda ülkelere farklı program ve proje destekleri sunmaktadır. Tablo 18’de Dünya Bankası’nın ihracat, sanayi, küçük ölçekli işletmelerin yanında mülteci sorununun çözümü için başvurulmuş sosyal girişimcilik desteklerinden de bahsedilmiştir.

Tablo 18. Dünya Bankası ve Türkiye uyumlu projeleri

Türkiye'deki Mülteci ve Ev Sahibi Topluluklarda Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi	Mülteci ve yerli kadınların geçim fırsatlarını iyileştirmek amaçlanmıştır. 48,04 milyon ABD doları bütçe ile sosyal gelişim ve koruma faaliyetleri 2022 yılına kadar yürütülecektir.
Uzun Vadeli İhracat Finansman Garantisi	İhracat yapan KOBİ’lerin uzun vadeli finansmana erişimini kolaylaştırma amaçlı 30.06.2024’e kadar 547,16 milyon ABD doları destek vermektedir.
Türkiye, COVID-19 krizi sırasında Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek	Salgından etkilenen mikro ve küçük ölçekli firmaların kapanmasını önlemek ve kriz sırasında istihdamlarını koruma amaçlı 2021 yılı sonuna kadar 300,00 milyon ABD doları ile çalışılmaktadır. Ana teması özel sektör geliştirme, insani gelişme ve toplumsal cinsiyet eşitliğidir.
Acil Firma Destek Projesi	Covid-19 salgınından etkilenen veya uyum sağlayan KOBİ’lerin finansmanını sağlamak üzere 2024 yılı sonuna kadar 500,00 milyon ABD doları destek vermektedir. Ana teması insani gelişme ve toplumsal cinsiyet eşitliğidir.

Kaynak: Dünya Bankası, 2021

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİK

3. Kadın Girişimci Kavramı

Sanayi ve bilgi toplumunun oluşmasıyla kadınlar ve iş-yaşam dengeleri de değişmeye başlamıştır. Literatüre bakıldığında kadın girişimcinin tanımına yönelik net bir uzlaşma sağlanamamakla birlikte çoğunluk yazarın ortak fikri olan tanımlamaya göre kadın girişimci (Müftüoğlu, 2004):

- Evinin dışında kendi adına veya ortaklık sıfatıyla bir veya birkaç işyeri olan,
- Herhangi bir mal veya hizmetin üretilmesi, pazarlanması ve tüm işletme faaliyetleri ile ilgili kararlar alan ve yürüten,
- İşe ilişkin ilişkiye girilmesi gereken gerçek ve tüzel kişiler ile kendi adına ilişki kuran,
- İşinden elde ettiği kazancın kullanımı üzerinde söz sahibi olan kişidir.

Kadınların iş kurma, işi yürütme ve geliştirme sürecinde karşılaştıkları sorunların erkeklere göre farklılık göstermesinden kaynaklı ortaya çıkan kadın girişimci kavramı kendi adına bağımsız bir işyeri işleten kadın türüdür. Kadın girişimci ile iş kadını arasındaki temel farklılık da iş kadınının bir yere bağımlı olma durumunun da varlığıdır. Günlük yaşamda başarılı olan her kadın girişimci bir iş kadını iken her iş kadını kadın girişimci olmak zorunda değildir (Keskin, 2014: 72).

Kadın girişimcileri faaliyetleri sırasında erkek girişimcilerden ayıran özellikler aşağıda sıralanmıştır (Hisrich ve Brush, 1989: 193-195).

- i. Kadınlar, bir iş için erkekten daha fazla çaba gösteriyorlar ve daha dikkatli.
- ii. Kadınlar, çalışanlarına gerekli eğitimi daha iyi verebiliyorlar. Kadınların öğreticilik yanı sıra erkeklere oranla daha gelişkin.
- iii. Kadınlar yeni durumlara ve değişimlere daha rahat uyum sağlayabiliyorlar.
- iv. Kadınların, yanlarında çalışanları iş konusunda heveslendirme ve teşvik etme yetenekleri erkeklere oranla daha gelişkin.
- v. Kadınlar yeni fikirlere daha açıktır. Ayrıca kadınların yaratıcılıkları da iş yaşamında başarının kapısını aralıyor.
- vi. Kadınlar gözlem yeteneklerini iş yaşamında başarılı bir biçimde kullanabiliyor.
- vii. Çalışanlarıyla iletişim kurarken kadının sağladığı başarı iyi bir yönetici olmasında olumlu bir etki yapıyor.

- viii. Kadının problem çözebilmedeki başarısı, bir yönetici olarak erkekten daha başarılı olmasını sağlıyor.
- ix. Kadınlar özel yaşamlarında olduğu gibi iş yaşamında da açık bir stratejiye sahip.
- x. Kadınlar iş yaşamında erkeklere oranla daha neşeli ve eğlenceli olabiliyor.
- xi. Tahminlerin aksine kadınlar, iş yaşamında kararlarını kolay verebiliyorlar ve kararları konusunda daha ısrarcıdırlar.

3.1. Kadın Girişimci Tipleri

Kadın girişimciler yaşam türleri ve girişim motivasyonuna göre incelendiğinde dört alt başlık ortaya çıkmaktadır. Bu ayrım yapılırken kadınların mevcut işyerinde ya da başka bir şekilde tecrübe edinerek iş kurmaları, esnek ve zorlu çalışma şartlarına uyum göstermeleri, iş-aile dengesi ve maddi ihtiyaç seviyeleri etkili olmuştur.

3.1.1. Geleneksel Kadın Girişimci Tipi

Geleneksel kadın girişimci tipindeki kadınlar hem girişimcilik alanında kariyer yapmayı planlayan hem de bilinen geleneksel kadın rollerini yerine getirerek iş-aile dengesini kuran ve işletmesini fazla büyütme amacı olmayan kadın türüdür. Kurdukları işletmeler geleneksel kadın rollerine uygun alanlarda faaliyet göstermektedir. Çoğunlukla misafirhane, gıda üretimi, lokanta ve restoran, sekreterlik, kuaför ve güzellik salonu gibi faaliyetleri tercih ederler. İşlerin büyümesi veya yoğunlaşması aile içi rolünü aksatacağı için büyümeyen istikrarlı ve sıkı maliyet hesaplı işler kurmaktadır (Goffee ve Scase, 2015: 79).

3.1.2. Yenilikçi Kadın Girişimci Tipi

Geleneksel kadın girişimciliğin aksine işini büyütme amacı taşıyan ve kariyerini aile rollerinden üstün tutan kadın türüdür. Girişimci kişilikleri ön planda olduğu için genellikle evlilik yapmazlar ve az arkadaşla sahiptirler. Bu tip kadın girişimciler önceki mesleklerinde cinsiyet önyargısı ile karşılaştıkları için veya kendileri için gelecek göremedikleri için girişimciliğe yönelirler. Yeteneklerini geliştirme ve bilgi artırımına önem verdikleri için genellikle basın, reklam veya halkla ilişkiler gibi alanlarda faaliyet gösterirler (İlter, 2010: 80).

3.1.3. Evcimen (Aileci) Kadın Girişimci Tipi

Geleneksel aile rollerini girişimciliğin önünde gören ve ideallerini ikinci planda tutan kadın türüdür. Genellikle evlidirler ve kadın yeteneklerini kullanmaktadırlar. El işleri, sanat, terzilik, kişisel bakım, terzilik ve sağlıklı yiyecek gibi alanlarda daha çok işletme kurarlar (Goffee ve Scase, 2015, 79). Evcimen kadın girişimcilerin çoğu orta sınıfa mensup olduklarından ve yapılan araştırmalar sonucu evliliklerinde idari ve profesyonel işe sahip kişilerle birlikte olduklarından girişimciliğe başlamalarında maddi sebeplerden çok yeteneklerini sergileme amacı ön plandadır. Belirli bir müşteriye hizmet sunma ve sunulan hizmetin kalitesini sabit tutmak onların iş başarısı için yeterlidir (İlter, 2010: 80).

3.1.4. Radikal (Feminist) Kadın Girişimci Tipi

Feminist kadın girişimci iş-aile dengesini sağlamaktan çok cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların ikinci plana itilmelerini önlemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Geleneksel kadın rollerine karşı çıkmakla birlikte, aile tipi kadın sorumluluklarından da oldukça uzak durmaktadırlar. Basın-yayın, perakende satış, eğitim ve küçük ölçekli imalat gibi alanlarda hizmet gösteren bu tip kadınlar işletmenin amacını sadece ekonomik olarak görmeyip, sosyal fayda sunmayı amaçlarlar. Kadınlara yeni bir kimlik kazandırmak, önyargıları yıkmak ve yaşam tarzı sunacak kısaca feminist ideolojiye hizmet edecek bir işletme kurma amacındadırlar (Goffee ve Scase, 2015: 79).

3.2. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Girişimci kişiliğin oluşmasında çeşitli faktörler olsa da kadın ve erkek girişimcileri birbirinden ayıran belli özellikler vardır. Hisrich ve Peters'in yaptığı araştırma sonucuna göre girişimci kadınların yaş aralığının 35-45 arasında olduğunu, genellikle ailenin ilk çocuğu ve evli oldukları sonucuna varmıştır. Araştırma katılımcılarının ve ailelerinin yüksek eğitim düzeyine sahip olduklarını gözlemlemiştir. Mirchandani'ye göre ise kadın girişimciler daha esnek, hoşgörülü ve hedef odaklıdır. Erkek girişimcilere göre enerjisi daha yüksek ve hevesli olan kadınlar daha yaratıcı ve gerçekçidir. Lee-Gosselin ve Grise'ye göre ise kadınların yenilikçilik özelliği daha gelişmiştir ve kendi kaderlerini yönlendirme konusunda daha çok kendilerine güvenirlir.

Jalbert ise kadınların iç denetim ve başarıya odaklanma konusunda daha üstün olduğunu belirtmiştir. (Meyer, 2009: 17)

Hisrich (1989)'in yaptığı çalışmada kadın girişimcilerin motivasyon kaynağının başarı ve bağımsızlık isteği olduğunu belirtmiş ve işe başlama nedenlerinin mevcut işteki memnuniyetsizlik, girişime dair duyulan ilgi ve kişisel değişimler olduğunu söylemiştir. Kadın girişimcilerin finans kaynağı daha çok kişisel varlıkları, kişisel çaba ve birikimleridir. Girişim faaliyetine başlamadan elde ettiği tecrübeler daha çok hizmet sektörü ve sahada tecrübe yönündedir. Riske tolerans gösterme, yaratıcı ve realist olma, başarıya odaklanma, orta düzey kendine güven ve enerjik olma ise kadın girişimcilerin kişisel özellikleridir.

3.3. Kadınları Girişimciliğe Yönlendiren Nedenler

Kadın girişimciler de erkek girişimciler gibi girişimcilik faaliyetine gelir elde etme ve bağımsızlık isteği doğrultusunda başlarlar. Kadınları girişimciliğe yönlendiren negatif faktörler iten, pozitif faktörler ise çeken sebep olarak adlandırılmaktadır. Tablo 19'da kadınların girişimci olma nedenleri iten ve çeken faktörler olarak iki şekilde incelenmiştir.

Kadınları girişimciliğe yönlendiren zorunlu sebeplerin başında aile gelirinin yetersiz olması yani maddi zorunluluk gelmektedir. Yeni bir iş bulmakta zorlanma, mevcut işteki memnuniyetsizlik ya da aile sorumluluklarından dolayı iş saatlerinde esnek olma arzusu da kadınları girişimciliğe yönlendiren sebepler arasında yer almaktadır. İşyerlerinde kadın ve erkek çalışana farklı ücret uygulanması, gelir eşitsizliği, mesleki ayırım ve cam tavan sendromu (kadınların üst kademe yöneticiliğe ulaşmasını engelleyen önyargılardan kaynaklanan engeller) kadınları mevcut işlerinden ayrılmaya itmektedir.

Kadınları girişimciliğe yönlendiren teşvik edici faktörlerin başında ise girişimci ruhu gelmektedir. Girişimci ruhu onlara kendini gerçekleştirme, sosyal statü edinme, zenginlik ve güç elde etme isteğini oluşturmaktadır. Yaşam memnuniyetini arttırma, bağımsızlık ve kendi hayatını yönlendirme isteği kadınları girişimcilik faaliyetine çekmektedir.

Tablo 19. Kadınları girişimciliğe iten ve çeken sebepler

Kadınları Girişimciliğe İten Faktörler	Kadınları Girişimciliğe Çeken Faktörler
Ekonomik zorunluluk	Yaşam standartlarını artırma potansiyeli
Ek gelir ihtiyacı	Bağımsızlık isteği
Aile yapısı ve aile içi olaylar	Başarı isteği
Zorlu çalışma şartları	Kendini ispatlama ihtiyacı
Cinsiyete bağlı ücret farklılıkları	Kendinin patronu olma isteği
Gelir eşitsizliği	Kendi hayatını yönlendirme isteği
Mesleki ayırım	Pazar ve piyasa fırsatları
Cam tavan sendromu	Hırs, deneyim, ilgi
İşteki hayal kırıklıkları	Mali bağımsızlık ve gelir elde etme isteği
Kişisel ön yargı, yanlış tutum ve davranışlar	Teşvik edici politikalar

Kaynak: Güney (2006), Muthuraman ve Al-Hazi (2018), Keskin (2014), Kendirli ve Şenöz (2019), Džananović ve Tandir (2020)

3.4. Dünyada Kadın Girişimcilerin Durumu

Avrupa, Afrika, Antarktika, Asya, Avustralya, Kuzey ve Güney Amerika olmak üzere 7 kıta üzerindeki ülkeler sosyo-kültürel, ekonomik, din ve gelenekler, hukuksal ve siyasi boyutlar gibi birçok ölçütte farklılıklara sahiptir. Ülkelerin kendilerine özgü bu özellikleri günlük yaşamlarına olduğu kadar iş yaşamlarına da etki etmektedir. İş hayatında yoğunluk bulunan sektörler; özel sektör ve kamu sektörü ayrımlarının yanı sıra iş hayatında erkek ve kadının yerini de belirlemektedir. Kadının statüsünün ve iş hayatında kadının yerinin artırılmasına yönelik dünya üzerinde Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri (ABİGEM), Dünya Bankası, Women's Network Finance, Global Kadınlar Fonu, International Yerli Kadın Forumu ve Tides Vakfı gibi kurum ve kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Alt başlıklarda Avrupa Birliği, OECD, İslam Birliği gibi üyeliklere sahip olan 10 ülkedeki kadın girişimcilerin durumu incelenmiştir.

3.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kadın Girişimciler

Kadınlar ülke ekonomisinin itici gücü olmakla birlikte Amerika ekonomisi kadınların girişimciliğine ve çalışmalarına daha bağımlı hale gelmiştir. Maddie Shepherd'in 2020 yılında yaptığı çalışma raporlarına göre ABD'de "Ulusal Kadın İşletme

Sahipleri Derneği (Women's Business Enterprise National Council) raporu” 12,3 milyon kadın işletmesi bulunmaktadır. Bu da işletmelerin %40’ının kadınlara ait olduğunu göstermekle birlikte bu oran cinsiyet dağılımı ile orantılı değildir. Girişimci kadınların %62’si işletmelerini birincil gelir kaynakları olarak görmektedir. Girişim faaliyetine başlarken kadınların sadece %25’i işletme finansmanına ihtiyaç duymuştur. Kar amacı gütmeyen aracı kredi kuruluşlarından oluşan SBA’nın Microloan programından %57,4 oranında kadınlara ve kadın girişimcilere destek sağlanmıştır.

Startups USA (Ian Hathaway) verilerine göre ise kadınların genellikle küçük girişimler kurduğunu fakat faaliyetlerinin büyümedeki paylarının zamanla arttığını belirtilmiştir. GEM raporlarına göre 2019 yılında ABD kadınları %21’lik oranla sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetler ile %26 oranla da toptan ve perakende satış sektöründe yoğunlaşmaktadır. Girişimci kadınların %18’i ise idari ve profesyonel işler yürütmektedir. Son olarak ABD’de kadınların satın alma oranlarının düşük olduğu ve bunun sebebinin cinsiyete karşı tutum ve yatırımcıların ön yargıları olduğu sonucuna varılmıştır.

3.4.2. Yeni Zelanda Kadın Girişimciler

Kültürel farklılıklar, kısıtlamalar ve cinsiyet önyargılarının yoğun olduğu Yeni Zelanda, kadın girişimciliğinde Mastercard Kadın Girişimciler Endeksine göre sıralamada ilklerde yer almaktadır. Yeni Zelanda’da kadın girişimcilerin erkeklere oranı %63,5 olarak belirtilmiş; kadın girişimcilerin önündeki engellerin ise cinsiyet yanlılığı ve cinsiyet önyargısı olarak belirtilmiştir. Sırasıyla kadın girişimcilerin önündeki engeller (OECD, 2016):

- i. Hükümet politikalarının eksikliği,
- ii. İşletmelerin kuruluşundaki fırsat ve destek eksikliği,
- iii. Girişimciliğin kariyer fırsatları arasında kabul görmemesi,
- iv. Risk almada düşük teşvikler olarak tespit edilmiştir.

Kadınların erkeklere oranla girişimci olma oranındaki düşüklüğe rağmen dünyada en yüksek oranda kadın temsilciye sahip olmasının nedeni ise fırsatları görerek hayallerinin peşinden gitmedeki kararlılık ve hırslarıdır. Yeni Zelanda’daki kadınların girişimci olma motivasyonları yapılan araştırmalar sonucu; finansal olarak daha güçlü

hale gelme, bağımsızlık isteği, daha iyi bir yaşam kalitesi ve kurumsal yaşam tarzından uzaklaşma isteği olarak belirlenmiştir (OECD, 2016).

3.4.3. Birleşik Arap Emirlikleri'nde Kadın Girişimciler

Birleşik Arap Emirlikleri'nde kadınlar üst düzey eğitimde eşit haklara sahip olmaları, girişimci kadınların yurtdışı pazarda başarılı olmalarını ve küreselleşmelerini sağlamaktadır. Verilere göre emirlikte öğrenci nüfusunun %80 ile %90 oranına kadınlar sahiptir. Bununla birlikte kadınların işgücüne katılımı erkeklere oranla daha düşüktür. Federasyon anayasasına göre kadınlar erkekler ile aynı yasal statüye, unvana ve eğitim hakkına sahiptir. Federasyon kadın odaklı politikalar ile güçlü teşviklerde bulunmasına rağmen kadınların işgücüne katılım oranı %36,6 ile sınırlı kalmıştır. Global Entrepreneur Monitor (GEM)'ün son güncellemelerinden sonra girişimcilik faaliyetine kadınların katılım oranı 2017 yılında %8,3'ten 2018 yılında %10,1'e yükselmiştir (Entrepreneur Middle East Women Entrepreneurs, 2018).

Kadın girişimci oranlarının düşüklüğü işletme mülkiyeti, finansman, yetersiz güven ve beceri sorunlarından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda kadınları girişimciliğe yönlendirme amaçlı politikaların başında kültürel amaçlı programlar geliştirilmelidir. Girişimciliğin iyi bir kariyer olduğu, bireyselliğin önemi ve risk almanın ödüllendirilmesi gibi konularda çalışmalar yapılmalıdır. Yüksek verimli iş yönetmeliği ve etkin uygulamalar ön plana çıkarılmalıdır. Girişimcilere verilen desteklerin niteliğini geliştirilip, vatandaşa kendi kararını verme özgürlüğü tanınmakla birlikte etkin kaynak oluşturulmalıdır (Entrepreneur Middle East Women Entrepreneurs, 2018).

3.4.4. Brezilya'da Kadın Girişimciler

Brezilya'da kadınlar finansal girişimlere daha az eğilim göstermekle birlikte; erkeklere göre fon, eğitim, gelişim gibi destekleyici kaynaklara erişimde daha az fırsata sahiptir. Bunun yanında çalışma çağındaki kadınların %56'sı işgücüne katılmakla birlikte; brezilyan kadınların girişim faaliyetindeki en büyük engelleri toplumun bakış açısı, kökten toplumsal değerler ve inançlar oluşturmaktadır. Kadın girişimcilerin %47,7'si faaliyete gelir ihtiyacından başlamakta ya da hayatta kalmak için devam ettirmektedir. Latin Amerika ülkeleri arasında Brezilyalı kadınların girişim eğilimi en

düşük orana sahiptir. Araştırmaya göre kadınların girişimcilik faaliyetine başlarken karşılaştıkları sorunlar dört temelden oluşmaktadır (Mastercard, 2018):

- i. Cinsiyet önyargısı,
- ii. Geleneksel erkek egemen toplum yapısı ve toplumun kadına olan güvensizliği,
- iii. Finans kaynaklarına erişim,
- iv. Talep uzlaştırmalarındaki zorluklar olarak ortaya çıkmakta ve Brezilyalı kadınlar tek başına olmaktan çok aile ya da akrabalar ile ortak işletmeler kurmaktadır.

Brezilya’da kadınları girişimciliğe teşvik etmek için yapılan kadınlara yönelik kurslar ile nüfusun %58,7, kadın gruplarının organizasyonu ile %26,6 ve kadınlara verilen özel dersler ile nüfusun %12si girişimci olmuştur (Global Entrepreneur Monitor, 2019).

3.4.5. Fransa’da Kadın Girişimciler

Fransa kadınların %71,8 ve erkeklerin %57,9 oranında eğitim farkına sahip olduğu ve kadın girişimciliğin son yıllarda giderek yükseldiği ülkeler arasındadır (Mastercard, 2019). 2019 verilerine göre Fransa’da her 10 kadından 7’si girişimcilik faaliyeti yapmaktadır. Geleneksel erkek egemen iş kollarında faaliyet yürüten kadınlar da ev-iş dengesini de başarı ile sağlamaktadır. Emanuel Macron’un cumhurbaşkanlığı politikasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin büyük önemi bulunmakta ve kadınların iş hayatına yönelik politikaların da başında özellikle kadınları sosyal medyada aktifleştirmek yer almaktadır (Vial ve Richomme Huet, 2017: 80-110).

Genişletici para politikası uygulayan Fransa, sıfır faiz oranı gibi düşük maliyetli borçlanma ile girişimcilere finansman sağlamaktadır. Devlet tarafından kadına ve kadın girişimciliğine önem verilmesine rağmen toplumsal baskı, kadının yetersiz görülmesi gibi etkenler kadınlara iş yerlerinde ya da işletmelerinde güçlük oluşturmaktadır. Bu kapsamda “Attitude to Entrepreneurial Failure” ve “Cultural Perceptions of Entrepreneurs” programları sadece kadına yönelik olarak tasarlanmıştır. Fransa iş hukuku alanında aileci bir yaklaşım göstermekle birlikte isteyen kadınların çalışmasına yönelik ayrıcalıklar sağlamaktadır. Ücretli doğum izni, ebeveynlerin 1 yıla kadar yüksek ücretli izin kullanabilmesi, ücretli okul öncesi desteği, izinden döndükten sonra işte kalma garantisi gibi koruyucu yasalar özellikle kadınları aile yaşamının devamı ve iş hayatında korumayı sağlamaktadır (Peck, 2015).

3.4.6. Kanada’da Kadın Girişimciler

Dünya çapında sıralamada kadınların profesyonelliği ve teknik işgücü anlamında derece yapan Kanada’da kadınlar finansal hizmetlere ve ürünlere erişimde oldukça güçlüdür. Erkeklerin iş hayatında aktifliğin düşüş göstermesi son dönemlerde Kanada’da kadınların özellikle fırsat odaklı girişimcilikte payının artmasıyla orantılıdır. Kanadalı kadın girişimcilerin ortalaması genç olmakla birlikte erkeklere göre daha düşük tecrübeye sahiptirler. Genellikle perakende ve hizmet sektöründe işletme kurmaktadır. 2016 yılında GEM’in yaptığı anket çalışmasına katılan kadınların %85’i iş kurma eğilimde ve bu kadınlar yüksek öğretim ve eğitime sahiptir. Kanada toplumu, bireyselliğe büyük önem vermekte, yaratıcı ve yenilikçi olma eğilimindedir. Bu kapsamda girişimcilik bir kariyer hedefi olarak görülüp saygı duyulmaktadır. Ülkede her üniversitede öğrencilere verilen hibe destekleri ve finansman kaynakları bireyleri yeni iş ve fikir oluşturmaya yönlendirmekte olup, başarısız girişimler de tolere edilmektedir. Kanadalı kadınların iş kurmada karşılaştıkları sorunlar ise; nispeten yüksek olan başarısızlık korkusu, artan hane halkı borçları, durgun ekonomik büyüme ve perakende satışlar ile küresel ticarete yaşanan krizler olarak belirtilmektedir. Kanada hükümeti tarafından kadın girişimciliği desteklemeye yönelik uygulamalar aşağıda sıralanmıştır (Mastercard, 2019):

- i. The Business Development Bank of Canada; bölgesel kalkınmada kadın girişimciliğini teknoloji ve tarım alanında arttırmaya yönelik fon sağlamaktadır.
- ii. CanExport; yeni pazar ve ihracat fırsatı oluşturmak isteyen kadınlara yönelik çok yıllık uygulanan doğrudan mali yardım programıdır.
- iii. Futurpreneurcanada; 18-39 yaş arasındaki genç girişimcilere işletmelerin kuruluş aşamasında kar amacı gütmeyen mentorlük, danışmanlık ve finansman sağlanmasıdır.
- iv. Innovation, Science and Economic Development Canada – WES Ecosystem Fund; kadın girişimciler için uygun bir ortam hazırlamak ve ekonomideki sorunları gidermek amaçlanmaktadır.
- v. Startup Canada Women Entrepreneurship Fund; kadın girişimciliğin geliştirilmesine yönelik yüksek etkili ve tabandan uygulanmaya başlayan politikadır.

3.4.7. İrlanda’da Kadın Girişimciler

Yenilikçi ve yeniliklere saygı duyan bir toplum olan İrlanda’da girişimcilik faaliyetleri de genellikle yeni ürün ve hizmetlere yöneliktir. Avrupa’da teknoloji

girişimciliği alanında dördüncü sırada yer almakta ve her 9 kişiden 1'i teknoloji alanında çalışmaktadır. 2017 yılında yayınlanan GEM raporuna göre İrlanda girişimcilikte ve özellikle kadın girişimciliğinde oldukça başarılı olmaya başlamıştır. Kurulan işletmelerin faaliyet alanları genellikle hizmet, sağlık, perakende, kişisel ihtiyaçlar, restoran ve eğitim olmaktadır. Gelirlerinin %25'i ihracattan sağlanan işletmeler “küresel işletme” sayılmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği ve iş alanında cinsiyet farkı oranını 2018 yılında %10'a düşürmeyi başarmışlardır. İrlanda 2017 yılında girişimcilik alanında Avrupa'da ilk sırada yer almıştır (Mastercard, 2019).

3.4.8. İsviçre’de Kadın Girişimciler

Aktif işgücünün ekonomiye katkısının %34'ünü sağlayan kadınlar İsviçre’de önemli bir yer tutmaktadır. 2017 yılında %69 olan kadın girişimci oranı 2018 yılında sıçrama yaparak %86,4'e yükselmiştir. Ortaöğretim sonrasında iş kurma alanında birçok eğitim sağlayan ülkede araştırma ve geliştirme çalışmaları sonucunda yeni ticaret fırsatları ve sektörler ortaya çıkmıştır. Ülkede kadınlar iş liderleri, profesyoneller/teknikerler ve iş gücü kadınları olarak üç ana grupta ayrılmaktadır. Kadınlar eğitim, fırsat ve finansmanlara erişimde eşit şartlara sahiptir. Ancak risk sermayesi eksikliğinin halen daha mevcut olduğu ülkede halka arzların atırılması ve borç finansmanı alanında çalışmalar yapılmaktadır. Oldukça gelişmiş fiziksel altyapı ve hükümet politikalarının etkinliği, iş hayatındaki cinsiyet eşitsizliğini azaltmış; yeni ve büyüyen sektörlerin önünü açmıştır. Yönetimin kaliteli ve etkin olduğu ülkede yolsuzluk oranı oldukça düşük, politika ve sistemler düzenli, siyasi karar alma mekanizmaları istikrarlıdır. Vasıflı elemana erişim kolay olmakla birlikte bazı sektörlerde kültürden kaynaklı zorlanmalar da mevcuttur (Global Entrepreneurship Monitor , 2018).

3.4.9. Singapur’da Kadın Girişimciler

Dünya standartlarına uygun eğitim sistemi ve güçlü mali politikaları ile girişimci ve işçi ihtiyaçlarının kolayca karşılandığı bir başa yer ise Singapur’dur. Özerklik ve bireyseliğin yaygın olduğu Singapur’da girişimciliğin teşviki ve gelişmesi için kişisel çabalar oldukça yaygındır. Temel desteği altyapı sağlamlığı olan ekonomide yönetim başarılı, ekonomi ve siyaset kararlı olmakla birlikte hukukun üstünlüğü girişimcilere kolaylık sağlanmaktadır. Uluslararası yatırımcılar ve hükümet kadınlara hibe desteğinde

bulunmakta, ortak çalışma alanları oluşturmakta ve küresel bir ağ kurmaya çalışmaktadır. Güçlü bir eğitim sistemine sahip olan Singapur'da nitelikli eleman bulmak oldukça kolaydır. Yolsuzluğun minimum olması, siyasetin ve ekonominin istikrarı, yerinde ve etkin düzenlemeler de girişimcilere kolaylık sunmaktadır.

Dell'in 2017 raporuna göre en genç girişimcilere ev sahipliği yapan Singapur'da girişimler genellikle moda, restoran, yatırım bankacılığı, yapay zeka, veri bilimi ve dijital pazarlama üzerine yoğunlaşmıştır. Singapur'da uygulanmakta olan girişim programları (Mastercard, 2019):

- Incubator Development Program (IDP); iş sahipleri tarafından genç girişimciler için mentorlük ve ağ oluşturmak amaçlanmıştır.
- The Interactive Digital Media (IDM) Jump-start and Mentor; özellikle dijital medyada girişimciliğin arttırılması ve yeniliklerin teşvik edilmesi amaçlanmıştır.
- The NRF Technology Incubation Scheme (TIS); 500.000 dolar ile sınırlı olma koşuluyla %85'e kadar ortaklık sağlamakta, rehberlik ve mentorlük hizmeti sunmaktadır.
- Fast-Track Environmental and Water Technologies Incubator Scheme (Fast-Tech); yeni çevre ve su teknolojilerinin oluşturulması, maliyet ve riskin ticarileştirilmesi için yeni kurulan şirketlere yönelik ortak çalışma programıdır.

Singapur'da altyapı ve ekonomik sistemin düzenli olmasına rağmen kadın girişimci oranı yeterli değildir. Son yıllarda cinsiyet farkı oranı azalma göstermekte fakat kadın girişimci oranı %26,3 oranında görülmektedir. MIWE çalışmalarında kadın girişimci oranlarında en düşükler arasında yer almasının gerekçeleri arasında ulusal kültür, risk almadan çekinme, tecrübe ve bilgi eksikliği olarak belirtilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda kadın girişimciliğin arttırılması için ilk olarak cinsiyet eşitsizliği azaltılmalıdır. Uygulanmak istenen program ve planlar arasında kadınlara farklı mesai saati ve ücret uygulama, evlilik ve özellikle çocuk yetiştirmede kadınlara kolaylık sağlama, esnek iş politikaları ve kadının üzerindeki sorumlulukları rahatlatma çalışmaları yer almaktadır (Global Entrepreneurship Monitor, 2014).

3.4.10. İngiltere'de Kadın Girişimciler

Dünya üzerinde en köklü ve gelişmiş ekonomilerden birisine sahip olan İngiltere'de 5,4 milyondan fazla KOBİ bulunmasına rağmen kadın girişimci oranı düşük

kalmaktadır. Erkek nüfusundan 1 milyon fazla kadın nüfusuna sahip olan İngiltere’de her 11,1 erkek için 5,4 kadın girişimci bulunmakta ve kadın girişimci oranı %27,9 olarak bilinmektedir.

Ülkede son yıllarda iş kadınları arasında fırsat odaklı girişimcilikten ihtiyaç odaklı girişimciliğe doğru yönelmeler olmuştur. Kadın girişimciliğin arttırılmasına yönelik günümüzde çeşitli hibeler uygulanmaktadır. Bu hibelerde eğitim ve tecrübe kazandırma, iş çözümlere ve geliştirme, yatırım ve araştırmaları arttırma amaçlanmıştır. Hibelerden yararlanmada sosyal ve ekonomik açıdan düşük oranlı bölgede yaşayan kadın ve annelerin şansı daha fazladır.

3.4.11. Dünya’da Kadın Girişimcilere Verilen Mali Destekler

Her ülke kendi ekonomisinin büyüme ve kalkınmasını sağlamak, toplumsal refah seviyesini yükseltmek ve cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yönelik iktisadi, mali ve sosyal politikalar üretmektedir. Yukarıda bahsi geçen 10 ülkenin dışında Avrupa Komisyonu, Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu ve Women Entrepreneurship Network gibi oluşumlar kadın girişimcilere uluslararası mali destekler sağlamaktadır.

3.4.11.1. Avrupa Komisyonu Tarafından Sağlanan Mali Destekler

- ✓ *Wegate*: Kadınları yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde finans desteği sağlayan kuruluşlara ulaştırmak için mentörlük merkezi olmaktadır. Avrupa çapındaki tüm kadın girişimcileri tek bir platformda birleştirmeyi amaçlamaktadır. Kadın girişimcilere iş kurma ve işlerini yönetme aşamasında finans kolaylığı sağlamaktadır.
- ✓ *The Enterprise Europe Network*: Facebook’ta 14 ülkede 21 ortak kuruluşu bir araya getiren ortaklık grubudur. Amacı kadın girişimcilere dış pazarlara erişimde kolaylık sağlamak, yerel ağlarla iş birliği ve ulusal ağlarla iş ortaklık sağlamalarını kolaylaştırmaktır.
- ✓ *Business Angels*: 14 Avrupa ülkesini kapsayacak şekilde kadınlara eğitim hizmeti vermek ve kadın girişimcilerin iş fikirlerini potansiyel yatırımcılara sunmalarına yardımcı olmak amaçlı dört pilot proje uygulamışlardır. İş melekleri ile kadınların iletişimini kolaylaştırarak riskin paylaşılmasını ve daha fazla iş fırsatına sahip olmalarını sağlamaktadır.

- ✓ *Other Finance Opportunities*: Kadınların yönettiği girişimcilerin finansmanını kolaylaştırmak ve teşvikleri arttırmak için cinsiyete dayalı finans sistemi kurmayı amaçlamaktadır (The European Commission, 2021).

3.4.11.2. Amerikan Bankası Tarafından Sağlanan Mali Destekler

Amerika'daki kadın girişimcilerin sorunlarından yola çıkarak eğitim, sosyal yardım ve finansman gibi konularda çeşitli mali destekler verilmektedir.

- ✓ *Toplumsal Kalkınma Finans Kurumları (CDFI'ler)*: Küçük ve orta ölçekli işletmelere sermaye sağlamak, finansal tavsiyeler ve rehberlik hizmetinde bulunan, hibe ve kredi fonları sağlayan kuruluştur.
- ✓ *Girişim Sermayesi ve Melek Yatırımcılar*: Genellikle uzun vadeli ve büyüme potansiyeli olan yatırımların finansmanında girişimci ile yatırımcıları buluşturmaktadır.
- ✓ *Hibeler*: İlk olarak hükümet ve sonrasında özel kişiler, şirketler, vakıflar tarafından sağlanan çoğunlukla geri ödemesiz finans yardımlarıdır.
- ✓ *Kredi Fonları*: Teminatlı veya teminatsız kredilerdir.
- ✓ *Kitle Fonları*: Girişimcilerin finansmanını kolaylaştırmak için çok sayıda kişiden düşük miktarlarda desteklerin sağlanmasını ve sosyal medyanın aktif kullanılmasını sağlamak amaçlanmaktadır (Seneca Women, 2022).

3.4.11.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Sağlanan Mali Destekler

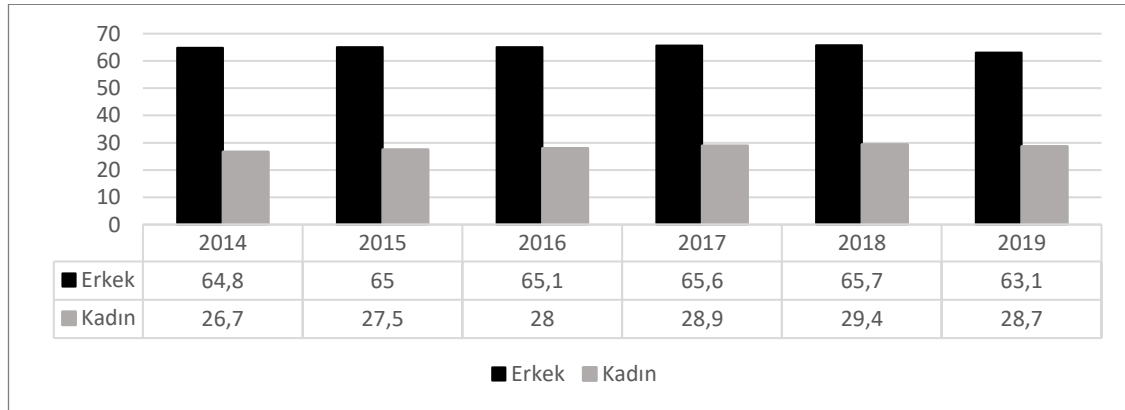
- ✓ *Kırsal Alanlarda Kadın Girişimciler Tarafından Yönetilen Yeşil Kapsayıcı Üretim Zincirlerinin Teşviki Ulusal Programı*: Kadın girişimcilerin kapasitesinin artırılması, beşeri sermayenin ve niteliğinin geliştirilmesi, kadınların ekonomik kalkınmaya etkilerinin tanıtılması, yaşam koşullarını iyileştirmek, istihdam ve gelir oluşturmak amaçlanmıştır (United Nations, 2021).
- ✓ *Kadın Kurumsal Kurtarma Fonu*: Kadınların kurumsal kimliklerini korumayı, geliştirmeyi, bu kapsamda dijital ve sürdürülebilir çözümleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

- ✓ BM Sermaye Geliştirme Fonu: Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için mali yerelleşmeyi sağlamak, yerel kaynakların kullanımını arttırmak ve düşük riskli sermaye temini için dijital ekonomiler kurmayı amaçlamaktadır (The United Nations Capital Development Fund, 2021).
- ✓ Kadın Girişimcileri Geri Kazanım Fonu: Kadın girişimcilerin ekonomik faaliyetlerinin büyümesini ve sürdürülebilirliğini arttırmaya yönelik dijital çözümleri üretmeyi hedeflemektedir (United Nations Economic Commission for Asia and the Pacific, 2021).

3.5. Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği

Bir ülkenin kalkınmışlık ve gelişmişlik düzeyinin temel belirleyicilerinden birisi de kadın girişimcilerdir. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerle ne derece eşit oldukları, eğitim düzeyleri, kadın istihdam oranı ve kadınların milli hasıladan aldıkları pay, bu ülkede kadını yerini belirleyen faktörlerdendir. Gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerin verileri incelendiğinde kadın istihdam oranının yüksekliği ve eğitim düzeyleri dikkat çekmektedir.

Tablo 20. Türkiye’de 2014-2019 arası erkek ve kadın istihdam oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2021

Tablo 20’de Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2014 – 2019 yılları arasında yayınlanan Türkiye’de istihdam oranlarına bakıldığında erkek istihdam oranının kadın istihdam oranından en az iki kat fazla olduğu gözlemlenmektedir. İlgili yıllarda yayınlanan diğer cinsiyet verilerine bakıldığında kadınların eğitimdeki paylarının arttığı ve hizmet sektöründe daha fazla yer aldığı görülmektedir. TÜİK tarafından sunulan veriler dahilinde hazırlanan 2010 ve sonrasında kadın istihdamının işteki durumunun

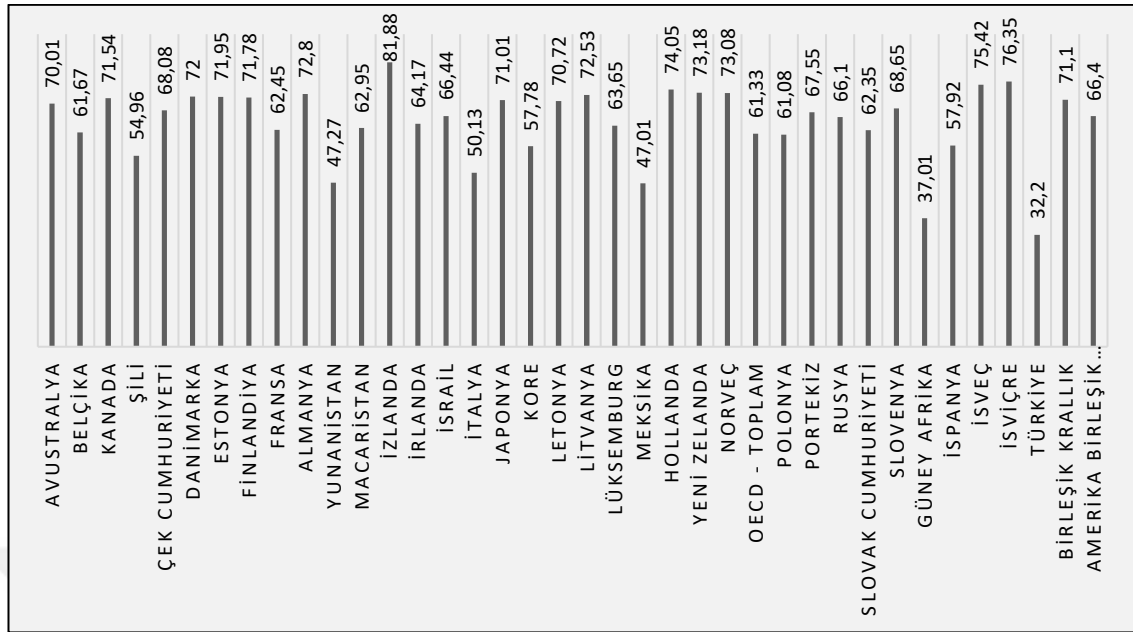
gösterildiği 21. tabloya bakıldığında kadınların istihdam oranlarında özellikle ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışan kadınlarda artışlar gözlemlenmektedir. Toplam istihdamın %50'sinden fazlası işçi olarak çalışırken, 2021 yılında %2 ile en yüksek oran olan işveren kadın sayısı ise 185bin ile sınırlı kalırken, ilgili yılda 1,159bin erkek işveren bulunmaktadır. Son 11 yıl içerisinde istihdam verilerine dahil edilen her 10 kadından ortalama 3'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. 2010 yılında en yüksek orana sahip olan kendi hesabına çalışan kadın sayısı 798bin iken günümüzde bu oran %4'lük azalış göstererek 764bin kişi olarak en düşük düzeydedir. Özellikle 2019 sonrası kendi hesabına çalışan kadın sayısındaki azalışın Covid-19 pandemi salgınından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 21. 2010- 2021 yılları arası kadın istihdamın işteki durumu

%	Ücretli-Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2010 Eylül	50	1,4	12,3	36,4
2011 Eylül	50,8	1,2	11	37
2012 Eylül	53,6	1,2	9,9	35,3
2013 Eylül	55,3	1,1	10,3	33,3
2014 Eylül	59,8	1,4	8,8	30
2015 Eylül	61,1	1,2	8,5	29,2
2016 Eylül	62,3	1,4	8,3	27,9
2017 Eylül	62,8	1,3	8,7	27,2
2018 Eylül	64,3	1,3	9	25,3
2019 Eylül	65,6	1,4	8,2	24,8
2020 Eylül	67,9	1,7	8,5	21,9
2021 Eylül	67,7	2	8,2	22,1

Kaynak: 2010-2021 TÜİK işgücü istatistikleri verileri tarafınca derlenmiştir.

Kadın istihdamını iş faaliyetlerinin her çeşidinde nicelik ve nitelik olarak iyileştirmeye yönelik yapılan çalışmalar, zamanla tablolarda iyileştirmeler sağlasa da OECD ülkeleri arasında kadın istihdamında en son sırada yer almaktayız. Tablo 21'de OECD'nin 2020 yılında yayımladığı verilere bakıldığında üye ülkeler arasında nüfus oranı olarak en düşük kadın istihdamı Türkiye'de gerçekleşmektedir. Kadın istihdamının en yüksek olduğu İzlanda'yı ise sırasıyla İsviçre, İsveç ve Hollanda takip etmektedir.

Tablo 22. OECD ülkelerinde kadın istihdam oranları

Kaynak: OECD, İşgücü piyasası istatistikleri, 2020

Çalışma nüfusundaki en yüksek kadın istihdamına sahip olan İzlanda ile Türkiye arasında %50’lik bir fark bulunmaktadır. OECD’nin 2015-2019 yılları arasında yayımlanan verilerine göre ise Türkiye’de istihdam edilen kadınların %33,3’ü İsviçre’de ise istihdam edilen kadınların %12,5’i serbest meslek mensubudur (İzlanda verileri bulunmadığı için ikinci en iyi ülke ile karşılaştırılmıştır).

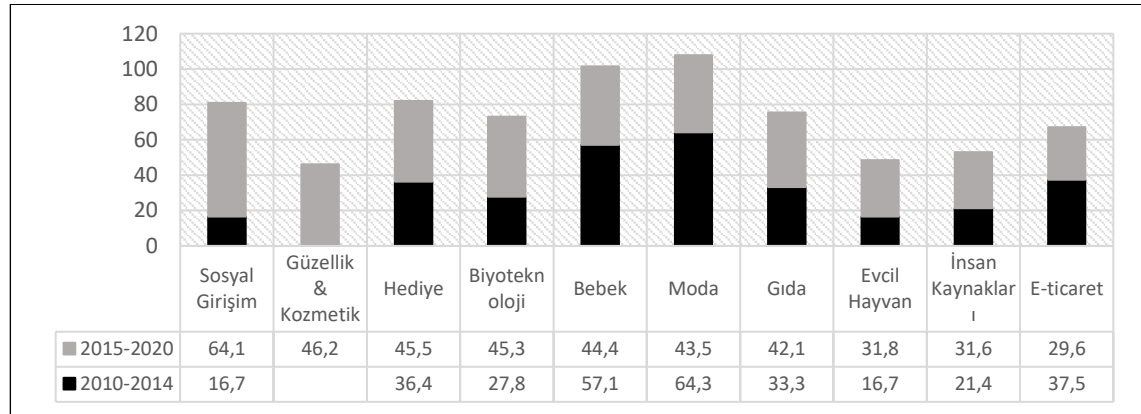
Kayıt dışı ekonomi ile uzun süredir sorun yaşayan ülkemizde kadın istihdamındaki kayıt dışılık erkeklerden oldukça fazladır, bu yüzden de veriler tam olarak gerçekleri yansıtmamaktadır. Kadınların iş hayatına karşı çekimser davranmalarının sebepleri arasında çalışma saatleri ön plana çıkmaktadır. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün 2014 yılında yayımladığı bir raporda Türkiye’de kadın istihdam oranının düşük olmasının sebeplerinin başında medeni durum, çocuk sayısı ve hane tipi gibi ölçütler belirtilmiştir. Evli, çocuk sahibi ve 29-50 yaş grubu arasındaki kadınların işgücüne katılım oranının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Startups-watch’ın 2021 yılında yayımladığı rapora göre ise son 11 yıl içerisindeki girişimcilerin %83,5’ini erkekler oluşturmaktadır. TÜİK’in 2020 yılı raporuna göre ise 2011-2019 yılları arasında girişimcilerin doğumunda en yüksek oranı 2011 yılında 14,6 ile, en düşük oranı ise 12,9 ile 2015 yılında gerçekleşmiştir. 2011 yılında gerçekleşen %14,6’lık girişim oranının istihdam oranındaki payı %6 iken, 2019 yılında %13 olan

girişim faaliyetinin istihdam içerisindeki payı %4,6'ya düşmüştür. 2019 yılı girişimleri sektör açısından incelendiğinde toptan ve perakende ticaret %36,6 ile ilk sırada yer alırken, onu %13,4 ile konaklama ve yiyecek hizmeti sonrasında %11,3 ile imalat sektörü takip etmektedir. 2016 ve sonrasında gerçekleşen ihracat ve ithalat oranlarında en yüksek payı toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı gerçekleştirirken, bu oran ihracatta %5,1, ithalatta ise %2,6'dır. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020)

- İstihdama göre hızlı büyüyen girişimlerin 2019 yılında %28,7'si imalat, %20,7'si toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı ve %11,7'si ise inşaat sektöründe faaliyet gösterdi.
- Ciroya göre hızlı büyüyen girişimlerin 2019 yılında %30,2'si imalat, %22,1'si toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet gösterdi.
- İstihdama göre ceylan girişimlerin 2019 yılında %25,8'i imalat, %14,8'i toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet gösterdi.
- Ciroya göre ceylan girişimlerin 2019 yılında %25,2'si imalat, %19,2'si inşaat, %14,8'i toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet gösterdi.

Tablo 23. 2010- 2020 yılları arası kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği alanlar (%)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Girişimcilik İstatistikleri, 2020

Tablo 23'te 2010-2014 yılları arasında kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği alanlara bakıldığında moda ve bebek sektörü ilk sıralarda yer almaktadır. Bu dönemde evcil hayvan sektörü ve sosyal girişimlerin oranı düşük görülmektedir. 2015-2020 yılları arasında ise kadınların sosyal girişimlere yönelmesi önceki dönemin yaklaşık dört katı olarak görülmektedir. Bu dönemde sosyal girişimin yanı sıra evcil hayvan ve insan

kaynaklarına yönelik girişimler artış göstermektedir. Moda ve e-ticaret sektörlerinde meydana gelen düşüşlerin ise piyasadaki dalgalanmalardan ve harcanabilir gelir içerisindeki paylarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.5.1. Türkiye’de Kadın Girişimciliğin Önemi

Toplumun en küçük grubu olan ailede kadının yeri çok önemlidir. Özellikle Türkiye gibi aile sorumluluklarının büyük kısmını kadınların yüklendiği ülkelerde, kadının kendi ayakları üzerinde durması, iş hayatında yer alarak kendini geliştirmesi, sosyalleşmesi gibi unsurlar çocuklara ve dolayısıyla geleceğe fayda sağlamaktadır. Bilinçli, sosyal ve öğrenime açık ailelerde yetişen çocuklar kendilerini kariyer anlamında geliştirmekte, özel sektörün ekonomideki payının yüksek olduğu ülkemizde gelecek için başarılı girişimci adaylarını oluşturmaktadırlar.

Kadınların iş hayatına katılmaları aile içerisinde olumlu etkiler oluşturmakla birlikte, yarattıkları istihdam ve yeni iş kolları ile ülke gelişmişlik seviyesine de katkı sağlamaktadır. Ülkenin ve ailesinin refah seviyesini arttıran kadınlar sayesinde çocuklarda eğitim seviyesi de artmakta, ülkede nüfus planlaması sağlanmakta ve başarılı kadın girişimcileri gören diğer kadınlar da onları rol model almaktadır.

Ülkemizde kadın girişimcilerin birçoğu ev tipi işletme ile faaliyete başlamaktadır. Yapılan araştırmalar kadınların erkeklere oranla daha girişken, anlayışlı, özverili ve bilinenin aksine duygusallıktan çok mantıkla hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Kadınların bu özellikleri bulundukları iş ve bölgede yükselme şanslarının da daha yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kadınların erkeklere oranla daha duyarlı olduğunu da ispat eden çalışmalara dayanarak özellikle günümüzün en büyük sorunlarından olan çevre ve sağlık konusunda daha hassas davranmakta ve işletmelerinde ticari faaliyet yürütürken eko girişimciliğe de katkı sağlamaktadırlar. Örneğin Ümmiye Koçak’ın tarlada çalışarak başladığı ve sonrasında kazandığı para ile film yönetmeye uzanan iş hayatının da çıkış noktası ataerkil toplum ve kadın sorunlarıydı. İş hayatında yüksek başarı sağlayan Koçak, son zamanlarda iklim değişikliği ve çevre sorunlarına ilişkin tiyatro oyunları kaleme almaktadır (Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu, 2021).

Ülkemizde de kadın girişimciler faaliyete başlarken ya da işlerini yürütürken erkek girişimcilere oranlara özellikle sosyal ve kültürel açıdan daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. İşletmesini belirli bir seviyeye taşıyan bu kadınlar, sosyal sorumluluk

projelerinde yer almakta aynı zamanda kendileri gibi kadınlara sonrasında ise engellilere ve çocuklara yönelik çalışmalarıyla da ön plana çıkmaktadır. Esra Odabaşı'nın engellilere yönelik ön yargıları kırmak için kurduğu "ES Kariyer" sayesinde engelli bireyler iş dünyasında aktif rol almaya başlamışlardır (ES Kariyer Danışmanlık, 2021).

3.5.2. Türkiye’de Kadın Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar

Kalkınmanın itici gücünün kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve iş hayatında kadının statüsünün artması gerektiğine inanan kurum ve kuruluşlar, genel girişimcilik desteklerinden ayrı olarak kadın girişimciler için ayrı politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikalarla amaç kamu kurumlarının sivil toplum kuruluşları ve yerel kurumlar iş birliği içerisinde cinsiyet eşitsizliğini önleme ve özellikle az gelişmiş bölgelerdeki kadınların güçlendirilmesidir. Çalışma hayatındaki cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilerek, çalışma ve sosyal güvenlik yasalarında kadın odaklı değişiklikler yapmayı hedeflemektedir. Okul öncesi eğitim hizmetlerini arttırmak, özellikle kız çocuklarının eğitime katılma oranını arttırarak; kadınların iş hayatına daha kolay uyum sağlamaları sağlanmaktadır. Kadın girişimcilere ulusal ve uluslararası birçok kurum destek verirken bu çalışmada ulusal kurum veya kuruluşlar incelenmektedir.

3.5.2.1. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV)

1986 yılında kadının ekonomik durumunu ve yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla kurulan KEDV, 61 ilde çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye’nin her bölgesinden belediyelere, sivil toplum kuruluşlarına ve kadınlara başvuruları doğrultusunda eğitim, danışmanlık ve izleme hizmeti sunmaktadır. Çalışma alanını yaygınlaştırmak, kadın girişimcilere kaynak oluşturmak ve tecrübe alışverişinde bulunmak için merkezi-yerel yönetimler, üniversiteler, kamu ve sivil kuruluşlar ile iş birliği yapmaktadır. Vakıf, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası’nın düzenlediği toplantılara katılmakta, alınan kararların uygulanma sürecini takip etmektedir. Ayrıca uluslararası Groots International, Huairou Commission, Women’s Learning Partnership ağlarının üyesidir. Kadınların ihtiyaçlarını giderme, yoksulluğa karşı örgütlenmeyi ve kooperatifleşmeyi sağlama, kalkınmada kadınların öncülüğünü ve ekonomik güçlerini teşvik etme, afet ve göç yönetiminde kadının rolünü güçlendirme amacıyla temelde beş çalışması bulunmaktadır (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, 2021);

- i. 2002 yılında kadın kooperatifleşme hareketini başlatmıştır.
- ii. Liderlik ve yönetim, bilgisayar ve internet, finans ve ekonomi gibi birçok alanda kapasite geliştirme ve eğitim hizmeti sunmaktadır.
- iii. Kadın ve çocuk merkezleri modelini geliştirerek erken çocukluk için; oyuncak kütüphane, mahalle anneliği ve temel bakım eğitimleri vererek dar kesimdeki kadın ve çocuklara hizmet etmektedir.
- iv. Türkiye'nin her yerinden kadınların ürünlerini "NAHİL" adı verilen e-ticaret kanalıyla geliştirip pazarlanmasına destek vermektedir.
- v. Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile kendi işletmesini kurmak isteyen kadınlara 1000 TL ve 6-12 ay vadeleri ile küçük finansman sağlamaktadır.

3.5.2.2. Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV)

Kadın Dayanışma Vakfı, 1993 yılında kadın dayanışması ile feminist ilkeler kapsamında kadına karşı her türlü şiddete karşı çıkmak için kurulmuştur. Kadına karşı cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığı önlemek, eşit bir ortam oluşturmak için çalışmalar yapmaktadır. Özellikle şiddet gören kadınlar için 1999 yılından itibaren, uluslararası da desteklenen birçok projeyi gerçekleştirmişlerdir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2021).

- i. 1999 yılında Türkiye'nin ilk bağımsız kadın sığınağını açtı.
- ii. Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Kadının İnsan Hakları adlı eğitim programını düzenledi.
- iii. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının da destek verdiği Emek Mutfağını kurdu.
- iv. Ismarlama Gelin projesiyle insan ticareti ve kaçakçılığı, mültecilik ve zorla evlendirilme gibi konularda bilgi ve tecrübe paylaşımını sağladı.
- v. Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu'nun desteğiyle kadın dayanışma merkezlerinin iyileştirilmesi ve kadın bilincinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yaptı.

3.5.2.3. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

27.10.2014 tarihinde 5251 sayılı kanun ile kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kuruldu. Kuruluşu, teşkilat yapısı ve görevleri kanunla belirtilmiştir. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün amacı ilgili kanunun birinci

maddesinde “...kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak...” olarak belirtilmiştir.

Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacını taşıyan bu kurumun görevleri ise yine ilgili kanunun ikinci maddesinde şu şekilde belirtilmiştir.

“... amacıyla yapılacak her türlü çalışmaya destek vermek, bu konularda stratejiler geliştirmek, plan ve programları oluşturmak ve temel politikaların belirlenmesine katkıda bulunmak... kadınların eşit hak ve fırsatlara ulaşmasını sağlayacak çalışmalar yapmak, kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak; kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak... Görev alanına giren konularda bilgi sistemleri, kütüphane ve/veya dokümantasyon merkezi kurmak, istatistikleri derlemek, görsel ve basılı yayınlar yapmak veya yaptırmak, eğitim amaçlı faaliyetlerde bulunmak, yurt içi ve yurt dışı kongre, seminer, toplantı ve benzeri etkinlikler düzenlemek... Çalışma alanı ile ilgili konularda yurt içi ve yurt dışında bilimsel araştırmalar yapmak ve yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak ve uluslararası kuruluşlarla ortak projeler yürütmek.” (5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004).

3.5.2.4. Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği (KAGİDER)

KAGİDER, 2002 yılında İstanbul’da kurulup, Türkiye çapında faaliyetlerde bulunan bir sivil toplum kuruluşudur. Temel hedefi kadının sadece ekonomik değil, sosyal ve politik olarak da güçlenmesidir. Derneğin 2021 yılı için uyguladığı ve devam etmekte olan projeleri aşağıdadır (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, 2021);

- i. Kozmetik ve güzellik sektöründe kadın girişimcileri geliştirme ve hızlandırma programı, kurumsallaşma, dış ticaret yaklaşımları, insan kaynakları, finans, teşvikler, liderlik ve yönetsel becerilerini de geliştirmeye yönelik eğitimler verilmiştir.
- ii. Tarımda kadın girişimcileri geliştirme ve hızlandırma programı başlatmıştır.
- iii. Mentörlük ve liderlik hizmeti sunmaktadır.

- iv. Genç kadınlar staj projesi, üniversite öğrencisi genç kadınları iş hayatına hazırlamayı amaçlar.
- v. Su damlası projesi, insan kaynakları yönetim danışmanlığı amacıyla eğitim, rehberlik ve koçluk hizmetlerini bir araya getirmiştir.
- vi. Genç fikirler güçlü kadınlar projesi, kadınların farklı alanlarda karşılaştıkları sorunlara çözüm öneri üretmek amaçlanmıştır.

3.6. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkelerin kalkınmasında ve bölgelerin gelişmesinde girişimcilik oldukça önemlidir. Toplum normlarındaki değişimler, eğitim seviyesinde artış, teknoloji ve bilgi çağıyla beraber girişimcilik faaliyetinde kadınlar aktif rol almaya başlamıştır. Girişimcilik faaliyetinde bulunan kadınlar işlerini kurma aşamasından işlerini yürütme ve büyütme aşamasına kadar birçok sorunla karşılaşmaktadır. Tarım kesimi başta olmak üzere yerel ekonomilerin gelişimine katkı sağlayan kadınlar gerek aile yapısından gerek maddi olanaklardan gerekse bürokratik işlemlerden dolayı zorlanmaktadır.

Tablo 23'te geçmiş yıllarda kadın girişimciler üzerine yapılan çalışmalar sonucu karşılaştıkları sorunlar belirtilmiştir. Özyılmaz ve Yavuzer kadın girişimcilerin sorunlarının temelinde toplumun yapısını ve eğitim eksikliğini belirtmiştir. İter ise 2010 yılında yaptığı çalışmada bu sorunları makro, mikro ve piyasa sorunları olmak üzere üç temel başlıkta incelemiştir. Aynı yıl çalışma yapan Sosyal, kadınların nitelikli eleman bulma ve finans piyasalarındaki istikrarsızlığın kadınlar için sorun oluşturduğunu belirtmiştir. Sharma, Alam ve AdeelAnjum gibi akademisyenler ise kendi ülkeleri için yaptıkları çalışmada bizim ülkemizle benzer sonuçlara ulaşmıştır. Onlara göre kadının toplumdaki yeri, eğitim ve tecrübe eksikliği, ekonomik şartlar, piyasa düzensizliği gibi etkiler kadınlar için erkeklere oranlar daha çok sorun oluşturmaktadır.

Tablo 24. Literatürde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar

Özyılmaz, Yavuzer (2016)	Eğitim ve tecrübe eksikliği Toplumsal rol, toplumsal ve çevresel tepkiler, cinsiyet ayrımcılığı İletişim ve koordinasyon, örgütlenme sorunları Finansal zorluklar ve bürokratik engeller
--------------------------------	---

İlter (2010)	<i>Mikro sorunlar:</i> güvensizlik, rol çatışması, ticari ve yönetsel deneyim eksikliği <i>Makro sorunlar:</i> beceri ve mesleki eğitim, mesleki örgütlenme, sermaye temini <i>Piyasa sorunları:</i> var olan bir işletmenin satın alınması veya ortak olunması, Franchise sözleşmeleri, yeni girişimler, evde yerleşik girişimler
Soysal (2010)	Toplumda kadının değeri Pazar koşullarındaki düzensizlik ve değer yargıları, finansal düzensizlik Nitelikli eleman bulamama Bilgi eksikliği ve değişen teknolojiye ayak uyduramama Rakiplerin engellemesi, bürokratik ve yasal engeller
Bedük (2005)	Toplumun kadın hakkındaki düşünceleri, önyargıları ve güvensizliği Kadının toplumsal rolü ve kadına yakıştırılan meslek ayrımı Çocukların bakım sorunu ve seyahat engeli İstihdam edilen kadınlara erkeklerden daha az ücret ödenmesi Sendikal faaliyetlere katılamama ve finansman kaynağına erişememe Eğitimsizlik
Öztürk (2016)	Sermaye temini, deneyimsizlik ve bilgi eksikliği Bürokratik işlemler Uygun yer seçimi ve kiraların yüksek olması, uygun eleman ve materyal temini Aile tepkisi
Güney (2006)	<i>İş kurma aşamasında:</i> Sermaye temini, işyeri arama veya kiralama, mal temini, donanım, araç, gereç temini, resmi kuruluşlarla ilişkiler, acemilik, yalnızlık ve işi organize edememe, toplumun iş kadınına alışkın olmaması <i>İşleri yürütme aşamasında:</i> Acemilik, tecrübesizlik, müşteriyle ilişkiyi bilmeme, işi yürütmede bilgisizlik, müşteri azlığı, parasızlık, para sorunu, yalnızlık, kadın olma, kendini kabul ettirme, personel temini, piyasadaki istikrarsızlık, ödemeler, senetler <i>Mevcut sorunlar:</i> Müşteri azlığı, resmi kuruluşlar, nitelikli eleman bulamama, ucuz hammadde-mal temini, kaliteli hammadde-mal temini, enflasyon

Sharma (2013)	Erkek egemen toplum yapısı ve aile bağları Eğitim eksikliği, sosyal yapı ve dini inanç Hammadde ve finans sorunu, yüksek üretim maliyetleri Piyasadaki rekabet şartları ve bürokrasi Düşük risk alma ve sınırlı hareketlilik (seyahat) Yetenek ve yönetim bilgisi eksikliği
Alam vd. (2012)	Stresle baş edememe ve yeterli destek bulamama, önyargılar Rehberlik için uzman tavsiyesi bulamama Dengesiz aile-iş hayatı ve aileye yeterince vakit ayıramama Başlangıç ve satın almada finansman bulamama Bilgi kaynaklarına erişememe İşletme için yer bulamama
AdeelAnjum vd. (2012)	Aile sorumlulukları, erkek egemenliği, erkek meslektaşların iş birliği yapmaması Eğitim eksikliği ve mali yetersizlik Kadınlar için yetersiz kredi imkanı, ağır vergi ve harçlar Sıkı düzenleme ve politikalar, bürokrasi ve rüşvet, hükümet desteği eksikliği Uygun Pazar, satış noktası ve piyasa bulamama

Vinay ve Singh (2015) “Kadın Girişimcilerin Durumu ve Kapsamına” ilişkin yaptıkları çalışmada kadın girişimcilerin önündeki engelleri altı temel başlıkta incelemiştir.

- i. Girişimcilik sürecinin başlaması için finansman kaynakları ilk sırada yer almaktadır. Deneyim ve tecrübe açısından erkek girişimcilere göre yetersiz kalan kadınlar; gizli maliyetler, gerekli maliyet hesaplaması gibi finansal beceri olarak yetersizdir. Destek veren finansal kurumlar, mali teşvikler ve yardımlara ilişkin kadın girişimciler yeterli bilgiye sahip değildir. Bazı kurum veya kuruluşların ve borç sağlanacak kişilerin kadınlara karşı önyargısı ve kısıtlayıcı bakış açıları, kadınların finansman olanaklarını zorlamaktadır. Bankalar cinsiyet ayrımı yapmadan kadınlara finansman sağlıyorlar fakat yüksek prim, faiz ve ipotek uygulamaları kadın girişimciler için büyük sorun teşkil etmektedir.
- ii. Yeni bir pazar oluşturma ya da pazara kendini kabul ettirme uzmanlık, bilgi ve iletişim gerektirmektedir. Kadınların pazar sorununun çözümleri olarak; mal ve hizmetlere yönelik stratejik pazarlama teknikleri, yerel pazarlardan çok ulusal ve

uluslararası pazarlara yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Kadına yüklenen toplumsal rol kadının seyahat imkanlarını zorlaştırmakta olduğu için toplumda kadının yeri ve cinsiyet ayrımcılığına yönelik eğitim verilmelidir.

- iii. İlk ve orta öğretimde güçlü bir temel alınmasına rağmen ileri seviye eğitim düzeyinde kadınların oranı erkeklerden düşüktür. Mesleki ve teknik eğitimlerde de kadınların önünde cinsiyet rolünün büyük önem taşıdığı, ev-iş yaşam dengesi, çocuk bakımı gibi sorumluluklar kadına çifte iş yüklemektedir. Aynı zamanda eğitim amaçlı verilen eğitim ve seminerlere de kadınlar bu sebeplerden dolayı katılamamaktadır.
- iv. İşletmeler genellikle mesleki kuruluşların ya da diğer ağların üyesi olurlar. Kadın girişimciler ise çoğunlukla küçük ve orta ölçekli işletme sahibi oldukları için üye olmaktan çekinirler ya da gerekli üyelik bilgilerinden eksik kalırlar. İş hayatındaki kadınlara yönelik bakış açısı, kadına yapılan her türlü taciz ve zorbalık gibi unsurlar kadınların bu meslek odalarının etkinliklerine çağrılmamasına ya da bu etkinliklere katılmak istememelerine sebep olmaktadır.
- v. Kadınlar genel olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerin, erkekler ise büyük ölçekli işletmelerin sahipliğini yaparlar. Bürokrasi ve karar alıcılara işletme büyüklüklerinden dolayı erkekler daha yakındır ve daha rahat iletişim kurabilmektedir. İşletmelerin liderleri ve yöneticilerinin de çoğunluk kısmını oluşturan erkeklere yakın olan bürokratların aldıkları kararlar erkekler açısından pozitif ayrımcılığa sebep olabilmektedir.
- vi. Teknik beceri ve bilgi bakımından yetersiz olan kadınlar sermaye temininin yanında hammadde temini sorunu yaşarken ek olarak üretim, dağıtım ve pazarlama süreci yönetiminde de zorlanmaktadır. Kadınlar kendini tanıtmaya, hayal kırıklıkları ile başa çıkma gibi konularda hassas davranabilmektedir. Yapılan araştırmalarda kadınların mantık becerilerinin yüksek olduğu sonucuna varılmakla birlikte kadınların duygusal yapısı gereği yöneticilik becerileri düşüktür. Kadının bu hassas ve duygusal tarafı, sorumluluk bilincini özellikle de aile sahibi olan kadınlar için risk alma eğilimini azaltmaktadır.

3.6.1. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunlara Çözüm Önerileri

Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın girişimciler faaliyete başlarken ya da faaliyeti devam ettirirken makro ve mikro sorunlarla karşılaşmaktadır. Kadın girişimcilerin erkek

girişimcilerden farklı olarak cinsiyete dayalı ve toplumsal rol odaklı farklı sorunları bulunmaktadır. Literatürde farklı ülke ve bölgelerdeki kadınların sorunları ve sorunlarına yönelik çözüm önerileri yapılmıştır. Kadınların, erkek girişicilerden farklı olarak karşılaştıkları sorunlar iş kurma aşamasında ve işin devam ettirilmesi sürecinde olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Referans olarak İlter (2008), Güleç (2011), Siddiqui (2012), Öztürk (2016), Özyılmaz (2016), Emer (2019) çalışmalarından yararlanılmıştır.

3.6.1.1. Kadın Girişimcilerin İş Kurma Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Literatüre göre kadın girişimcilerin iş kurma aşamasında başlıca sorunu sermaye teminidir. İş kurma planı olan kadınlar ilk önce kredi ve finans kurumlarına başvururlar fakat menkul ve gayrimenkullerin daha çok erkeklerin mülkiyetinde bulunması, kadın girişimcilerin sermaye teminindeki teminat gösterme ve kefil bulmada zorlanmalarına sebep olmaktadır. Son yıllara kadar kadınların eğitim düzeyi ve iş tecrübesi yetersizliği kadınların deneyimsizliğine ve sermaye temin edebileceği kurumları bilmemesine yol açmaktadır. Erkek girişimcilerden farklı olarak ortaya çıkan kadınların sermaye sorununu çözmek için finans kurumlarının kredi ve teminat koşullarını iyileştirmesi, faizleri düşürmesi ve kredi verilen alanlardaki sınırlandırmanın genişletilmesi gerekmektedir.

Kadın girişimcilerin sermaye temini sorunu yaşarken aslında eğitim ve tecrübe eksikliğinin önemli pay aldığı bilinmektedir. Ülkemizde hala daha belli bölgelerde kadın okuma-yazarlık oranı düşüktür. Mevcut eğitim sistemindeki boşluklar ve eğitim sisteminin kapsamı kadınlar için yeterli değildir. Kadınlara yeteneklerini ön plana çıkarabilecekleri kurs ve eğitimler verilmelidir. Okullarda gelişen ekonomide girişimciliğin yeri ve önemi anlatılmalı, kadınlara ve kız çocuklara yönelik içerikler hazırlanmalıdır. Başarılı olan kadın girişimcilerin faaliyet ve finans raporları kurumlarca hazırlanmalı ve yayımlanmalıdır. Ataerkil toplum yapısında erkek öğrencilere de cinsiyet eşitliğini öğretecek eğitimler verilmelidir. Kırsal alandaki kadınlar için ise tarım ve hayvancılıkta girişimciliğin desteklenmesi, gelir getirici projeler oluşturulması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Sermaye temini problemine paralel olarak girişimcilik faaliyetinin kurulmasında gerekli araç, gereç ve donanımın temini de oldukça önemlidir. Erkek girişimcilere göre pazar bilgisi ve deneyim konusunda yetersiz olan kadınlar, gerekli donanım ve malzemeyi

nereden temin edeceği konusunda sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca üretici veya dağıtıcılar kadın girişimcilere karşı güvensizlik duydukları için farklı fiyatlandırma uygulayabilmektedirler. Aracı kuruluşlar ve meslek odaları kadın girişimcilerin bu sorunlarının çözümünde devreye girmeli ve ayrıca kamu tarafından kadın girişimcilere yönelik ücretsiz danışmanlık hizmeti verilmelidir.

Kadın girişimciler gerekli desteği politika ve finans kurumları dışında sosyal çevresinden de görememektedir. Toplumun kadına yüklediği roller, kadının iş-yaşam dengesi kuracağına olan güvenin olmadığı durumlarda özellikle aileler kadınları desteklememektedir. Yeni oluşum gösteren kadın girişimciler teknoloji ve basına yeteri kadar hakim değildir. Atakül toplumlarda kadının kendi kararlarını verme, bağımsız olma ve özgüven konusunda sınırlılıkları vardır. Bu konuda özellikle basın-yayın organları ve teknoloji firmaları kadın girişimciler için bilgi ve tecrübe paylaşımı, destek görme gibi unsurlar için uygun platformlar oluşturmaktadır. Maddi ve manevi desteği aile ve sosyal çevresinden edinemeyen kadınlara kira desteği, uygun şartları oluşturma, iş ve yaşam dengesini kurma gibi destekler verilmelidir. Aile rollerini yerine getirmede ve iş dengesini kurmada ise kadınlara ilk önce çocuk bakımında sonrasında ise aile içi rol dağılımı eşitliği konusunda destek verilmelidir.

İş kurma aşamasında en zorlayıcı ve zaman harcayıcı kısım bürokrasidir. Prosedürlerin karışık ve anlaşılması zor olması, şartların zorluğu ve sürecin yavaş işlemesi kadın girişimcilerin ilk kendine olan güvenlerini daha sonra ise kadın girişimciye alışkın olmayan toplumun kadına olan güvenini kırmaktadır. Kadının tecrübe ve bilgi eksikliği bürokratik işlemlerde de engel oluşturmakla birlikte, kadınların bürokrasi alanında danışmanları olmaması işleri daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca erkeklerin bürokratlarla daha samimi ilişkiler kurması süreçte kadın erkek eşitsizliğini arttıran başka bir unsurdur. Bu alanda kadınlara yönelik danışmanlık hizmeti verilmesi, kamuda çalışanların daha etkin ve verimli hale getirilmesi, sürecin kısaltılması ve teşviklerin verilmesinde tarafsızlığın yaygınlaştırılması gerekmektedir.

3.6.1.2. Kadınların İşlerini Yürütme Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Cinsiyet ayrımcılığı ve cinsiyete göre fiyatlandırma kadın girişimcilerin işlerini yürütmede karşılaştıkları sorunların başında gelmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü

sorunları ve toplum tarafından kadına yüklenen rol, kadınların işlerine odaklanmalarını zorlaştırmaktadır. Bu aşamada meslek odalarının ve hükümetin kadınlara yönelik uyguladığı politikalar önemli yer tutmaktadır. Faaliyet gösterilen pazarda ve sektörde kadına yönelik bakış açısının değiştirilmesi, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi gerekmektedir. Kadınlara yönelik politikalar hazırlanırken farklı özelliklere sahip kadınlar gruplanmalı ve grupların özellikleri kapsamında yerel politikalar uygulanmalıdır.

Kadınların işlerini yürütürken karşılaştığı sorunlardan bir diğeri örgütlenme ve işletme dışı ilişkiler kurabilmektir. Kadının aile ve çocuk sorumlulukları, kadınların işlerini ve kendilerini geliştirebilmek için yapılan seminer ve eğitimlere katılımını zorlaştırmaktadır. Kadınların sanal platformlarda aktif olması, sosyal medyanın eğitim ve seminerlere sanal ortamda katılımını kolaylaştıracaktır.

Kadın girişimcilerin uzman ve nitelikli eleman bulamaması da önemli sorunlardan birisidir. Kadın yöneticilere güvenin az olması, ataerkil yapıya sahip erkeklerin kadın yöneticinin altında çalışmak istememesi gibi koşullar kadınların bu alanda karşılaştığı sorunlardandır. Kadına yakıştırılan meslekler dışında faaliyette bulunan kadınlar ise sektördeki rakipleri başta olmak üzere çevre tarafından olumsuz algılanmaktadır.

Kadınların işlerini yürütürken karşılaştıkları sorunlara yönelik yapılan araştırmalarda çözüm önerilerinin başında vergi mevzuatında yapılması gereken değişiklikler gelmektedir. Kadınlara pozitif ayrımcılık oluşturacak bir vergi iade sistemi ve vergi fonu oluşturulması gerekmektedir. Devletin sadece kuruluş desteklerinin yanı sıra pazarlama, reklam ve dağıtımda kısaca ticari faaliyetin her aşamasında destek olması gerekmektedir. Finans ve kredi kuruluşları kadın girişimciler ile ilgili devletle iş birliği yapmalıdır. Kredi ve teminat koşulları hafifletilmeli, mülkiyet haklarında eşitlik sağlanmalı, kredi faizleri düşük tutulmalı, prosedürlerin hafifletilmesi gerekmektedir. Kadınlara finans, pazarlama, bürokrasi, teknik ve yasal destek gibi alanlarda ücretsiz danışmanlık hizmeti verilmelidir.

3.7. Mastercard Endeksine Göre 2020 Dünya Kadın Girişimci Raporu

Eğitim ve iş hayatının birbirine paralel gelişmeye başlamasıyla dünya ekonomisinde dengeler değişmeye başlamıştır. Geleneksel kabul edilen kurallar ya da erkek egemen toplum yapısından cinsiyet eşitliği sistemine geçiş için hemen her ülke

alışmalar yapmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği ülkeler için yapısal başta olmak üzere görünen ve gizli birçok maliyete sebep olmaktadır. Kadının sadece sosyal ve kültürel alanda değil ekonomik ve siyasi alanda da yerini alması ülkelerin refah seviyesini arttırarak kalkınmaya destek olmaya başlamıştır.

2019 yılında başlayıp günümüzde etkileri devam eden Covid-19 küresel salgını ülkeleri başta sağlık sistemi olmak üzere sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz etkilenmektedir. Mastercard da bu konuda ye ülkeleri ve kullanıcıları arasında çalışma yrtmştır. MIWE 2020 raporuna göre salgından iş insanları oldukça etkilenmiştir. OECD, Dünya Bankası ve UNESCO verileri incelenerek hazırlanan raporda kadın girişimci sayısının salgına rağmen arttığı görülmektedir. 2020 yılı için kadın girişimcilik oranlarında ilk sırada İsrail yer alırken onu ABD, İsviçre ve Yeni Zelanda takip etmektedir. 58 ülkenin ekonomisini inceleyen analizde Yeni Zelanda, İsveç, Tayland, Endonezya, Fransa ve Meksika gibi 34 ülke kadın girişimciler açısından 60-70 MIWE puanında olumlu sonuçlar vermiştir. Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri, İtalya ve Romanya'nın içinde bulunduğu 13 ülke ise 50-60 arasında puana sahiptir. Sözü geçen iki ekonomik grupta kadınların durumundaki iyileşmelerin girişimcilik için uygunlaştırılan koşullara bağlı olduğu belirtilmektedir. Akademik çalışmaların ve gelişen finansların da etkisiyle istihdama elverişli hale gelen ülkelerdeki cinsiyet eşitsizliği oranının da düşük olmasının da doğrudan etkisi gözlemlenmiştir (Mastercard Newsroom, 2020).

Endekste 40-50 puan arasındaki orta düşük grupta ise Tunus, Suudi Arabistan ve Türkiye yer almaktadır. İstisnai grup olarak da adlandırılan düşük seviyeli (30-40 puan) grupta ise Bangladeş, Cezayir ve Mısır bulunmaktadır. Orta alt grupta yer alan bu ülkelerde kadın girişimciliğin düşük olmasının temel sebebi geleneksel bakış açısı olmakla birlikte sosyokültürel geri kalmışlığın da etkisi büyüktür. Ekonomideki istikrarsızlıklar, finansal destek eksikliği, iş fırsatlarının kısıtlılığı, yetersiz devlet desteği ve beraberinde gelen sermaye ve finansmana erişim zorlukları kadınları bu anlamda negatif etkileyen faktörlerdir. 2019-2020 yıllarında endekse göre düşüş yaşayan ülkeler ise Kanada, İrlanda, Filipinler, Singapur, Vietnam, Belçika, Botswana, Romanya, Ekvador, Japonya, Tunus ve İran'dır. Türkiye bu süreçte %2,6 artış göstermekle birlikte sıralamada 2020 yılı için 52. sırada yer almaktadır (Mastercard Newsroom, 2020).

3.8. KAGİDER 2019 – 2021 Türkiye’de Kadın Girişimcilik Raporu

Girişimcilik potansiyeli yüksek olan ülkemiz Global Girişimcilik İzleme Raporuna göre dahil olan 48 ülke içerisinde 15. sırada yer almaktadır. Kadın girişimcilik istatistiklerine göre ise geri kalmış altı ülke grubunda bulunmaktadır. Slovenya, Yunanistan, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık ise geri kalan ülkeler grubunun diğer üyeleridir. Girişimciliğin kariyer olarak kabul edilmesi pek yaygın olmamakla birlikte Avrupa ülkeleri arasında tercih edilme oranı %80 üzeri olan üç ülkeden birisi de Türkiye’dir (Global Entrepreneur Monitor, 2019).

Türkiye’de kadın girişimci profilinin detaylandırılması amacıyla KAGİDER ve Türk Tuborg A.Ş. iş birliği ile 438 kadın girişimciden oluşan çalışma yapılmıştır. Ankete katılan kadınların eğitim seviyelerinin Türkiye geneli eğitim seviyesinden yüksek oldukları dikkat çekmektedir. Temel motivasyonları gelir elde etmek, kendi işinin patronu olmak, sevdiği işi yapmak ve yeni bir şey üretmektir. Personel sayısı genellikle 1-5 arasında olan girişimciler temel olarak toptan ve perakende ticaret ile imalat sektöründe faaliyet göstermektedir. Kuruluşunda finansman kaynaklarının aile ve çevre odaklı olduğu, girişimin sahibi kadınların işletme dışında başka bir işle uğraşmadığı ve şirketlerini büyütme ile satmak gibi hususlarda kararsız oldukları gözlemlenmiştir. Kadınların karşılaştıkları sorunlar arasında yüksek maliyetler, genel ülke ekonomisi, vergi oranları, finansmana erişim ve karlılık oranları ilk sırada yer almaktadır. Kurdukları işletmelerin devamlılığı için kadınlar; pazarlama, satış, liderlik, proje yazma, finansman kaynaklarına erişim, muhasebe, dijitalleşme, tasarım odaklı düşünme ve genel teknoloji gibi eğitimlere ihtiyaç duyduklarını belirtmekle birlikte ticaret hukuku alanında da eğitimleri takip etmeleri oldukça dikkat çekmektedir (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, 2019).

Covid-19 küresel salgını bir önceki başlıkta belirtildiği gibi dünya üzerinde birçok alanda ve girişimcilikte değişiklikler yaratmıştır. KAGİDER, pandemi sürecinin Türkiye’deki kadın girişimciler üzerindeki etkisini incelemek için 300 kadınla anket çalışması yürütmüştür. Bu kapsamda dönem içerisinde işletmelerin %68’i daralmaya gitmiştir. Kadın girişimcileri korumak amacıyla kısa çalışma ödeneği, KDV ve SGK erteleme, kredi-finance destek paketi, kredi taksit-faiz ödemesi erteleme, vergi indirimi ile ürün ve hizmetler için KDV oranında indirim uygulaması bu dönemde devlet tarafından sunulan destekleyici hizmetlerdendir. Devletin verdiği bu desteklerden tümüyle yeterli bulan kadın girişimci hiç yokken %11 oranla kısmen memnun olduğunu

belirtmiş; %61'lik kısım bu desteklerden yararlanmıştır. Firmaların %55'i bu dönemde faaliyetlerini durdurmuştur. Son olarak çalışmaya katılan kadınların devletten beklediği destekler aşağıda sıralanmıştır (Ipsos, 2021).

- Faizsiz ve uzun vadeli kredi uygulamaları,
- Ödemelerin ertelenmesi,
- Ciro su %30 ve daha fazla kaybı olan işletmeler için özel destek paketleri,
- KDV ve kurumlar vergisi oranlarının azaltılması,
- İşten çıkarma yasağının kaldırılması,
- KDV'lerin her ay değil 2 ayda bir ödenmesi,
- İhracat izin belgelerinin kısa sürede verilmesi ve
- Kira desteğidir.

3.9. Literatürde Kadın Girişimciliği

Kadın istihdamı alanlarından birisi olan kadın girişimciliği, piyasadaki fırsatları değerlendirerek ve piyasa riskleri göz önüne alarak ekonomik bağımsızlık, kendini ispatlama veya iş bulamama gibi sebeplerle bir iş veya işletme kurma faaliyetidir. Literatürde bu alanda yapılmış yerel, bölgesel veya küresel çalışmalar olmakla birlikte kadın girişimciliği beklenen düzeylere ulaşamamıştır. Çalışmanın bu bölümünde kadın girişimciliği, kadın girişimcilerin sorunları ve bu sorunlara yönelik yapılmış çalışmalar kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır.

Bedük (2005), Türkiye'de çalışan kadınlar ve kadın girişimciler üzerine çalışma yapmıştır. Çocuk bakımı, kadının çalışma hayatına uygun olmayışı, eğitim ve mesleki bilgi yetersizliği, statü konusundaki sorunlar ve toplumdaki geleneksel kadın anlayışının kadın girişimcilerin yaygın sorunu olduğunu söylemiştir. Kadınların iş ve girişim sürecinde yaşadıkları sorunlara devletin özellikle finansman kaynağına nasıl erişileceği ve toplumsal rol konusunda çalışmalar yapması ve cinsiyet ayrımı yapılarak belirlenen ücret ve fiyatların önlenmesinin bu sorunların çözümünde etkili olacağını belirtmiştir.

Yelkikalan (2006), çalışmasında başarılı girişimcilikte kadın girişimciyi incelemiştir. Çalışmasının sonucunda kadınların erkeklere göre üstünlüklerini; duygusal zeka, çözüm üretebilme yeteneği, zaman yönetimi ve organize etme, çatışma yöneticiliği, yaratıcılık ve doğuştan gelen annelik güdüsüyle çalışanlara karşı düşünce ve davranışları olarak belirtmiştir.

Güney (2006), erkek ve kadın girişimciler üzerine çalışma yapmış, çalışmanın sonucunda kadınların erkeklere oranla oldukça düşük olduğuna varmıştır. Kadın girişimciliği arttırmak için çözüm önerilerinin başında eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması gelmektedir. Başta KAGİDER olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ve sadece devletin değil özel finans kurumlarının da çalışmalarının arttırması gerektiğini belirtmiştir. Kadınların kendilerini tanıtmada, tecrübelerini paylaşmada, eğitim ve seminerlere katılmada medyanın önemi üzerinde ayrıca duran Güney, kadınların ülke kalkınması ve ekonomideki önemi üzerinde durmuştur.

Can ve Karataş (2007), yerel ekonomilerde kadın girişimcilerin rolünü Muğla ili üzerinden incelemiştir. Yapılan anket sonucunda kadın girişimcilerin hizmet ve ticaret alanında faaliyet gösterdiklerini, kuruluş sermayelerinin ise mikro krediler olduğunu tespit etmişlerdir. Bankalara olan güvensizlik, prosedürlerin zorluğu ve bilgi eksiliğinden kaynaklanan bu durumun sonucu olarak girişimci kadınların çoğunluğunun devletin teşviklerinden haberi olmadığı sonucuna varmışlardır.

Aslan ve Atabey (2007), yılında yaptıkları çalışmada küresel rekabette kadın girişimcilerin önemi üzerinde durulmuştur. Özellikle Türk kadınının 19980-90 döneminden sonrasında eğitiminin arttığını ve bunun sonucu olarak kadınların iş hayatında kendilerine yer buldukları sonucuna varmıştır. Kadınların önünde tecrübe ve bilgi birikimi olmaması, muhasebe ve finans bilgilerinin eksikliği, yeterli sermayeyi bulamama gibi sorunları olmasına rağmen kadınların yatırım aşamasında erkeklere göre daha sabırlı ve risk karşısında daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Sonuç olarak devletin, uluslararası sözleşmeler ve kanunlar ile toplumda ve ekonomide kadının yerini koruması gerektiğini, teşvik edici politikalar hazırlarken özellikle kadınların bilgi ve tecrübe eksikliğinin üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir.

Şahin (2009), Konya ilinde kadın girişimcilerin profili üzerine çalışma yapmış ve kadınların temelde kariyer hedefinde olduğunu belirtmiştir. Kadınların iş hayatındaki oranlarının düşük olmasının sebeplerini risk almak ve sorumluluk üstlenme konusunda olduğunu devamında ise sermaye sıkıntısının ve toplumun kadına yüklediği roller arasındaki çatışmalar olduğunu belirtmiştir. Kadın girişimci sayısının artmasına yönelik çözümler ise; sermaye temini ve kredi olanaklarına ulaşımın kolaylaştırılması, kişisel gelişimi arttıracak sosyal ve kültürel faaliyetlerin arttırılması, yönetsel ve teknik anlamda eğitimler verilmesi ve bürokratik engellerin azaltılması gerektiğidir.

Soysal (2010), yılında Türkiye’de kadın girişimcilerin sorunları ve fırsatları alanında yaptığı çalışmada kadınların eskiye göre daha bilinçli, eğitilmiş ve iş hayatında aktif olduğu vurgusunu yapmıştır. Erkek egemen toplum yapısının kadınlar için sorun yarattığı, kadının aile içi rolü ve iş hayatındaki statüsü arasındaki çatışmaların kadınların girişimciliğe başlamadaki ve faaliyeti sürdürebilmede engel olduğunu belirtmiştir.

Özdemir (2010), Eskişehir ili içerisinde kadın girişimcilerin motivasyonlarını incelemiştir. Kadınları girişimciliğe iten sebeplerin başında önceki-mevcut işten memnuniyetsizlik olduğunu, girişimciliğe çeken sebeplerde ise bağımsızlık ve özgür olma isteği ön plana çıkmıştır. Çalışmada kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlarda sermaye yetersizliği ve ekonomik belirsizlik temel olmuştur.

Estrin ve Mickiewicz (2011), yaptıkları çalışmada kurumlar ve kadın girişimciliğini incelemişlerdir. 2001 ve 2006 yılları arasında analiz ettikleri ülkeler arasında devletin ağırlıklı olduğu ekonomilerde kadınların girişimcilik faaliyetine katılma oranlarının daha düşük olduğunu gözlemlemişlerdir. Onlara göre cinsiyet faktörüne yaklaşımda eşitlik, verimlilik ve ihtiyaç açısından yaklaşılmalıdır. Kadınların mülkiyet ve büyüme kaynaklarının korunmasının büyümeye katkı sağlayacağını ve devletin özellikle çocuk bakım hizmeti vermesinin de kadınların girişimciliğe katılmasında önemi üzerinde durulmuştur. Kadına yönelik şiddet ve kadın hareketlerinin kısıtlanması ise toplum tarafından kadın girişimcilik üzerine bir engel oluşturmaktadır. Hukukun üstünlüğü ve tarafsızlığı göz önüne alınarak kadınların kamuda ve özelde koruma altına alınması gerekmektedir.

Patterson vd. (2012), kadın girişimcileri yönetim ve liderlik anlamında incelemişlerdir. Araştırma yapılan bölgede cinsiyet eşitliği bakışından kaynaklanan sorunlar olduğunu ve kadınların sosyal alanda rol uyumsuzluğu yaşadığı sonucuna varmışlardır. Yöneticilerin kadınların toplumdaki rolü üzerine çalışma yapması gerektiğini savunmuşlardır.

Mwobobia (2012), Kenya’daki kadın girişimciler üzerine yaptığı çalışmada kadın girişimcilerin sorunlarının; finans kaynaklarına erişim, cinsiyet ayrımcılığı, yerel yöneticilerin bakış açıları, kadınların çoklu sorumlulukları, haklarını aramadaki yetersizlikler, eğitimsizlik, çalışanları yönetmede yaşadıkları sorunlar, rekabet şartları olduğu sonucuna varmışlardır. Kadın girişimcilerin yaşadıkları bu sorunlara çözüm önerisi olarak da; kadın girişimcilere yönelik fon oluşturulması, kadın bilim ve teknoloji

üniversiteleri kurulması, kamunun mali destek vermesi, bankalardan sağlanan finansman şartlarının kolaylaştırılması, sivil toplum kuruluşlarının aktif rol alması, iş geliştirme hizmeti verilmeli, teknik ve finansal altyapıya erişimin kolaylaştırılması, tecrübelerin paylaşılması ve bölgesel işletme geliştirme merkezleri kurulması gerektiğini belirtmiştir.

Siddiqui (2012), Hindistan'daki kadınlar üzerine yaptığı çalışmada modern zamanda Hint kültürünün de değiştiğini ve eğitim seviyelerinin artmasıyla sosyal yapının da geliştiğini belirtmiştir. Hintli kadınların önceleri aile sorumlulukları konusunda diğer ülkelere göre daha başarılı olduğu sonucu varılmıştır. Kadın girişimcilerin sorunlarını ataerkil toplum, girişimci yetenek yokluğu, pazarlama ve finans sorunları, kredi ve hammadde teminindeki sorunlar ve ağır rekabet olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte kadınlara sadece teşvik ve motivasyon vermek yerine finansal kurumların kadınlara daha yüksek risk gözüyle bakmalarının azalmasının, bankaların finansal desteğinin ve ailenin manevi desteğinin artmasının, kadınların yetenekleri üzerine ve kadınları güçlendirme politikalarının yapılmasının kadın girişimciliği üzerinde pozitif sonuçlar yarattığını gözlemlemiştir.

Singh ve Raina (2013), kadın girişimciler ve işletmelerinin sorunları üzerine yaptıkları çalışma sonucunda devlet desteklerinin önemi üzerinde durmuşlardır. Çözüm önerileri ise: Toplumda kadının yerini değerlendirerek, iş hayatında kadına çocuk bakımı konusunda yardım ve eşit muameleyi desteklemek gerekmektedir. Devlet destekli kadın iş merkezleri, bilgilendirme amaçlı seminer ve toplantılar düzenlenmelidir. Teknoloji ve web tabanlı altyapı oluşturulmalı, kadınlar da bu alanda desteklenmelidir. Küresel ekonomide kadınların yer bulabilmesi için ulusal ve uluslararası ortaklıklar oluşturulmalıdır. Kadınlara yönelik politikalar yapılırken mevcuttaki işletmeleri periyodik olarak inceleme ve denetleme yapılmalıdır.

Keskin (2014), yaptığı çalışmada Türkiye'de kadın girişimcilerin durumunu incelemiştir. Özellikle kırsal alandaki kadınlara önem veren Keskin, kırsaldaki kadınların hem aile bütçesine katkı için hem de günümüzde azalmakta olan kırsal kalkınmaya destek için özendirilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Kadın girişimcilerin kurdukları işletmelerin ise çoğunlukla küçük ölçekli olduğunu ve devletin de politika yaparken küçük işletmelere ağırlık vermesi gerektiğini belirtmiştir. Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi için ilk olarak teknoloji alanında bilinçlendirilmeleri, pazarlama, ar-ge, piyasa araştırması ve teknik bilgi eğitimlerinin verilmesi gerektiğini, ayrıca kadınların

tecrübe paylaşımı konusunda ve ortak bir organizasyon etrafında toplanmaları gerektiğini söylemiştir.

Uluköy ve Demireli (2014), çalışmalarında kadın ve erkek girişimcileri karşılaştırma analizi yapmışlardır. Analizlerin sonucunda risk alma, vizyon, başarı ve iletişim becerisi arasında fark olmadığını fakat özerklik ve belirsizliğe karşı tolerans göstermede ciddi farklar olduğu sonucuna varmışlardır. Erkek girişimcilerin özgüven, bağımsızlık, içsel kontrol ve belirsizliğe karşı tolerans göstermede kadın girişimcilerden daha başarılı olduğu belirtilmiştir.

Doğan (2021) kadın ve erkek girişimcilerin arasındaki farklılıkları incelediği çalışmasında eğitim düzeyleri, çevresel tepkiler, iş-yaşam dengeleri, toplumsal rolleri, finansman şekilleri ve sermayeye ulaşma gibi konularda farklılıklar bulunduğunu belirtmiştir. Cinsiyet eşitliği ve kadının ekonomideki yerinin belirlenmesinde en önemli etkenin bulunduğu ülkenin gelişmişlik seviyesi olduğunu vurgulamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADIN GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK MALİ POLİTİKALAR VE DENİZLİ İLİ ÜZERİNE UYGULAMA

4. Türk Hukuk ve Ekonomi Sisteminde Kadın Girişimciler

Türk kadınları ilk olarak 1843 yılında açılan “Tıbbiye Mektebi” sayesinde aldıkları ebelik eğitimi ile iş ve sosyal hayatta yer almaya başlamıştır. 19 yy. ’da kız çocuklarının erkek çocukları ile eşit miras hakkına sahip olması, evliliklerin resmi memur önünde gerçekleşmesi ve eğitimle ilgili kız çocuklarının da zorunlu eğitime dahil edilmesi çalışmaları cinsiyet eşitliği için önemli adımlar olmuştur. 20 yy. ’da ise kadınlara devlet memuru olma hakkı, “Tevhid-i Tedrisat” kanunu ile eğitimde eşit haklar verilmesi, Türk Medeni Kanunu’nda yapılan evlilik ve boşanmada eşitlik düzenlemeleri, Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme seçilme hakkının tanınması gibi çalışmalar kadınların mevcut durumunu özellikle hukuksal açıdan iyileştirmiştir.

4.1. Türk Hukuk Sisteminde Kadınlara Yönelik Çalışmalar

Türk hukuk sisteminde kadının iş ve sosyal yaşamına dair önemli değişiklikler yapılmıştır. Çalışmada hukuk sistemi içerisinde kadınların özellikle iş hayatını düzenleyen değişikliklere önem verilmektedir. 1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu ile kadınların iş hayatına yönelik alınan önemli kararlardan birisi hamile ve bebekli kadınlara yönelik 61. maddedir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1936).

“Gebe veya emzikli kadınların hangi devrelerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmaları caiz olan işlerde hangi şartlar ve usullere tabi tutulacakları ve hangi vasıf ve şartlardaki işyerlerinde ne suretle emzirme odaları veya çocuk bakım yurdu tesis edilmek mecburiyeti bulunduğu İktisat ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletleri tarafından müstereken hazırlanacak bir nizamname ile tespit edilir.”

1935 yılında 45 sayılı ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) sözleşmesine göre kadınların yer altında ve tehlikeli işleri yapması yasaklanmıştır. Konuyla ilgili 2003 yılında kabul edilen ve günümüzde de uygulanmakta olan 8423 sayılı İş Kanunu ise 74. maddesinde “kadın işçilerin çalıştırılmasının yasak olduğu sürelerde işe gelmemek” başlığı ile kadınların doğumdan önce ve sonrasında, emziren kadınların çocuklarını emzirmeleri gereken sürelerde çalıştırılmaması gerektiğini ve izin sürelerini düzenlemiş

ek olarak üç yaşını doldurmamayan çocukları evlat edinen kadınların da bu sürelerden yararlanacağını belirtmiştir. 18 yaş altı kadınların gece vardiyalarında ve 72. Madde gereğince 18 yaşını doldurmamayan erkek ve kadınların yer altı ve su altı çalışmalarında çalıştırılmasını yasaklamıştır (4857 sayılı İş Kanunu, 2003).

1985 yılında uygulanmaya başlayan 5. Kalkınma Planı kapsamında kadın konusu ilk kez ayrı bir başlık olarak incelenmiştir. Plan kapsamında kadınların çalışmaya hayatına aktif katılmalarını sağlamak için; çocukların bakım ve yetiştirilmeleri için bakım evlerinin kurulmasına, mevcut bulunan yerlerin kapasite ve kalitelerinin arttırılmasına, sayı ve nitelik olarak ihtiyaca cevap verecek seviyeye ulaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir (TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1984).

1990 yılına kadar kadının çalışması kocasının iznine bağlı iken 1992 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından bu uygulamayı yasallaştıran Medeni Kanun'un 159. maddesi kaldırıldı (159. maddesinin Anayasa'nın 10., 59. ve 50. maddelerine aykırılığı savıyla iptaline karar verilmesi, 1990).

2004 ve 2010 yılları arasında ilk olarak Anayasa'nın 10.maddesine *“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür”* hükmü eklenerek kanun önünde kesin eşitlik sağlanmıştır. Sonrasında Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile personel alımlarındaki cinsiyet ayrımcılığı yapanlara ve kadın işçilerin çalışma saatlerindeki düzenlemelere uymayanlara ilişkin cezalar güncellenmiştir. Son olarak Anayasa'da kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar gibi dezavantajlı kesimlere “pozitif ayrımcılık ilkesi” kabul edilmiştir (Kadın ve Demokrasi Derneği, 2014).

4.2. Türk Hukuk Sisteminde Kadının İş Hayatına Yönelik Çalışmalar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadınlara yönelik birçok sosyal, siyasal ve ekonomik haklar tanımlanmış, mevcut haklarında düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda çalışma hayatında ayrımcılık yasağı, yer altı ve su altı çalışma yasağı, analık halinde çalışma ve süt izni, evlenen kadına kıdem tazminatı, analık geçici iş göremezlik ödeneği, emzirme ödeneği ve doğum borçlanmadı anayasal teminat altına alınmıştır.

1843 “Tıbbiye Mektebi” kadının iş hayatının başlangıcı sayılmaktadır. 1856 yılında Osmanlı'da kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmasının yasaklanması

kadınlar için en önemli adım olmuştur. 1897 yılında ise belirtilen yıldan sonra gözlemlenen olumlu gelişmeler sonucu kadınlara “ücretli işçi” olma hakkı tanınmakla birlikte devlet memurluğu hakkı için 16 yıl beklenmiştir. 1913 yılında ilk kadın memur görevlendirilmesi başlamış, devamında ise kadınlar ek olarak tüccar ve esnaf olarak da iş hayatına atılmışlardır. 1930 yılında belediye ve 1933 yılında da köy seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1933 yılında kadınların meslek hayatına atılmalarını sağlamak amacıyla kız çocuklarına mesleki eğitim veren Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü kurulmuştur. Aynı yılda kadınları girişimciliğe özendirmek ve desteklemek için Halk Bankası tarafından kadınlara özel düşük faizli kredi uygulaması başlatılmıştır (Kadın ve Demokrasi Derneği, 2014).

1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu ile kadınların çalışma şartları da iyileştirilmeye başlandı. 1945 yılında 4772 sayılı kanun ile kadınlara analık sigortası hakkı tanınarak doğum yardımı sağlandı. 1949 yılındaki 5417 sayılı kanuna göre emeklilik sigortasındaki cinsiyet ayrımcılığı giderilerek emeklilik haklarında da cinsiyet eşitliği sağlanması amaçlanmıştır. Kadın ve erkeklere farklı ücret uygulamaları toplumsal adaleti sarstığı gerekçesi ile 1966 yılında imzalanan 100 sayılı ILO sözleşmesi ile ortadan kaldırılmıştır.

1987 yılında kurulan “Devlet Planlama Teşkilatı Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kadınlar konusuna odaklanmış ilk resmi kurum olmaktadır. Kurulun yönetmeliğine göre asli görevleri şu şekilde belirtilmiştir.

“Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadına ilişkin politikaları çerçevesinde kadının statüsü ile ilgili sorunları inceleyerek genel politikalar oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanması hususunda görüş bildirmek... kadın politikaları çerçevesinde plân ve yıllık programlara göre Genel Müdürlüğün görevlerini geliştirici tedbirleri belirlemek ve önerilerde bulunmak... kadının statüsüne ilişkin konuları incelemek, değerlendirmek ve bu konularda görüş oluşturmak ve önerilerde bulunmak.” (Kadının Statüsü Danışma Kurulunun Oluşumu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2004).

1990 yılında kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile Dünya Bankası hibe programlarının ortak çalışması neticesinde 1933 yılında “Küçük Girişimcilik Projesi” gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kadın girişimcilere sağlanan

finans ve finans dışı hizmetler belirtilmiş ve kadınların bu hizmetlere nasıl ulaşacağı konusunda çalışmalar yapılmıştır. 2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile de kadınların hane içerisinde ürettikleri ürünlerin kamuya ait belirli yerlerde satılması karşılığı elde edilen gelirin vergiden muaf tutulacağı belirtilmiştir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 23.maddesine göre kadınlara işverenler tarafında kreş ve bakım evi hizmeti sağlanması, aksi takdirde bunun devlet tarafından belli şartlar ile sağlanacağı belirtilmiştir (Gelir Vergisi Kanunu, 1960).

Beşinci Kalkınma Planında kadınların ilk kez ayrı bir başlık olduğunu ve sonrasında kalkınma planlarında kadınların da önemi üzerinde durulmaya başlandı. 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında kadın, çocuk, engelli gibi dezavantajlı grupların iş gücü piyasasında şartlarının iyileşmesine yönelik kararlar alınmıştır. Bu kapsamda kadınların iş gücüne katılımının artırılması için çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması, mesleki eğitimlerin artırılması ve toplumsal bilincin iyileştirilmesi amaçlanmıştır (TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2006). Tablo 24'te dokuzuncu kalkınma planı döneminde planlanan ve gerçekleşen işgücü istatistikleri bulunmaktadır.

Tablo 25. IX. Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Hedefleri ve Gerçekleşmeleri (%)

%	2006	2013 (Hedef)	2012 (Gerçekleşen)
İşgücüne Katılma Oranı	48,6	50,7	50,0
Kadın	25,4	29,6	29,5
Erkek	72,2	72,2	71,0
İstihdam Oranı	43,6	46,8	45,5
İşsizlik Oranı	10,6	7,7	9,2

Kaynak: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2006

Dokuzuncu Kalkınma Planı amaç ve sonuçlarının gösterildiği tabloya bakıldığında işgücüne katılım oranının %1,4 arttığını ve bu artışın kadınlardan kaynaklandığı görülmektedir. İlgili dönemde kadınların işgücüne katılım oranı %4,1 artış göstermiştir. Ekonomik ve sosyal gelişmenin ilerlemesinde kadının önemini vurgulayan Onuncu Kalkınma Planı ise kadının iş hayatı, aile yaşantısı ve eğitim seviyesinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Plan çerçevesinde kadın istihdamının artırılması için; kadınlara yönelik istihdam teşviklerinin etkinleştirilmesi, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kadın girişimcilere özel bütüncül bir destek

programının uygulanması kararları verilmiştir (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2013). Tablo 25’te Onuncu Kalkınma Planı döneminde istihdam ve çalışma hayatına ait veriler bulunmaktadır.

Tablo 26. İstihdam ve çalışma hayatında gelişmeler ve hedefler

%	2006	2012	2013	2018
İşsizlik Oranı	10,2	9,2	9,2	7,2
İstihdam Oranı	41,5	45,4	46,4	49,9
İşgücüne Katılma Oranı	46,3	50,0	51,1	53,8
Kadın İşgücüne Katılma Oranı	23,6	29,5	30,9	34,9

Kaynak: TC. Kalkınma Bakanlığı, 2013

2030 yılına kadar işgücü potansiyelinde fırsat yakalayabilmek için nitelikli iş gücü politikalarında da kadına öncelik verilmesi ve karar alma mekanizmalarında daha fazla yer bulmalarını amaçlamıştır. Kadına yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılığın önlenmesi için erkek çocukluktan itibaren toplumsal bilinç eğitimlerinin gerekliliğinin önemi belirtilmiştir. 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planının giriş bölümünde kadınların eğitim seviyelerin artış eğiliminde olmasına rağmen iş piyasasında düşük nitelikli, kayıt dışı veya ücretsiz aile işçiliğine katılımı devam ettiği belirtilmiştir. Plan kapsamında kadının iş gücü piyasasına katılımının kolaylaşacağı ve istihdamını arttıracak uygulamaların devamlılığı, kadınlara özellikle yazılım ve kodlama başta olmak üzere teknik ve mesleki eğitimlerin verileceği, iş-aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik hizmet sağlanacağı amaçlanmıştır. Tablo 26’da 2023 verileri tahmini olmak koşuluyla On Birinci Kalkınma Planı dönemi istihdam verileri bulunmaktadır.

Tablo 27. XI. Dönem Kalkınma Planı işgücü ve istihdam verileri (%)

%	2018 (Kasım)	2019 (Kasım)	2020 (Kasım)	2021 (Kasım)	2022 (Ocak)	2023 (Beklenen)
İşgücüne Katılma Oranı, Toplam	53,0	52,5	49,3	52,5	-	56,4
İşgücüne Katılma Oranı, Kadın	34,1	33,9	30,6	34,1	-	38,5
İstihdam Oranı	46,5	45,6	42,9	46,6	46,4	50,8
İşsizlik Oranı	12,3	13,3	12,9	11,2	11,2	9,9

Kaynak: TÜİK ve On Birinci Kalkınma Planı verileri tarafınca derlenmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde kadınlara yönelik uygulanacak politikalar arasında (TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019);

- Kadınların sosyal, ekonomik, siyasi ve toplumsal konuların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almasını sağlamak,
- Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmeleri için araştırma, proje ve eğitim çalışmaları yürütmek,
- Kadınların siyasete katılımı arttırmak,
- Kadınlara danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak,
- Kadınların e-ticarete gelişimi sağlamak için teknoloji ve dijital alanında eğitim vermek,
- Kadınlar tarafından kurulacak kooperatiflere destek vermek ve hukuki düzenlemeleri yapmak,
- Kadınların işgücü ihtiyaçların giderilmesine yönelik staj ve iş başı eğitimlerini arttırmak,
- Kadınların özel sektörde statüsünün yükselmesi için yönlendirici ve teşvik edici politikalar üretmek,
- Kırsal kesimde bulunan kadınlar için gerekli destekleri sunmak,
- Kız çocuklarını fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanındaki mesleklere yöneltmek için eğitim vermek,
- Üniversitelerin lisans ve lisansüstü programlarında kadın ve medya alanları oluşturmak,
- Kadınlara destek veren kurum ve kuruluşların süreçlerin hızlanması, denetlenmesi ve verimliliği için koordinasyon sistemi oluşturmak yer almaktadır.

4.3. Türkiye’de Kadın Girişimcilere Verilen Mali Destekler

Ülkemizde kamu kurumları tarafından girişimcilere ve kadın girişimcilere verilen mali destekler aşağıda sıralanmaktadır.

- i. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca çevre korumaya yönelik yerel yönetimlerin teknik altyapı projeleri; içme suyu, kanalizasyon ve arıtma projelerine mali destek verilmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

- ii. İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından yenilikçi ve yaratıcı girişimciliğin arttırılması için; kadın girişimciliği, genç girişimciliği, eko girişimcilik, sosyal girişimcilik ve küresel girişimcilik gibi tematik alanlarda sürdürülebilir destek ve danışmanlık mekanizmalarının oluşturulması amaçlanmaktadır (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2016: 14).
- iii. Ankara Kalkınma Ajansı tarafından bölgede girişimcilik faaliyetlerin artması, bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına yönelik fizibilite desteği, güdümlü proje desteği, doğrudan finansman desteği, faiz ve faizsiz kredi desteği verilmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2021).
- iv. Kalkınma Ajansları tarafından sosyal sorunları gidermeye yönelik “Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı” kapsamında; toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak, istihdam edilebilirliği artırmak, sosyal girişimciliği desteklemek ve sosyal sorumluluk uygulamaların artmasını sağlamak amaçlanmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).
- v. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından 2021 yılında seracılık ve turizm sektörlerinin geliştirilmesine yönelik; 2022 yılı içinse Osmaniye gıda sanayisinin geliştirilmesine ve turizm altyapısının geliştirilmesi için küçük altyapı çalışmalarına mali destekler verilmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022).
- vi. KOSGEB geleneksel ve ileri girişimcilik programı kapsamında verdiği mali desteklere girişimci kişinin kadın, engelli veya genç olması durumunda 5000 TL ek ödenek vermektedir. Yeni girişimci desteği kapsamında %60-70 arası destek verdiği programlarda girişimcinin kadın olması durumunda bu oranlara %20 eklenmektedir fakat bu oran kuruluş desteklerinde geçerli değildir (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2021).
- vii. Kredi Garanti Fonu, kadın girişimcilerin faaliyetleri en fazla 2 yıl sürecek işletmelerinin kullanacakları kredilere kefalet sağlamaktadır. Bunun için Hazine Müsteşarlığı Fonunu kullanan KGV, 2.500.000 TL’ye kadar kefalet vermektedir (Kredi Garanti Fonu, 2021)
- viii. Halk Bankası tarafından işletmesini yeni kuran kadın girişimcilere 50.000, işletmesi kurulu olanlara ise 100.000’e kadar olan “Kadın Girişimci Kredi” paketini uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk 6 ay anapara ödemesiz, 3 ayda bir ödeyebilme ve 5.000 TL limitli kredi kartı imkanı sağlamaktadır (Halk Bank, 2022).

Ülkemizde bakanlıklar başta olmak üzere kamu kurumları, kamu-özel iş birlikleri, özel kurum ve kişiler tarafından girişimcilere verilen güncel desteklerden bir önceki başlıklarda bahsedilmiştir. Verilen bu desteklerin etkinliğini ve verimliliğinin sağlanmasına yönelik Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği kapsamında belirtilen etik usuller, şu şekilde belirtilmiştir.

“...öncelikli alanlara ve hedef gruplarına odaklanması... açık, anlaşılır ve kapsamlı bilgilendirme yapılması, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması... tarihi, kültürel, doğal ve toplumsal değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine önem verilmesi... tarafsızlığın sağlanması, siyasi ve etnik ayrımcılığa yol açılmaması... mali denetim olmak üzere uygun denetim ve kontrol sistemlerinin kullanılması, birleşemeyecek görevlerin ayrılması, usulsüzlüklerin zamanında, doğru ve hızlı tespiti, ajans kaynaklarının korunarak zararın hızla ve tam olarak tazmini...” (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, 2008) .

4.4. Denizli İli Ekonomik Bilgiler ve Başarılı Kadın Girişimcileri

Ege bölgesinin iç kısmında yer alan ve yüzölçümünün büyük bir kısmı düz ova olan Denizli ili ekonomisinin temelinde tarım faaliyetleri yer almaktadır. Son 15 yıl il ekonomisinde ise sanayi sektörü oldukça gelişmiştir. Denizli’de tarımda başlıca buğday, arpa, mısır, nohut, tütün, haşhaş, üzüm, kavun, karpuz, elma, vişne, kiraz, şeftali, bâdem ve nar bol miktarda yetiştirilmektedir. Denizli’nin mera ve çayırlarında ise hayvancılık faaliyetleri yoğun olarak görülmektedir. Horozu ile meşhur olan şehirde; kümes hayvancılığı, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek ve arıcılık yaygın olarak yapılmaktadır (Denizli Valiliği, 2021).

Sanayi sektöründe son yıllardaki gelişmeler ile dokuma ve metal sanayisi büyük önem taşımaktadır. Başlıca büyük sanayi işletmeleri ise Sarayköy Pamuklu Sanayii, Akseller Pamuklu Mensucat, Denizli Basma ve Boyama Sanayii, Acıpayam Selüloz Fabrikası, Çal, Akkent Meyve Suyu Fabrikası, Gimek-Acıpayam Yem Fabrikası, Timgas Tavas Un Fabrikası, Uygur Motor, Kocabaş Motor Parçaları Dökümü, Emek Elektronik Sanayii ve Ticaret (500 bilgisayar, 3 bin elektronik santral ve 35 bin telefon üretecek kapasitededir), Emsan (emâye tencere, tabak, demlik, çelik tencere, teflon üretir), Has Akümülatör, Buzsan buzdolabı sanayiidir. Bu fabrikaların dışında ayrıca ayakkabı, Ergür

kablo, somun, cıvata, tuğla, plâstik, sunta, mukavva, oksijen gazı, cam ürünleri, pamuk ipliği, yem, kuruyemiş, un, kireç, motor parçaları, dericilik, mobilya ve mermer levha üreten sanayi şirket ve tesisleri vardır. Denizli'nin yakın bir gelecekte bir sanayi merkezi hâline gelmesi beklenmektedir (Coğrafya Dünyası, 2020). Her yıl düzenlenen “Türkiye’nin En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu” çalışmalarına Denizli’yi en az 10 firma temsil etmektedir.

Denizli’yi başarılı girişimcilik faaliyetleri ile ulusal düzeyde temsil eden kadınlardan Tennur Çıldır ve Emine Kobaş hakkında bilgiler:

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’nin İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ve CocaCola iş birliği ile Yerel Lezzet Gıda Girişimciliği Hibe Programı kapsamında düzenlenen yarışmada ilk 10’a girerek hibe almaya hak kazanan Tennur Çıldır, 2019 yılı içinde Denizli’deki başarılı girişimcilerdendir. 25.000 liralık hibenin sahibi olan Çıldır, Akyayla Kahvaltı Evi adlı işletmesinde müşterilerine doğal köy kahvaltısı sunmakla birlikte online alışveriş sitesinden de Denizli’nin yerel lezzeti olan meşhur Kale biberi ve organik köy yumurtası satışı yapmaktadır.
- Meme kanserine yakalandığı süreçte hastalıkların sebepleri ve çözümleri üzerine araştırma yapmaya başlayan ve devamında 54 yaşında Tıbbi ve Aromatik Bitkiler bölümünü bitirip kozmetik sektörü ile işe başlayan Emine Kobaş, ilham veren kadınlar arasında önemli bir yere sahiptir. “Serin Vadi” isimli ve tescilli markası ile aromaterapi ve tıbbi aromatik bitkiler üzerine kişisel bakım ürünleri üretmektedir. “Çaputa Can Veren Kadınlar Projesi” ile bir yıl boyunca 50 kadına tekstil atıklarından ayakkabı ve çanta gibi ürünler üretmiştir. “Geleceğin Lokman Hekimleri Yetiştiriyor” projesi ileyse kadınlara bitkilerden yağ çıkarmayı, krem ve losyon yapmayı öğretmiştir. Kadınlara çeşitli eğitimler vermeye devam eden Kobaş, son zamanlarda ürün çeşitliliğine dış macunu, ev temizliği ürünleri ve sabun gibi temizlik ürünlerini de eklemiştir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2021).

4.4.1. Denizli’de Kadın Girişimcilere Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar

Önceki bölümlerde kadın girişimcilere Türkiye geneli destek veren kurum ve kuruluşlardan bahsedilmişti. Ülke geneli veya bölgesel girişimcilik projeleri uygulamada oldukça başarı sağlamakla birlikte şehirler açısından bazı eksiklikler bulunmaktadır. Desteklere olan talebin çokluğundan dolayı sürecin uzaması, bürokratik engeller, girişim

faaliyetinin ve girişimcinin yakından incelenmesi gibi bazı eksikliklere şehrin kendi kurum ve kuruluşları daha etkili çözüm üretmektedir. Bu kapsamda Denizli ili içerisinde Denizli İş Kadınları Birliği, Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği, Denizli Kadın Girişimciler Kurulu çalışmalar yürütmektedir.

4.4.1.1. Denizli İş Kadınları Birliği (DİKAB)

Denizli İş Kadınları Birliği Derneği Nilgün ÖK tarafından kurulmuş olup, Denizli'deki iş kadınlarını tek çatı altında toplamayı amaçlamıştır. Kadınların iş hayatında etkin rol alması, mevcut konumlarının sağlamlaşması, ülke ekonomisine katkılarını arttırmak, kadın girişimcilerin sayılarını çoğaltmak ve desteklemek amacı ile faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlara destek sağlamaktadır. DİKAB verilerine göre Denizli'de aktif kadın girişimci sayısı 14,888 ve derneğe üye işletme sayısı 52'dir (Denizli İş Kadınları Birliği, 2021).

4.4.1.2. Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği (GİKAD)

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi, kadın emeğinin ve kadının politik rolünün güçlenmesi amacıyla 16 ilden 32 kadın örgütünün bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Kadınların çalışma yaşamında güvenli ve sürekli bir yer edinmesi, iyi çalışma koşulları, yeterli gelire sahip olmaları için yeni politika oluştururlar veya politikaları etkilemektedirler. Bu amaçla araştırma, toplantısı ve basın açıklamaları yapmakta, atölyeler kurmaktadır (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi, 2021).

4.4.1.3. Denizli Kadın Girişimciler Kurulu

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bünyesinde, kadın girişimciler üzerine politika geliştiren ve görüş oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bu amaçla;

- i. Girişimci kişiliğe sahip kişilere iş kurmalarına katkı sağlamak için temel bilgileri vermek ve yol göstermek amacıyla seminer ve eğitim vermektedir.
- ii. Kadın girişimcilerin uzman ve deneyimli kişilerin yanında staj yapmasını sağlamaktadır.
- iii. Özellikle Avrupa Birliği üye ülkelerindeki girişimcilerin yanında kısa süreli staj imkanı sağlamaktadır.

- iv. Koçluk sistemi ile yeni girişime başlayan kişilere, deneyimli girişimciler tarafından belli süre destek verilmesini sağlamaktadır.
- v. Ulusal ve uluslararası alanda kadın girişimcilere kaynak bulmada araştırma yapma ve risk sermayesi gibi konularda danışmanlık hizmeti vermektedir.
- vi. Kadın girişimci eğitim ve danışma merkezleri açmaktadır.
- vii. Kadın girişimcilere yenilikleri ve değişiklikleri bildirme amaçlı “Kadın Girişimciler Web Portalı” hazırlamaktadır (Denizli Kadın Girişimciler Kurulu, 2021).

4.5. Denizli İli Kadın Girişimciler Üzerine Uygulama

Ekonomik açıdan potansiyeli büyük olan Denizli, girişimciliğin yoğun olduğu bir şehirdir. KOSGEB il müdürlüğü verilerine göre girişimci sayısının yüksek olduğu fakat kadın girişimci sayısının erkeklere oranla oldukça az olduğu belirlenmiştir. Yapılan görüşmelerde özellikle son yıllarda pandemi koşullarının da etkisi ile kadınların işyerlerini kapatma oranlarında artış gözlemlenmiştir. Ek olarak önceleri neredeyse bütün iş kollarına destek sağlayan KOSGEB ve İŞKUR gibi kurumların artık üretim ve teknoloji odaklı girişimlere destek verdiği belirtilmiştir. Gizlilik politikası gereği net bir sayı verilmemekle birlikte Denizli genelinde ortalama 500 kadın girişimci bulunduğundan anket ve analiz için 259 kadın girişimci ile çalışma yapılmıştır.

Bu araştırmanın amacı kadın girişimcilerin iş hayatı algıları ile kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Araştırmada aşağıda ifade edilen sorulara cevap aranmıştır.

- Kadın girişimlerin cinsiyet farkı ve çevresel tepki algıları ne düzeydedir?
- Kadın girişimlerin kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği algıları ne düzeydedir?
- Kadın girişimlere verilen iş kurma aşamasındaki destek ne düzeydedir?
- Kadın girişimlerin işleri yürütme aşamasındaki organizasyon algısı ne düzeydedir?
- Kadın girişimlerin mevzuatsal destek algısı ne düzeydedir?
- Kadın girişimlerin cinsiyet farkı ve çevresel tepki ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği algıları ile iş kurma aşamasındaki destek arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Kadın girişimlerin cinsiyet farkı ve çevresel tepki ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği algıları ile işleri yürütme aşamasındaki organizasyon arasında nasıl bir ilişki vardır?

- Kadın girişimlerin cinsiyet farkı ve çevresel tepki ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği algıları ile mevzuatsal destek arasında nasıl bir ilişki vardır?

4.5.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, kadın girişimlerin iş hayatı algılarının işletme faaliyetleri üzerindeki etkisi araştırıldığından, araştırma nedensel tarama modelindedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırma bağımsız ve bağımlı değişkenlerden oluşmaktadır. Bağımsız değişkenler, cinsiyet farkı ve çevresel tepki ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği, bağımlı değişkenler ise iş kurma aşamasındaki destek, işleri yürütme aşamasındaki organizasyon ve mevzuatsal destek olarak araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenmiştir. Bununla birlikte araştırmanın amacına göre hazırlanan model Şekil 1’de verilmiştir.

4.5.2. Verilerin Analizi

Tüm istatistiksel analizler IBM SPSS 25.0 ve AMOS 23 programı ile yapılmıştır. Analizlerde tanımlayıcı istatistikler belirtilmiş olup ilk olarak İş Hayatı Algıları ve İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeğine yönelik açıklayıcı faktör analizi (AFA) ile ölçek yapısı oluşturulmuş ve iç tutarlılık analizi yapılarak da ölçeklerin çalışmada kullanılmasında bir sakıncanın bulunup bulunmadığı ele alınmıştır. Sonrasında ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile alt faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını sınanmıştır.

İş hayatı ve işletme faaliyetleri algılarının normal dağılım hipotezine uyup uymadığı çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılmak suretiyle tespit edilmiş ve parametrik test yöntemleri tercih edilmiştir (Tablo 28). İş hayatı ve işletme faaliyetleri

algıları ölçeklerine yönelik betimsel analiz sonuçları incelendikten sonra kadın girişimcilerin iş hayatı algılarının işletme faaliyetleri üzerindeki etkisi incelenirken ilk olarak korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişki tespit edilmiş ve ardından regresyon analizi kullanılmıştır. Ulaşılan bütün sonuçlarda istatistiki anlamlılık $p < 0,05$ seviyesinde değerlendirilmiştir.

Tablo 28. Ölçek ve Alt Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek	N	Çarpıklık	Basıklık
İş Hayatı Algıları	259	-,664	,286
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki	259	-,562	-,168
Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği	259	-,614	-,015
İşletme Faaliyetleri Algıları	259	-,539	,464
İş Kurma Aşamasındaki Destek	259	-,587	,442
İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon	259	-,737	,882
Mevzuatsal Destek	259	-,688	,774

Seçer, normal dağılım varsayımının; ‘çarpıklık ve basıklık’ değerleri bakılarak değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olduğunu değerlendirmiştir. (Seçer, 2015: 28) Tabachnick ve Fidell (2013), çarpıklıkla basıklık değerlerinin +1,50 ve -1,50 değerlerinin arasında olduğu hallerde normal dağılımın sağlandığını kabul etmektedir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda değişkenlerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

4.5.3. Bulgular

Araştırmanın örneklemini, evren içerisinden basit tesadüfî yöntemle seçilen 259 kadın girişimci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri kadın girişimcilere iş hayatı ve işletme faaliyetleri algıları ölçeklerinde yer alan ifadelerin uygulanması ile elde edilmiş olup verilerin analizi bu bölümde yapılmıştır.

4.5.3.1. Açımlayıcı Faktör Analizi –AFA

Kadın girişimcilerin iş hayatı algıları ve kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları anketlerinin geliştirilme aşamalarında izlenen adımlar aşağıda sunulmuştur.

“1. Geliştirilecek ölçeğin amacının belirlenmesi,”

- “2. Ölçülmek istenen yapının tanımlanması,”
- “3. Ölçülmek istenen yapıyı ölçeceği düşünülen maddelerin yazılması,”
- “4. Ölçek ifadelerin uygunluğuna dair uzman görüşüne başvurulması,”
- “5. Formunun uygulanması,”
- “6. Geçerlik ve güvenirlik analizlerinin gerçekleştirilmesi,”
- “7. Ölçeğin amacına en uygun maddelerin seçilmesi,”
- “8. Gerekli son düzenlemeler yapılarak ölçeğe son halinin verilmesi olarak belirlenmiştir.” (Erkuş, 2014)

Kadın girişimcilerin iş hayatı algıları ve kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları anketlerinin soruları hazırlandıktan sonra uzman görüşüne başvurulmuştur. Daha sonrasında ise ölçme araçlarının güvenirliliğine, geçerliliğine, kullanılabilirliğine ve diğer alt problemlere dikkat edilerek hazırlanmıştır.

Tablo 29. Teorik Ölçek İfadelerinin Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları:

	n	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları					
S.1. İşimi kurarken kadın olmaktan dolayı bazı zorluklarla karşılaştım. *	259	3,72	1,22	-,877	-,269
S.2. İşimi kurduktan sonra kadın olmaktan dolayı bazı zorluklarla karşılaştım.	259	3,66	1,19	-,802	-,253
S.3. Erkek elemanların üzerinde otorite kurmakta zaman zaman problem yaşadım. *	259	3,49	1,16	-,448	-,738
S.4. Bayan olduğum için müşterilerle daha samimi ilişkiler kurabildim. *	259	3,84	1,07	-,678	-,463
S.5. Erkek girişimcilere göre eğitim amaçlı projelere daha az davet ediliyorum.	259	3,46	1,10	-,314	-,612
S.6. Sektördeki işletmeler kadın olmamdan dolayı olumsuz bir tavır var	259	3,33	1,19	-,303	-,859
S.7. Kalifiye elemanları işletmeye çekmekte zorlanıyorum.	259	3,23	1,17	-,141	-,942
S.8. Çalışanlarımı yönlendirmekte zorluklar yaşıyorum.	259	3,34	1,14	-,433	-,629
S.9. Erkek elemanlarla rahat iletişim kuramıyorum.	259	3,22	1,12	-,252	-,852
S.10. Elemanlarım hakkında karar verirken bazı durumlarda duygusal davranıyorum.	259	3,63	1,05	-,620	-,302
S.11. Erkek girişimcilere göre bürokratik engellerle daha çok karşılaşıyorum.	259	3,44	1,21	-,387	-,871

S.12. Bazı bulunduğum meslek odalarından destek almakta güçlükler yaşıyorum.	259	3,60	1,11	-,552	-,416
S.13. Erkek girişimcilere göre vergi denetiminde daha fazla zorlanıyorum.	259	3,03	1,22	-,065	-,973
S.14. Erkek girişimcilere göre siyasi bağlantılarla elde edilen kolaylıklardan yararlanmakta çok daha fazla zorluk yaşıyorum.	259	3,80	1,16	-,821	-,111
S.15. Erkek girişimcilere nazaran tedarikçilerle ilişkilerde zorluklar yaşıyorum.	259	3,55	1,18	-,727	-,359
S.16. Kadın olduğum için iç ve dış fuarlara, toplantılara, seminerlere katılmakta zorluklar yaşıyorum.	259	3,54	1,18	-,577	-,578
S.17. İşletme sahibi olarak kendimi pazara kabul ettirmede zorluklar yaşıyorum.	259	3,55	1,12	-,533	-,416
S.18. Finans kurumlarının yaklaşımlarıyla ilgili zorluklar yaşıyorum.	259	3,34	1,13	-,187	-,885
S.19. Kadın olduğum için, kredi veya çek defteri alırken bankaların daha temkinli davranıyor.	259	3,10	1,16	-,063	-,818
S.20. Kadın olduğum için, ticari faaliyetleri için kefil bulmakta zorlanıyorum.	259	3,48	1,26	-,466	-,804

Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları

1. Vergi mevzuatının kadın girişimcilere destek verecek biçimde düzenlenmesi gerekir.	259	4,00	1,00	-1,020	,559
2. Girişimci olarak faaliyet gösteren kadınlar, uluslararası kişi ve kuruluşlarla iş birliği yapması gerekir.	259	4,45	,70	-1,690	1,059
3. Girişimci olarak faaliyet gösteren kadınlar, uluslararası kişi ve kuruluşlarla iş birliği yapması gerekir.	259	4,39	,72	-1,477	1,954
4. Kadın girişimciler gelişen bilim ve teknolojiyi yakından takip etmesi gerekir.	259	4,53	,66	-1,897	1,136
5. Kadın girişimcilerin kendini tanıtmaları ve diğer kadınlara teşvik edici olmaları konularında ilgili kurum ve kuruluşlardan desteklenmesi gerekir.	259	4,53	,61	-1,426	1,991
6. Sektörümde karşılaştığım problemlere (pazarlama, donanım, araç-gereç, mal temini, mali sorunlar, kalifiye eleman bulmama vs.) yönelik tutum ve kuruluşlar çalışmalar yapması gerekir	259	4,44	,70	-1,252	2,118
7. Kadın girişimciliği engelleyen kredi koşullarının kolaylaştırılması, kredi miktarının sembolik olmaktan çıkarılması, faizlerin düşük tutulması ve teminat koşullarının hafifletilmesi gerekir	259	4,25	,83	-1,117	1,126
8. Vergiler konusunda yeni düzenlemelere gidilmesi; kadın girişimcileri desteklemeye yönelik fonların oluşturulması gerekir.	259	4,07	,92	-,919	,412

9. İşin kurulması ve yürütülmesi aşamalarında bürokratik işlemlerin mümkün olduğu kadar kısaltılması ve hızlandırılması gerekir.	259	4,47	,63	-1,060	1,356
10. Eğitim programlarının iş kurmaya yönelik, girişimcilik için alt yapı oluşturacak şekilde hazırlanması ve kadın girişimcilere kısa süreli kurslar halinde sunulması gerekir.	259	4,33	,78	-1,101	,854
11. Kitle iletişim araçlarından yararlanılarak kadın girişimcileri destekleyecek programlar hazırlanması gerekir.	259	4,49	,62	-1,102	1,586
12. Hane halkı sorumluluklarının aile üyeleri arasında etkin bir şekilde paylaşılması, kadınların sadece es ve anne olarak rollerinin olmadığı bilincine varılması gerekir.	259	4,53	,73	-1,278	1,527
13. Toplumda kadın girişimcilere destek verilmeli, cinsiyetlerinden ötürü kadın – erkek ayrımcılığının yapılmaması gerekir.	259	4,59	,64	-1,824	1,665

Yaşlıoğlu'nun yayınlamış olduğu makaleye göre “faktör analizi için en küçük örneklem sayısının 50 olması gerektiği” belirtilmektedir. Bu çerçevede 259 kişilik örneklem grubunun yeterli olduğu değerlendirilmiştir. (Yaşlıoğlu, 2017: 74-85)

“Açımlayıcı (keşfedici) faktör analizi, tüm veri yapıları için uygun olmayabilir. Verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenebilmektedir. KMO değeri, örneklem korelasyonun güvenilirliğini sağlayacak kadar büyük olmasını belirlemek için kullanılmakta ve 1'e yaklaşan değerler örneklem korelasyonun uygunluğu, 0.5'in altındaki değer ise kabul edilemez olduğunu göstermektedir. Barlett Sphericity testinin ise anlamlılık değerinin 0,05'ten küçük olması gerekmektedir.” (Çakır, 2014). Ayrıca ölçek ifadelerinin tek değişkenli normallik varsayımını sağlaması gerekmekte olup tek değişkenli normallik varsayımı, çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılarak değerlendirilmiştir. “Ölçek ifadelerinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,50 ve -1,50 değerleri arasında olması değişkenlerin tek değişkenli normallik varsayımına uyum gösterdiğini ifade etmektedir” (Tabachnick ve Fidell, 2013). George ve Mallery tarafından yapılan çalışmada çarpıklık ve basıklık katsayılarının sınır değerlerinin daha geniş olduğunu ve +2,00 ile -2,00 arasında kabul gördüğü de ifade edilmiştir (George ve Mallery, 2005). Sonuç olarak ölçek ifadelerinin tamamına yakınının belirtilen aralıklarda olduğu, aşırı uç değerlerin olmadığı ve tek değişkenli normallik varsayımını sağladığı tespit edilmiştir (Tablo 28).

Kadın girişimcilerin iş hayatı algıları anketinin içindeki sorulara verilen yanıtlar sonucunda ulaşılan verilere uygulanan temel bileşenler analizine göre, örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu ($KMO = 0,913$) ve Barlett Sphericity testinin de anlamlı olduğu ($X^2=2191,424$; $p < 0,001$) anlaşılmıştır (Çakır, 2014). Bu sonuçlar doğrultusunda kadın girişimcilerin iş hayatı algıları anketinin uygulanan “AFA”nın sonuçları Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Anketine İlişkin AFA Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	OVY	FAKTÖRLER
S.18. Finans kurumlarının yaklaşımlarıyla ilgili zorluklar yaşıyorum.	824	693	Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki Öz Değer 7,470 Varyans: %48,942
S.20. Kadın olduğum için, ticari faaliyetleri için kefil bulmakta zorlanıyorum.	793	640	
S.19. Kadın olduğum için, kredi veya çek defteri alırken bankaların daha temkinli davranıyor.	781	620	
S.15. Erkek girişimcilere nazaran tedarikçilerle ilişkilerde zorluklar yaşıyorum.	661	590	
S.12. Bazı bulunduğum meslek odalarından destek almakta güçlükler yaşıyorum.	654	509	
S.17. İşletme sahibi olarak kendimi pazara kabul ettirmede zorluklar yaşıyorum.	640	618	
S.5. Erkek girişimcilere göre eğitim amaçlı projelere daha az davet ediliyorum.	580	538	
S.11. Erkek girişimcilere göre bürokratik engellerle daha çok karşılaşıyorum.	575	526	
S.14. Erkek girişimcilere göre siyasi bağlantılarla elde edilen kolaylıklardan yararlanmakta çok daha fazla zorluk yaşıyorum.	550	520	
S.13. Erkek girişimcilere göre vergi denetiminde daha fazla zorlanıyorum.	540	509	
S.3. Erkek elemanların üzerinde otorite kurmakta zaman zaman problem yaşadım. *	691	550	Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği Öz Değer 1,424 Varyans: %13,876
S.9. Erkek elemanlarla rahat iletişim kuramıyorum.	677	551	
S.8. Çalışanlarımı yönlendirmekte zorluklar yaşıyorum.	676	539	
S.1. İşimi kurarken kadın olmaktan dolayı bazı zorluklarla karşılaştım. *	656	539	
S.2. İşimi kurduktan sonra kadın olmaktan dolayı bazı zorluklarla karşılaştım.	643	542	
S.7. Kalifiye elemanları işletmeye çekmekte zorlanıyorum.	566	513	
S.10. Elemanlarım hakkında karar verirken bazı durumlarda duygusal davranıyorum.	548	506	
Toplam Varyans: % 62,318; KMO: ,913; x ² :2191,424 s.d.:136, p<.001			

Kadın girişimcilerin iş hayatı algıları anketinde yer alan sorulara ait verilere uygulanan AFA analizinde öz değeri 1,00'in üzerinde olan faktörler, ortak varyans yükü 0,50'nin üzerinde olan maddeler ve maddelerin faktör yükleri 0,45'in üstünde olup ve bir maddenin birden çok alt faktöre yüklediği faktör yükler arasındaki fark 0.1 üstünde olan maddeler analize dahil edilmiştir. Bu analizde ortak varyans yükü 0.50'nin altında ifade (S.4. Bayan olduğum için müşterilerle daha samimi ilişkiler kurabildim.) ilk olarak analizden çıkarılmıştır. Sonrasında ve bir maddenin birden çok alt faktöre yüklediği faktör yükler arasındaki fark 0.1 üstünde olan maddeler (Tablo 31) analiz dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 17 madde 2 alt boyut altında toplanmış ve toplam varyansın %62,32'sini açıklamıştır. Konu ile ilgili yapılan önceki çalışmalar dikkate alındığında, kadın girişimcilerin iş hayatı algıları alt boyutları "Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki" ve "Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği" olarak adlandırılmıştır.

Tablo 31. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Anketi Analiz Dışına Bırakılan İfadeler

Maddeler
S.6. Sektördeki işletmeler kadın olmamdan dolayı olumsuz bir tavrı var
S.16. Kadın olduğum için iç ve dış fuarlara, toplantılara, seminerlere katılmakta zorluklar yaşıyorum.

Kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları anketinin içindeki sorulara verilen yanıtlar sonucunda ulaşılan verilere uygulanan temel bileşenler analizine göre, örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu (KMO = 0,862) ve Barlett Sphericity testinin de anlamlı olduğu ($X^2=1480,924$; $p < 0,001$) anlaşılmıştır (Çakır, 2014). Bu sonuçlar doğrultusunda kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları anketinin uygulanan "AFA"nın sonuçları Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Anketine İlişkin AFA Sonuçları

Maddeler	Faktör Yükü	OV Y	FAKTÖRLER
S.10. Eğitim programlarının iş kurmaya yönelik, girişimcilik için alt yapı oluşturacak şekilde hazırlanması ve kadın girişimcilere kısa süreli kurslar halinde sunulması gerekir.	781	714	İş Kurma Aşamasındaki Destek
S.11. Kitle iletişim araçlarından yararlanılarak kadın girişimcileri destekleyecek programlar hazırlanması gerekir.	774	747	Öz Değer

S.6.Sektörümde karşılaştığım problemlere (pazarlama, donanım, araç-gereç, mal temini, mali sorunlar, kalifiye eleman bulmama vs.) yönelik tutum ve kuruluşlar çalışmaları yapması gerekir	756	637	5,468
S.13. Toplumda kadın girişimcilere destek verilmeli, cinsiyetlerinden ötürü kadın – erkek ayrımcılığının yapılmaması gerekir.	742	662	Varyan s: %45,56 5
S.12. Hane halkı sorumluluklarının aile üyeleri arasında etkin bir şekilde paylaşılması, kadınların sadece es ve anne olarak rollerinin olmadığı bilincine varılması gerekir.	651	602	
S.9. işin kurulması ve yürütülmesi aşamalarında bürokratik işlemlerin mümkün olduğu kadar kısaltılması ve hızlandırılması gerekir.	555	593	
S.3.Girişimci olarak faaliyet gösteren kadınlar, uluslararası kişi ve kuruluşlarla iş birliği yapması gerekir.	846	756	İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon
S.2. Girişimci olarak faaliyet gösteren kadınlar, kendi alanlarında birlik oluşturarak organize olması gerekir.	759	692	Öz Değer 1,451
S.4. Kadın girişimciler gelişen bilim ve teknolojiyi yakından takip etmesi gerekir.	696	662	Varyan s: %12,09 0
S.8. Vergiler konusunda yeni düzenlemelere gidilmesi; kadın girişimcileri desteklemeye yönelik fonların oluşturulması gerekir.	852	772	Mevzuatsal Destek
S.7. Kadın girişimciliği engelleyen kredi koşullarının kolaylaştırılması, kredi miktarının sembolik olmaktan çıkarılması, faizlerin düşük tutulması ve teminat koşullarının hafifletilmesi gerekir	807	704	Öz Değer 1,098
S.1. Vergi mevzuatının kadın girişimcilere destek verecek biçimde düzenlenmesi gerekir.	718	576	Varyan s: %9,148
Toplam varyans: % 66,803; KMO: ,862; χ^2 :1480,924 s.d.:66, p<.001			

Kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları anketinde yer alan sorulara ait verilere uygulanan AFA analizinde özdeğeri 1,00'in üzerinde olan faktörler, ortak varyans yükü 0,50'nin üzerinde olan maddeler ve maddelerin faktör yükleri 0,45'in üstünde olup ve bir maddenin birden çok alt faktöre yüklediği faktör yükler arasındaki

fark 0.1 üstünde olan maddeler analize dahil edilmiştir. Bu analizde ortak varyans yükü 0.50'nin altında ifade olmadığı belirlenmiştir. Sonrasında ve bir maddenin birden çok alt faktöre yüklediği faktör yükler arasındaki fark 0.1 üstünde olan maddeler (S.5. Kadın girişimcilerin kendini tanıtmaları ve diğer kadınlara teşvik edici olmaları konularında ilgili kurum ve kuruluşlardan desteklenmesi gerekir.) analiz dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 12 madde 3 alt boyut altında toplanmış ve toplam varyansın %66,80'ini açıklamıştır. Konu ile ilgili yapılan önceki çalışmalar dikkate alındığında, kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algıları alt boyutları “İş Kurma Aşamasındaki Destek”, “İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon” ve “Mevzuatsal Destek” olarak adlandırılmıştır.

4.5.3.2. Güvenirlilik Analizi

Çalışmanın bu noktasında; veri toplama vasıtası olarak tercih edilen Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları ve Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçekleri ifadeleri toplamda 29 maddeden oluşmakta olup ölçeklere verilen cevaplara göre güvenirlik analizi sonuçları Tablo 33'te verilmiştir. Güvenirlikle ilgili katsayının değerlendirme ölçütleri aşağıda yer almaktadır;

“ $0.00 < \alpha < 0.40$ aralığında ise güvenilir değil”

“ $0.40 < \alpha < 0.60$ aralığında ise düşük güvenirlikte.”

“ $0.60 < \alpha < 0.80$ aralığında ise oldukça güvenilir.”

“ $0.80 < \alpha < 1.00$ aralığında ise yüksek derecede güvenilir” (Özdamar, 1999).

Tablo 33. Ölçeklere Ait Güvenirlik Analizi Bulguları

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
İş Hayatı Algıları	,918	17
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki	,899	10
Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği	,824	7
İşletme Faaliyetleri Algıları	,880	12
İş Kurma Aşamasındaki Destek	,869	6
İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon	,786	3
Mevzuatsal Destek	,764	3

Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları ve Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeklerinin güvenirlik katsayıları incelendiğinde; bu değerlerin 0,918 ve 0,899 olduğu görülmektedir. Bu değerler; ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu ve analizde kullanılmasında bir engelin olmadığını göstermektedir. Ayrıca kadın girişimcilerin iş hayatı algıları alt faktörlerinin iç tutarlılık katsayılarının 0,899 ve 0,824 olduğu ve işletme faaliyetleri algıları alt boyutlarının iç tutarlılık katsayılarının 0,764-0,869 arasında olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar ölçeklerin alt faktörlerinin iç tutarlılık katsayılarının da istenilen aralıkta olduğunu göstermektedir.

4.5.3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi –DFA

"DFA, daha önceden açımlayıcı faktör analizi ile belirlenmiş faktörler arasında yeterli düzeyde ilişkinin olup olmadığını, hangi değişkenlerin hangi faktörlerle ilişkili olduğunu, faktörlerin birbirlerinden bağımsız olup olmadığını, faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını sınamaktadır" (Özdamar, 2004). Kullanılan ölçek yapıları yapılan analizler ile geçerliliği ve güvenirliği kanıtlanmış ve sonrasında DFA ile sınanmıştır. Ölçek yapısı için DFA yapılmış olup Akgün vd. tarafından kabul edilen uyum indeksleri sınır değerleri araştırmada temel alınmıştır (Büyüköztürk vd., 2004).

Tablo 34. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Ölçeğinin Uyum İndeks Değerleri

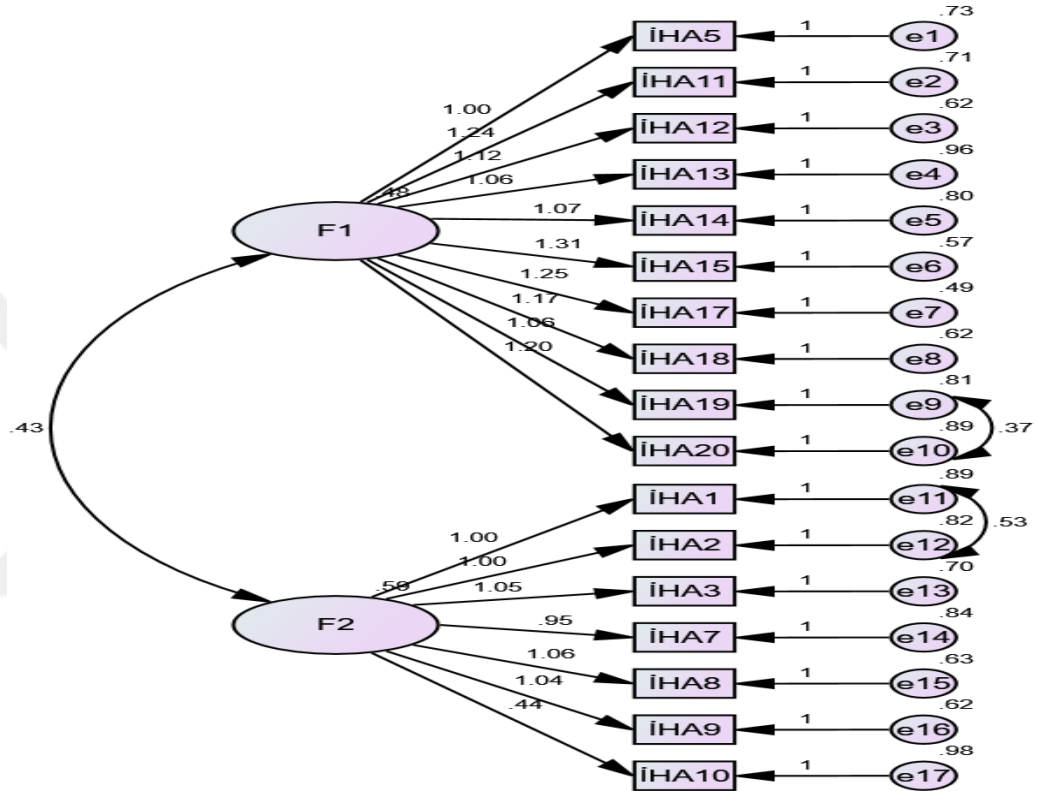
	İlişkisiz	Çok Faktörlü Model	Sınır Değerler
χ^2 / sd	3,796	2,584	≤ 5
GFI	,817	,880	
CFI	,844	,898	$\geq 0,80$
NFI	,801	,867	
RMSEA	,104	,078	≤ 0.05

İlişkisiz modele uygulanan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum indeks değerleri $\chi^2 / sd = 3,796$, GFI=0.817, CFI=0.844, NFI=0.801, RMSEA=0.104'tür. Tablo 27'de belirtilen uyum indeksleri sınır değerlerine göre iyi uyum indeks değerlerine sahip olmadığı belirlenmiştir. Modifikasyon indeks değerleri incelendiğinde cinsiyet farkı ve çevresel tepki boyutu altında yer alan 9'uncu madde (19. İfade) ile 10'uncu madde (20. İfade) arasındaki hata kovaryans değerleri ile kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği boyutu altında yer alan 11'inci madde (1. İfade) ile 12'nci madde (2. İfade) arasındaki hata kovaryans değerleri arasındaki ilişkinin dikkate alınmasının

gerekli olduğuna karar verilmiştir. Bu sonuca göre “madde çiftleri aynı gizil değişken altında yer aldığı ve anlamca birbirine yakın olduğu” değerlendirilmiştir (Büyüköztürk vd., 2004). Söz konusu maddeler arasındaki hatalar kovaryanslarla ilişkilendirildikten sonra oluşturulan model DFA ile sınanmıştır (Şekil 2).

* F1: Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki

* F2: Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği

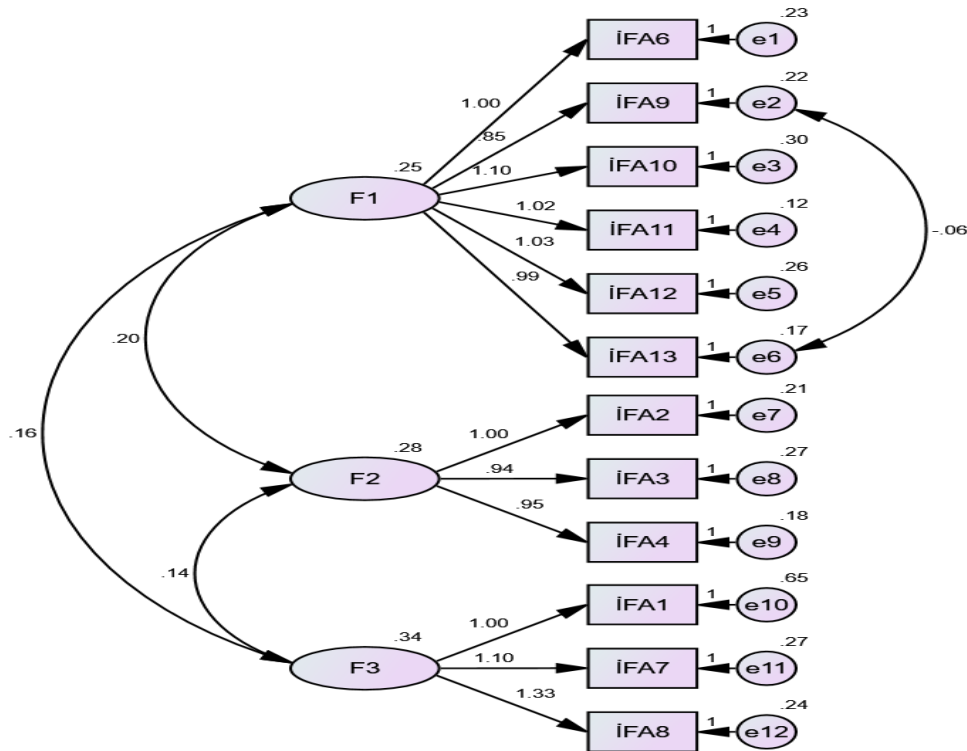
Şekil 2. Kadın Girişimcilerin İş Hayatı Algıları Ölçeği DFA Sonuçları

Şekil 2’de oluşturulan çok faktörlü modele uygulanan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum indeks değerleri $\chi^2_{sd} = 2,584$, GFI=0.880, CFI=0.898, NFI=0.867, RMSEA=0.078’dir... Büyüköztürk ve diğerlerinin (2004) yapmış olduğu araştırmaya göre RMSEA değeri sınır değer aralığında bulunmamaktadır ancak Bağlıbel ve arkadaşları tarafından “RMSEA değerinin 0,05-0,08 arasında olması” “kabul edilebilir” olarak değerlendirebileceği ve kabul edebileceği” belirlenmiştir (Bağlıbel vd., 2015). Sonuç olarak DFA sonrasında uyum iyiliği değerlerine bakıldığında, iki faktörlü yapıdan ve 17 maddeden oluşan ölçüm modeli için gözlenen değişkenlerin, örtük değişkenleri yeterli düzeyde temsil ettiği görülmektedir.

Tablo 35. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeğinin Uyum İndeks Değerleri

	İlişkisiz	Çok Faktörlü Model	Sınır Değerler
χ^2/sd	3,822	3,526	≤ 5
GFI	,894	,904	
CFI	,900	,912	$\geq 0,80$
NFI	,871	,893	
RMSEA	,105	,099	≤ 0.05

İlişkisiz modele uygulanan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum indeks değerleri $\chi^2/sd = 3,822$, GFI=0.894, CFI=0.900, NFI=0.871, RMSEA=0.105'tir. Tablo 8'de belirtilen uyum indeksleri sınır değerlerine göre iyi uyum indeks değerlerine sahip olmadığı belirlenmiştir. Modifikasyon indeks değerleri incelendiğinde iş kurma aşamasındaki destek boyutu altında yer alan 2'nci madde (9. İfade) ile 6'ncı madde (13. İfade) arasındaki hata kovaryans değerleri arasındaki hata kovaryans değerleri arasındaki ilişkinin dikkate alınmasının gerekli olduğuna karar verilmiştir. Bu sonuca göre "madde çiftleri aynı gizil değişken altında yer aldığı ve anlamca birbirine yakın olduğu" değerlendirilmiştir (Büyüköztürk, 2004). Söz konusu maddeler arasındaki hatalar kovaryanslarla ilişkilendirildikten sonra oluşturulan model DFA ile sınanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Kadın Girişimcilerin İşletme Faaliyetleri Algıları Ölçeği DFA Sonuçları

* F1: İş Kurma Aşamasındaki Destek

* F2: İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon

* F3: Mevzuatsal Destek

Şekil 3’te oluşturulan çok faktörlü modele uygulanan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum indeks değerleri $\chi^2/_{sd} = 3,529$, GFI=0.904, CFI=0.912, NFI=0.893, RMSEA=0.099’dur. Büyüköztürk ve diğerlerinin (2004) yapmış olduğu araştırmaya göre RMSEA değeri sınır değer aralığında bulunmamaktadır, ancak Bağlıbel, Samancıoğlu ve Bindak (2015) tarafından “RMSEA değerinin 0,08-0,10 arasında olması” “vasat uyum” olarak değerlendirebileceği ve kabul edebileceği” belirlenmiştir. Sonuç olarak DFA sonrasında uyum iyiliği değerlerine bakıldığında, üç faktörlü yapıdan ve 12 maddeden oluşan ölçüm modeli için gözlenen değişkenlerin, örtük değişkenleri yeterli düzeyde temsil ettiği görülmektedir.

4.6. Betimleyici Analizler

Araştırmanın değişkenleri; cinsiyet farkı ve çevresel tepki, kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği, iş kurma aşamasındaki destek, işleri yürütme aşamasındaki organizasyon ve mevzuatsal destekten oluşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, değişkenlerle ilgili tanımlayıcı istatistikler verilecektir.

Tablo 36. Değişkenlere Yönelik Betimsel Analizi Sonuçları

Ölçek	N	Min.	Maks.	Ort.	SS
İş Hayatı Algıları					
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki	259	1,00	5,00	3,43	,85
Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği	259	1,00	5,00	3,47	,80
İşletme Faaliyetleri Algıları					
İş Kurma Aşamasındaki Destek	259	1,00	5,00	4,47	,53
İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon	259	1,00	5,00	4,45	,58
Mevzuatsal Destek	259	1,00	5,00	4,11	,76

Araştırmaya dahil olan kadın girişimciler tarafından kadın girişimcilerin iş hayatı algılarından cinsiyet farkı ve çevresel tepki ifadelerine verilen yanıtların ortalaması $3,43 \pm ,85$, en az puanı 1,00 ve en fazla puanı 5,00 ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği ifadelerine verilen yanıtların ortalaması $3,47 \pm ,80$, en az puanı 1,00 ve en fazla puanı 5,00 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmaya dahil olan kadın girişimciler tarafından kadın girişimcilerin işletme faaliyetleri algılarından iş kurma aşamasındaki destek ifadelerine verilen yanıtların ortalaması $4,47 \pm ,53$, en az puanı 1,00 ve en fazla puanı 5,00, işleri yürütme aşamasındaki organizasyon ifadelerine verilen yanıtların ortalaması $4,45 \pm ,58$, en az puanı 1,00 ve en fazla puanı 5,00 ve mevzuatsal destek ifadelerine verilen yanıtların ortalaması $4,11 \pm ,76$, en az puanı 1,00 ve en fazla puanı 5,00 olarak tespit edilmiştir.

4.7. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Çalışmanın bu kısmında, cinsiyet farkı ve çevresel tepki, kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği, iş kurma aşamasındaki destek, işleri yürütme aşamasındaki organizasyon ve mevzuatsal destek arasındaki ilişki, parametrik test yöntemlerinden “Pearson Korelasyon Analizi”yle incelenmiş ve istatistiki anlamlılığın $p < 0,05$ seviyesinde değerlendirilmiştir. Korelasyon katsayısının değerlendirme ölçütleri şöyledir (Büyüköztürk vd., 2006);

“ $0.00 = r_p$ ise ilişki yoktur.”

“ $0.00 < r_p < 0.29$ ise düşük düzeyde ilişki vardır.”

“ $0.30 < r_p < 0.69$ ise orta düzeyde ilişki vardır.”

“ $0.70 < r_p < 0.99$ ise yüksek düzeyde ilişki vardır.”

“ $1.00 = r_p$ ise mükemmel ilişki vardır”.

Tablo 37. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		1.	2.	3.	4.	5.
1.Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki	r_p	1	,684**	,137*	,131*	,194**
	p		,000	,028	,035	,002
2.Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği	r_p		1	,023	,091	,130*
	p			,716	,145	,036

3.İş Kurma Aşamasındaki Destek	r_p	1	,609**	,480**
	p		,000	,000
4.İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon	r_p		1	,383**
	p			,000
5.Mevzuatsal Destek	r_p			1
	p			

** $p<0.01$ * $p<0.05$

Araştırmaya dahil olan kadın girişimcilerin, cinsiyet farkı ve çevresel tepki düzeyi ile iş kurma aşamasındaki destek, işleri yürütme aşamasındaki organizasyon ve mevzuatsal destek düzeyi arasında pozitif yönde ve düşük seviyede korelasyon vardır ($p<0.05$). Araştırmaya dahil olan kadın girişimcilerin, kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği mevzuatsal destek düzeyi arasında pozitif yönde ve düşük seviyede korelasyon ($p<0.05$) varken kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği düzeyi ile iş kurma aşamasındaki destek ve işleri yürütme aşamasındaki organizasyon düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

4.8. Regresyon Analizine Yönelik Hipotez Testleri

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan model kapsamında regresyon analizleri yapılmış, kadın girişimcilerin iş hayatı algılarının işletme faaliyetleri üzerindeki etkisi araştırılmış olup bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği ile iş kurma aşamasındaki destek ve işleri yürütme aşamasındaki organizasyon arasındaki istatistiksel anlamda ilişki olmadığı modele dahil edilmemiştir.

İlk olarak ölçek yapılarına dönük normal dağılım varsayımı, doğrusallık ve homojenlik varsayımları incelenmiş ve aşırı uç değerlerin olmadığı belirlenmiştir. Hatalar arasında otokorelasyon olma durumu Durbin-Watson istatistiği ile incelenmiş katsayılar 1,734-2,110 bulunmuştur. Bu sonuca göre, hatalar arasında otokorelasyon olmadığı belirlenmiştir (Genceli, 1973). Bununla birlikte; çoklu doğrusal bağlantı problemi VIF değerlerine bakılmak suretiyle incelenmiş olup VIF değerleri 10'dan küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığı tespit edilmiştir (Albayrak, 2005).

Tablo 38. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepkinin, İş Kurma Aşamasındaki Destek Üzerindeki Etkisi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	B	t	P		
Sabit	4,178	,138		30,331	,000		
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki (X _{CFÇT})	,086	,039	,137	2,213	,028	4,897*	,019
Bağımlı değişken: İş Kurma Aşamasındaki Destek (Y_{İKAD})							

* p<0.05

Analiz sonucunda; modelin istatistiki olarak anlamlı olduğu (Tablo 38) ve cinsiyet farkı ve çevresel tepkinin, iş kurma aşamasındaki desteğin varyansının %1,9'unu açıklayabildiği anlaşılmaktadır (R²=,019; F (1,257) =4,897, p<0.05). Bulunan sonuçlara göre; cinsiyet farkı ve çevresel tepki ($\beta=0.137$, p<0.05) iş kurma aşamasındaki desteği pozitif yönde ve istatistiki bakımdan anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın girişimcilerin iş kurma aşamasındaki destek düzeyine, cinsiyet farkı ve çevresel tepki pozitif yönde katkı sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca oluşturan modelin denklemi;

$$Y_{İKAD} = 4,178 + 0,086 X_{CFÇT} \text{ denklemi kurulmuştur.}$$

Tablo 39. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepkinin, İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon Üzerindeki Etkisi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	B	T	P		
Sabit	4,144	,151		27,474	,000		
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki (X _{CFÇT})	,090	,043	,131	2,117	,035	4,480*	,017
Bağımlı değişken: İşleri Yürütme Aşamasındaki Organizasyon (Y_{İVAO})							

* p<0.05

Analiz sonucunda; modelin istatistiki olarak anlamlı olduğu (Tablo 39) ve cinsiyet farkı ve çevresel tepkinin, işleri yürütme aşamasındaki organizasyonun varyansının %1,7'sini açıklayabildiği anlaşılmaktadır ($R^2=,017$; $F(1,257)=4,480$, $p<0.05$). Bulunan sonuçlara göre; cinsiyet farkı ve çevresel tepki ($\beta=0.131$, $p<0.05$) işleri yürütme aşamasındaki organizasyonu pozitif yönde ve istatistiki bakımdan anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın girişimcilerin işleri yürütme aşamasındaki organizasyon düzeyine, cinsiyet farkı ve çevresel tepki pozitif yönde katkı sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca oluşturan modelin denklemi;

$$Y_{İKAD} = 4,144 + 0,090 X_{CFCT} \text{ denklemi kurulmuştur.}$$

Tablo 40. Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki ve Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliğinin, Mevzuatsal Destek Üzerindeki Etkisi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	B	T	P		
Sabit	3,516	,217		16,173	,000		
Cinsiyet Farkı ve Çevresel Tepki (X_{CFCT})	,176	,075	,197	2,349	,020	1,877	
						5,008*	,038
Kadın Olmak ve İş Tecrübesi Eksikliği ($X_{KOİTE}$)	-,005	,079	-,005	-,057	,955	1,877	
Bağımlı değişken: Mevzuatsal Destek (Y_{MD})							

* $p<0.05$

Analiz; modelin istatistiki olarak anlamlı olduğu (Tablo 40) ve cinsiyet farkı ve çevresel tepki ve kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliğinin, mevzuatsal desteğin varyansının %3,8'ini açıklayabildiği anlaşılmaktadır ($R^2=,038$; $F(2,256)=5,008$, $p<0.001$). Bulunan sonuçlara göre; cinsiyet farkı ve çevresel tepki ($\beta=0.197$, $p<0.05$), mevzuatsal desteği pozitif yönde ve istatistiki bakımdan anlamlı yordarken kadın olmak ve iş tecrübesi eksikli mevzuatsal desteği istatistiki bakımdan anlamlı yordamadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın girişimcilerin mevzuatsal destek düzeyine, cinsiyet farkı ve çevresel tepki pozitif yönde katkı sağlarken kadın olmak ve iş tecrübesi eksikliği anlamlı katkı sağlamadığı belirlenmiştir. Ayrıca oluşturan modelin denklemi;

$$Y_{MD} = 3,516 + 0,176 X_{CFCT} - 0,005 X_{KOİTE} \text{ denklemi kurulmuştur.}$$

4.9. Analizin Yorumlanması

Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik mali politikaların etkinliğinin incelenmesi hususunda bilimsel sonuçlara ulaşmak için anket analizi yöntemi tercih edildi. KOSGEB yetkililerinden edinilen bilgiler doğrultusunda il içerisinde 500'e yakın kadın girişimci bulunduğu ve faktör analizi için örneklem grubu sayısı 50 belirlenmiş, basit tesadüfî yöntemle seçilen 259 kişinin yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Ölçeklere ait güvenilirlik testi sonuçlarının genellikle 0,80 üzerinde olması oldukça güvenilir ve analize uygunluğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz yöntemleri ve bulguların sonucunda yapılan değerlendirme şu şekildedir:

Anketin ilk bölümünde yer alan kadınların iş hayatı algısı analizi kısmında kadın girişimciler, işlerini kurma ve mevcut işlerini yürütmekte erkeklere oranla daha çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar arasında görüş farklılığı çok olmakla birlikte genel olarak elemanlar üzerinde otorite kurma, özellikle erkek elemanlar ile iletişimde zorlanma, nitelikli eleman bulma ve eğitim amaçlı projelere katılmakta zorluk yaşadıkları gözlemlenmiştir. Kadın girişimciler kendilerini erkeklere nazaran; pazara kendini kabul ettirme, tedarikçi ilişkilerinde güven sağlama, siyasi ve bürokratik bağlantı kurma ve bu bağlantılar sayesinde kolaylaşan desteklerden yararlanmada yetersiz hissetmektedir. Bahsi geçen zorluklara rağmen kadınlar iş hayatında erkeklere oranla müşteri ilişkilerinde daha başarılı ve iş hayatında daha duygusal olduklarını belirtmiştir. Vergi denetimi ve kurumsal finansörler ile ilişkilerde (kefil bulma, çek vb.) ise kadınların görüşleri değişken ve genellikle olumlu yöndedir. Çalışmanın temelini oluşturan analizin ikinci bölümde ise kadınların işletme faaliyet algıları incelenmiştir. Bu bölümde kadınların büyük bölümü ortak görüş bildirmiştir. Vergi mevzuatın kadınlara destek verecek şekilde düzenlenmesi konusunda kadın girişimcilerden bir kısım olumlu düşünürken bir kısım vergilemede adaletli olunmasını istemiştir. Vergi mevzuatında ayrılıktan öte kadın girişimciler vergi mevzuatına uygun fonların kadınlar lehine kullanılmasını talep etmektedir.

Eğitim ve kurs yetersizliğinden kaynaklandığını düşündükleri bilim ve teknoloji alanında yetersizliklerinin giderilmesini ve finansman sağlamada kurumlarda yaşanan zorlukların azaltılması ise kadın girişimcilerin desteklenmeyi beklediği iki temel başlıktır. Girişimci kadınlar kamu-özel iş birliği içerisinde hemcinslerinin de eğitim ve konferanslara katılımı arttırmalarını, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birlikleri kurmalarını, kadının aile-iş-yaşam koşullarının uyumlaştırılmasını ve kitle iletişim araçlarının etkin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.

SONUÇ

Girişimcilik hem toplumların hem de ekonomilerin gelişmesinde etkin rol alan geleneksel bir değer olmaktadır. Yeni bir şey ortaya çıkararak ya da mevcut bir şeyi değiştirip geliştirerek değer yaratan bu ekonomik faaliyet, son dönemlerde teknoloji ve sanayi toplumuna geçilmesi ile artış göstermiştir. Toplumda nüfusun ve nüfusun ihtiyaçların artması sonucunda devlet üzerinde mal ve hizmetlerin sunumu için gerekli yeni ekonomik ve sosyal yükler oluşmuştur. Nüfus, genel ekonomik şartlar ve toplumsal yapı gibi sebepler ile ilk başlarda kamunun ürettiği mal ve hizmetlerin zamanla yetersizliği, standartlaşması ve maliyetlerinin artması gündeme gelmiş ve bu gelişmeler özelleştirmeleri yahut girişimci faaliyetlerinin artması sonucu ortaya çıkarmıştır. Toplum ihtiyaçlarını veya sorunları gidermek için faaliyet yürüten girişimcilerin ilk amacı başarmak ve kar kazanmaktır. Serbest ve rekabetçi piyasa ekonomilerinde bu işletmeler ayakta kalabilmek için ekonomik unsurları analiz etmekte ve kaynakları en etkin şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Merkezi yönetimlere göre daha çok yerel alanda faaliyet gösteren özel işletmeler, pazara yakınlıkları dolayısıyla bulunduğu bölgenin sorun ve ihtiyaçlarına daha çok hakim olmaktadır.

Ülke ekonomisi ve siyasette oluşan belirsizlikler girişimcilerin faaliyete başlarken veya faaliyetin devam sürecinde ortaya çıkan kararları almada zorluklar oluşturmaktadır. Hammadde ve makineye erişim, sermaye temini, kaliteli iş gücü temini, teknoloji ve bilgi erişimi ise girişimciler karşılaştığı sorunlardandır. Her girişimci ekonomik ve sosyal açılardan zorluklar yaşamakla birlikte kadın girişimcileri erkek girişimcilerin yaşadıkları sorunlardan ayıran temel fark geleneksel toplum ve aile bakış açısından kaynaklanmaktadır. Yetersiz eğitim ve iş tecrübesi, kitle iletişim araçları ve sanal ortamlarda aktif olamamak, iş-yaşam-aile dengesi kuramamak gibi temel etkenler toplumdaki geleneksel kadın anlayışından kaynaklanmaktadır. Kadının aile içi rol olarak aktif olması gerektiğine inanan bu görüş, kadınların iş hayatına atılmasını, pazarlama ve reklam stratejisini ya da sektöre kendilerini kabul ettirmelerini engellemektedir.

Yapılan bu çalışmada girişimciler ve özellikle kadın girişimcilerin önemi sosyo-ekonomik açıdan belirlenmiştir. Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar literatürde ve yapılan anket çalışmasında incelenmiş, mevcut destekler belirtilerek yeterlilikleri analiz edilmiştir. Denizli ili kapsamında yapılan çalışmada, kadınların erkeklere oranla girişimcilik faaliyetine başlarken çevresel faktörlerden daha çok etkilendikleri ve ticari ilişkilerde güven sorunu yaşadıkları belirlenmiştir. Eğitimde ve eğitime ulaşmada kız

çocuklarının eşitsizliği sonucu örnek alınabilecek başarılı kadın girişimcilerin az olmasını bu da iş ve bilgi tecrübesizliğini birlikte getirmektedir. Kamu, vakıf ve dernekler ile özel kurumların kadınlara yönelik iş kurma ve geliştirme eğitimleri, finans ve finansmana erişim destekleri, danışmanlık hizmetleri ve kamu politikalarında uygulanan pozitif ayrıcalıklar kadınların bu sorunlarının çözümünde kısmen etkili olmuştur. Örnek alınan 10 ülkeye ve Türkiye verilerine bakıldığında kadınların eğitim seviyesi arttıkça ekonomideki rolleri artmış, sosyal statüleri değişmiş ve ülke ekonomisine yüksek katkı sağladıkları gözlemlenmiştir.

Kadınların girişimcilik faaliyetini sürdürürken karşılaştıkları sorunlardan mal ve hizmet temin sürecinde oluşan cari hesap oluşumunda kadına olan güvensizlik, örgütlenme ve iletişim sorunu, aile içi rol ile sosyal statü dengesini kurmada zorlanma, kurs ve seminerlere katılımda ve seyahat edebilmede yaşadıkları başlıca sorunlarından. Bu kapsamda kamu tarafından orta öğretimden başlamak üzere kadının yeri ve önemi başlıklı eğitimler verilmekte, kadının özellikle annelik sorumluluklarının hafifletilmesi için devlet kreş ve bakım evleri açılmakta, online seminerler düzenlenmekte, kadınlara hizmet ve mal temininde garantiler verilmektedir.

Denizli ili için çoğunluğu yüz yüze yapılan anket çalışması sırasında ortaya çıkan röportaj aşamasında kadın girişimcilerin genellikle resmi evrak üzerinde kurucu olduğu, yönetim işlerinin ise bir erkek tarafından yapıldığı gözlemlenmiştir. Vergi muafıkları, girişim destekleri gibi avantajlardan yararlanmak için yapılan bu girişimciler devlet ve kurumlar açısından güven problemi oluşturmakta ve standartların zorlaşmasına sebep olmaktadır. Yapılan anket çalışması sonucunda ise kadınların girişime başlarken karşılaştığı en büyük sorun sermaye temini ve nitelikli eleman eksikliğidir. Geleneksel görüş ve faaliyetlerden kaynaklanan kadına olan güven eksikliği, kadının aile içindeki rolünün daha önemli olduğu düşüncesi ve pazarın çoğunluğunun erkek olduğu piyasada kadının kendini kabul ettirememesi bir diğer sorunlardır. Denizlili kadınlar KOSGEB ve İŞKUR başta olmak üzere Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli Ticaret Odası ve kadın topluluklarından destek almaktadır. Görüşülen kadınlar bu desteklerin yetersiz olduğunu ve genel finans kaynaklarının aile birikimi veya bankalardan sağlanan krediler olduğunu belirtmiştir.

Destek alma sürecinde bürokratik işlemlerin karmaşıklığı ve zorluğu başta olmak üzere verilecek desteklerin gecikmesi, maliyetlerin belirli ve düşük oranda olması ise kadının girişimcilik sürecini zorlaştırmaktadır. Çalışma esnasında birçok kadının

hukukun onlara tanıdığı haklardan ve avantajlardan, bakanlıklar tarafından proje kapsamında verilen desteklerden, kamu bankalarının kadın girişimciler için uyguladığı kredi fonlarından haberi olmadığı ise dikkat çekmektedir.

Çalışma sonunda Denizli ili için kadın girişimcilerin genellikle küçük ve orta büyüklükte işletme olarak faaliyet gösterdiği ve az sayıda elemanla çalışmakta, yüksek bir oran ise faaliyetini kendi yürütmektedir. İmalatçı ve toptancı ile faaliyet yürüten işletmelerde özellikle tekstil alanında kadınlara duyulan güven erkeklere oranla düşüktür. Erkeklere oranla kadından daha fazla peşinat aranması, kredili satışın zorlaştırılması ve veresiye işlemlerinde kısıtlamalar bu durumun sonuçlarındandır. Girişim işletmelerinin esnek çalışma saatleri ise güvenilir ve nitelikli eleman bulamayan özellikle küçük ölçekli işletmeler için kadınların aile-iş-yaşam dengesini olumsuz etkilemektedir. Sosyal sorunlar, kadına yönelik her türlü şiddetin artması, ev yaşam sorumlulukları gibi sebepler özellikle yalnız çalışan kadın girişimcilerin çalışma saatlerinin de erkeklere oranla az kalmasını bunun sebebinin ise işletmelerini erken kapatmaları olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak kurum ve kuruluşların verdiği destekler kadınları maddi olarak bir nebze rahatlatırsa da kadınların sosyal ve psikolojik anlamda da desteğe ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle kamu kurum desteklerinin üretim, teknoloji, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren kişilere yönelik olması, destek alan girişimci sayısının düşüklüğüne sebep olmaktadır. GEKA gibi kuruluşların mentorlük ve danışmanlık hizmeti vermesi ise eğitim ve tecrübe eksikliği yaşayan kadınlara iş kurma ve yürütmede rehberlik sağlamaktadır.

ÖNERİLER

- i. Beşeri sermayenin gelişmesi ve nitelikli hale gelmesinde önem taşıyan cari harcamalardan eğitime ayrılan pay arttırılmalıdır. Özellikle kız çocuklarının yüksek öğrenim ve eğitime katılma oranları yükseltilmeli, eğitim olanaklarına erişimde kolaylık sağlanmalıdır. Meslek liseleri başta olmak üzere ortaöğretim ve liselerde girişimcilik üzerine eğitimler verilmeli, uygulamalı staj çalışmaları yürütülmelidir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinde girişimcilik derslerinin uygulama oranı arttırılmalı, tecrübe kazanımı sağlanmalıdır.
- ii. Kamu iş olanakları ve çalışma standartlarının iyileştirilme çabaları özel sektör için de uygulanmalıdır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için yapısal (satış-pazarlama ve dağıtım teknikleri, üretim teknik ve yöntemleri, nitelikli eleman yetiştirme, cam tavan sendromunu önleme vb.) dönüşümler yapılmalı, özel sektörün avantajları hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Esnek çalışma saatlerine sahip olan özel sektör ve girişimcilik faaliyetinin yaygınlaşması için toplumsal ve çevresel güven ortamı oluşturulmalıdır.
- iii. Sosyal transfer harcamaları kapsamında kamu kurumlarında çalışan kadınların çocuklarına yönelik kreş, bakımevi, bakım izni gibi sosyal yardımların özel sektör için de uygulanması, uygulanmakta olan politikaların kapsam ve süresinin arttırılması sağlanmalıdır.
- iv. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ve Kalkınma Ajansları gibi hizmet veren kurumlarda bürokrasi süreci açık ve anlaşılabilir duruma getirilerek bu sürecin kısaltılması gerekmektedir. Kadınların sahip olduğu işletmelerin kuruluşunda sağlanan özellikle maddi desteklerin gecikme sorunu önlenmeli, standartları basitleştirilmeli ve kapsamları genişletilmelidir.
- v. Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ve Türkiye Kadın Girişimciler Derneği gibi kuruluşların faaliyet alanlarının genişletilmesi, ulusal iletişim ağının güçlendirilmesi, araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi ve imkan sağlama potansiyellerinin arttırılması gibi konularda yenilenmelere ve geliştirilmelere gidilmesi gerekmektedir.
- vi. Hem gelir dağılımı hem de kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması için yapılan mali yardımların miktarının arttırılması, kapsamının genişletilmesi ve süreçlerinin

güncellenmesi gerekmektedir. Kadınların sahip olduğu küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin faaliyete başlama ve devam ettirmede karşılaştıkları en büyük sorun olan güven sorununun çözümü için devlet garantili krediler veya senetler sağlanmalıdır. Devlet iç borçlanma senetlerinin satış bedelleri azaltılmalı, başarıya açık ve katma değeri yüksek faaliyet yürüten kadınlara alım önceliği sağlanmalıdır. Böylece özellikle iktisadi transferlerin yol açtığı olumsuzluklar önlenmiş olacaktır.

- vii. Kamuya ait kuruluşlardan veya iktisadi teşebbüslerden ürün veya hizmet temin eden kadınlara yönelik basitleştirici çalışmalar yapılmalıdır. Nitelikli elemanı işletmeye çekmek, kaliteli madde ve malzemeye erişmek ve piyasanın takibini sağlamak için platformlar oluşturulmalıdır. İletişim ve ağ altyapısı sağlanmalıdır.
- viii. Girişimcilere yönelik seminer, toplantı ve konferansların online olma oranı arttırılmalı, gerekli durumlarda çevrimdışı katılım sağlanmalıdır. Yüz yüze yapılması gereken eğitimlerde ise özellikle çocuklu kadınlar için ulaşım imkanları sağlanmalı, eğitim bölgesinde çocuklar için gerekli alan oluşturulmalıdır.
- ix. Çocuklu veya evinde bakıma muhtaç kişi olan kadınların vergilendirilmesi, muafiyet ve istisnaları, konusunda gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra kolaylıklar sağlanmalıdır. Bu kapsamda sosyal transfer harcaması yararlanıcıların şartları çalışan kadınlar için güncellenmeli, karşılıksız yardım ve bursların, eğitim ve bakım hizmetlerinin kapsam ve içerikleri değiştirilmelidir.
- x. Hibe gibi karşılıksız ve doğrudan yapılan mali desteklerin verildiği ekonomik faaliyet alanlarının genişletilmesi sağlanmaları, sağlanan bu desteklerin enflasyon ve faiz karşısında değersizleşmesi önlenmelidir. Destek verilme süresindeki ön değerlendirme, teknik ve mali değerlendirme, ön izleme ve onay aşamalarının hızlandırılması, kullanıcılar açısından daha anlaşılabilir ve açık olması, etkinlik ve verimliliğin denetimini arttırılmalıdır.
- xi. Maddi ve manevi katkıların yanı sıra ayni katkıların (arazi, mal, işgücü, ekipman vb.) kullanım alanları, kullanıcıları, kullanım süreci gibi hususlarda kadınlara yönelik pozitif güncellemeler sağlanmalıdır.
- xii. Verilen desteklerin doğru proje ve kişilere gitmesini sağlamak amacıyla Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinin 2. bölümünde yer alan etik kuralların uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağca, V. ve Yörük, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar: Kavramsal Bir Çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 169-170.
- Ağca, V. ve Yumuşakipek, H. D. (2015). *Girişimcilik; Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular*, Yazın Matbaacılık, İstanbul.
- Aksu, A. (2017). *AIESEC Türkiye*, www.aieec.org.tr (16.03.2021).
- Alam, S. S., Fauzi, M., Jani, M. ve Omar, A. (2011). An Empirical Study of Success Factors of Women Entrepreneurs in Southern Region in Malaysia. *International Journal of Economics and Finance*, 166- 170.
- Alan, H. ve Yeloğlu, O. (2013). Markalaşma ve Yenilikçilik. *İktisadi Yenilik Dergisi*, I/1, 18.
- Albayrak, A. S. (2005). Çoklu Doğrusal Bağlantı Halinde En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Yanlı Tahmin Teknikleri ve Bir Uygulama. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I/1, 106-126.
- Altuntaş, G. (2010). *Girişimcilik ve Stratejik Yönetim İlişkisi: Bir Stratejik Girişimcilik Modeli ve İMKB Ulusal-100*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ankara Kalkınma Ajansı (2022). Mali Destekler, www.ankaraka.org.tr/tr/mali-destekler_12.html (04.01.2022).
- Apak, S., Aksoy, M. ve Taşçıyan, K. (2010). *Girişimcilik ve Sermaye Tedarik Yöntemleri*, Papatya Yayıncılık, Ankara.
- Arıkan, S. G. (2008). *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Arslan, S. (2018). Yönetim Sürecinde Otorite Kullanımı ve Ortaya Çıkan Sorunların Değerlendirilmesi: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, V/1, 6.
- Arslaner, M. N. (2021, 10). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Kadınların Siyasal Hayata Katılımı. *Enderun Dergisi*, V/2, 199.
- Arsılköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu (2020). Ümmiye Koçak, www.ummiyekocak.net (15.07.2021).
- Aslan, Ş. ve Atabey, A. (2007). Küresel Rekabette Kadın Girişimcilerin Rolü ve Türk Kadın Girişimci Tipolojisi. *Journal of Azerbaijani Studies*, 181-197.
- Aşkın, A., Nehir, S. ve Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, VI/2, 57.
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, V/XV, 155.
- Bağlıbel, M., Bindak, R. ve Samancıoğlu, M. (2015). Liderlik Yoğunluğu Envanterinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXXIX/2, 132-144.
- Balkanay A. (2004). Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi, www.keig.org/girisimci-kadınların-desteklenmesi-derneği-gikad-denizli/ (04.12.2021).

- Başar, E. (2019). *Ortaöğretim Girişimcilik Ders Kitabı*, Sistem Ofset Basım. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Baykal, B. S. (1974). *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, Y. (2019). Merkantilizm ve Fizyokrazi. *İktisadi Düşünce Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Bedük, A. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, III/XII, 106-117.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (1963). 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı 11462.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2006). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Demirel, F., Özkahveci, Ö. ve Akgün, Ö. E. (2004). Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, IV/2, 207-239.
- Bygrave, W. (2004). *The Entrepreneurial Process*, John Wiley and Sons, Hoboken.
- Can, Y. ve Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, V, 251-261.
- Cantillon, R. (1755). Institut Coppet: *Essai sur la nature du commerce en général*, www.institutcoppet.org (10.05.2021).
- Çakıcı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, I/3.
- Çakır, A. (2014). *Faktör Analizi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2003). *Türkiye İş Kurumu Kanunu*, Ankara.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, *Mali Destek*, <https://csb.gov.tr/sss/mali-destek> (04.01.2022).
- Çöğür, İ. (2016). İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXXV, 76-78.
- Danışık, Ş. (2001). *Türkiye'deki Girişimci Profili*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dees, G. (1998). The Meaning of "Social Entrepreneurship". *Stanford Business School Centre for Social Innovation*, 4-6.
- Demirel, E. T. (2015). Sosyal Girişimcilik, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular*, Yazın Matbaacılık, İstanbul.
- Demirtaş, Ö. (2014). Akademik Girişimcilikte Bireysel ve Sosyal Faktörlerin Rolü. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, XII/23, 189-207.
- Denizli İş Kadınları Birliği (2021). www.dikab.com.tr/faaliyetlerimiz/ (03.04.2021).
- Denizli Kadın Girişimciler Kurulu (2020). www.denizlikgk.org.tr/denizli-kgk-hakkinda (03.04.2021).

- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2006). *5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*, Ankara.
- Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2002). Türkiye'nin Katılım Sağladığı Birlik Programları, www.ab.gov.tr/ab-programlari-hibeleri_101.html (07.10.2021).
- Doğan, N. (2021). Kadın Girişimcilerin Özellikleri ve Erkek Girişimcilerden Farklılıkları. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, XIX/3, 22-34.
- Doğan, S. (2015). *Girişimcilik*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dünya Bankası (2020). Projeler ve Operasyonlar, <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations> (07.10.2021).
- Emer, B. (2019). *Batman'da Kadın Girişimciliğinin Sorunlarının İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman .
- Entrepreneur Middle East Women Entrepreneurs. (2018). Calling Female Entrepreneurs: Why The UAE Is The Place To Be, www.entrepreneur.com/article/320548 (22.12.2021).
- Erdemir, T. (2018). *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Kadın Girişimciliğini Etkileyen Engeller ve Fırsatlar Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkuş, A. (2014). *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-1: Temel Kavramlar ve İşlemler*, Pegem Akademi, Ankara.
- Ersoy, M. (2012). Finansal Bilgilerin Yönetimi Sürecinde Muhasebe Bilgi Sistemi. *FİNANSAL Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, III/6, 11.
- Esen, Ş. ve Aytekin, A. (2018). İşletmelerin Kuruluşu. *İşletme Bilimine Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul.
- ES Kariyer Danışmanlık (2019). Engelli İstihdamı Danışmanlığı, <https://eskariyer.com> (15.07.2021).
- Estrin, S. ve Mickiewicz, T. (2011). Institutions and Female Entrepreneurship. *Small Bus Econ*, XXXVII, 397-415.
- Genceli, M. (1973). İki Değişkenli Doğrusal Regresyonda Zaman Faktörü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXXIII/1, 167-178.
- George, D. ve Mallery, P. (2005). *SPSS for Windows Step-by-Step: A Simple Guide and Reference*, Pearson, Boston.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. ve Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*, Sage Publication, America.
- Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. (2016). Faaliyet Raporu, www.kap.org.tr/tr/ek-indir/4028328d566a6dbf01568dd4dcb80ab5 (18.11.2021).
- Global Compact Türkiye (2019). Network Türkiye, <https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/> (02.12.2021).
- Global Entrepreneurship Monitor (2015). Singapore 2014 Report, www.gemconsortium.org/report/gem-singapore-2014-report (16.12.2021).

- Global Entrepreneur Monitor (2019). Economy Profiles, www.gemconsortium.org/country-profile (16.12.2021).
- Global Entrepreneurship Monitor (2019). Report on Switzerland, www.heg-fr.ch/media/sgfdsz3o/gem_rapport-17-18_en-de-fr-it.pdf (16.12.2021).
- Goffee, R. ve Scase, R. (2015). *Women in Charge (Routledge Revivals): The Experiences of Female Entrepreneurs*, Routledge Taylor and Francis Group, New York.
- Gudeman, S. (1980). Phy Siocracy: a Natural Economics. *American Ethnologist*, XL/1, 240-252.
- Güleç, S. (2011). *Kadın Girişimciliği- Karaman Örneği*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Güney, S. (2006). Kadın Girişimciliğe Genel Bir Bakış. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, I/1, 25-43.
- Güran, T. (2013). İktisat Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Halk Bank (2022). Kadın Girişimci Kredisi, www.halkbank.com.tr/tr/ureten-kadinlar/kadin-girisimci-kredileri/kadin-girisimci-kredisi.html (02.01.2022).
- Hebert, R. ve Link, A. (2006). The Entrepreneur as Innovator. *Journal of Technology Transfer*, XXXI/5, 589-597.
- Hisric, R. ve Peters, M. (2011). *Entrepreneurship*.: Irwin/McGraw-Hill, Pennsylvania.
- Hisrich, R. ve Brush, C. (1989). *The Women Entrepreneur Starting, Financing and Managing a Successful Business*, Lexington Books, America.
- İlter, B. (2008). *Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: KAGİDER Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- İlter, B. (2010). *Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: Kageder Örneği*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Ipsos. (2021). *Pandemide Kadın Girişimciler Raporu*. Ipsos Türkiye.
- Kadın Dayanışma Vakfı (2005). <https://kadindayanismavakfi.org.tr> (15.12.2021).
- Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (2001), KEDV Programları, www.kedv.org.tr (13.01.2021).
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2004). *Kadının Statüsü Danışma Kurulunun Oluşumu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, Ankara.
- Kadın ve Demokrasi Derneği (2014). Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> (12.04.2021).
- Keskin, S. (2014). Türkiye'de Kadın Girişimcilerin Durumu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, IX/1, 71-94.
- Keskin, S. (2016). Yeşil Girişimcilik. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/12, 285-295.
- Keynes, J. M. (1953). *Treatise on money: Pure theory of money Vol. I*, Macmillan and Co. Ltd., England.
- Kredi Garanti Fonu (2021). *Kadın Girişimci Destekleri*, Ankara.

- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları - Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, 4902.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2013). *2012 Yılı Denetim Raporu*. Ankara.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2020). *AR-GE, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri*, Ankara.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. (2020). *Girişimcilik Destekleri*, Ankara.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2020). *İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri*, Ankara.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2021). *Girişimcilik Destek Programı Uygulama Esasları*, Ankara.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2021). *Girişimcilik Destekleri*, Ankara.
- Küçük, O. (2005). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Küçükkalay, M. A. (2012). *İktisadi Düşünce Tarihi*, Beta Yayınları İstanbul.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*, Cosimo Classics, NewYork.
- Martin, R. ve Osberg, S. (2007). Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innvation Review*, 29-39.
- Mastercard (2018). *Mastercard Index of Women Entrepreneurs (MIWE) 2018 Final Report*, https://newsroom.mastercard.com/wp-content/uploads/2018/03/MIWE_2018_Final_Report.pdf (09.07.2021).
- Mastercard (2019). *Mastercard Index of Women Eentrepreneurs*, www.mastercard.com/news/media/yxfpewni/mastercard-index-of-women-entrepreneurs-2019.pdf (13.07.2021).
- Mastercard (2020). *Mastercard Index of Women Entrepreneurs*, www.mastercard.com/news/media/1ulpy5at/ma_miwe-report-2020.pdf (21.08.2021).
- Meyer, N. (2009). An İntestigation İnto The Determinants of Women Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 1, 17.
- Mutluer, S. (2006). *Özgüven Oluşmasında Manevi Değerlerin Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Müftüoğlu, T. (2000). *Girişimcilik*, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitapları Yayınları, Eskişehir.
- Mwobobia, F. M. (2012). The Challenges Facing Small-Scale Women Entrepreneurs: A Case of Kenya. *International Journal of Business Administration*, III/2, 112-121.
- Nemli, E. (2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 211.
- Nişancı, Z. N. (2015). Göçmen girişimcilik üzerine: Pittsburgh'daki Türk girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, X/1, 1-28.

- Onay, M. (2015). İç Girişimcilik, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular*, Yazın Matbaacılık, İstanbul.
- Oppenheimer, N. ve Winston, F. (2019). What is Academic Entrepreneurship? *Academic Entrepreneurship for Medical and Health Scientists*, I/1, 1-6.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2016). Women Entrepreneurship Key findings: New Zealand, www.oecd.org/sdd/business-stats/EaG-New-Zealand-Eng.pdf (10.11.2021).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). İşgücü piyasası istatistikleri, www.oecd.org/turkey/publicationsdocuments/reports/ (12.11.2021).
- Ödemiş, G. (2018). *Kadın Girişimcilerin İş - Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öğüt, A., Bülbül, H. ve Yılmaz, N. (2006). Stratejik Yenilenme Aracı Olarak Kurumsal Girişimcilik ve Bu Süreçte Yenilikçiliğin Önemi. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi* (s. 83-89). Bişkek: Kırgızistan-Manas Üniversitesi Yayınları.
- Özbilgin, İ. G. (2012). Risk ve Risk Çeşitleri. *Bilişim Kültürü Dergisi*, VII, 87-93.
- Özdamar, K. (1999). *Paket Program ile İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Özdamar, K. (2004). *Tabloların Oluşturulması, Güvenirlik ve Soru Analizi. Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi-1*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Özdemir, A. A. (2010). Potansiyel Girişimci Olan Kadınların Motivasyon Faktörleri ve Eskişehir’de Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, X/1, 117-139.
- Özdevecioğlu, M. ve Cingöz, A. (2009). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXII, 91.
- Özkul, G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XII/3, 345.
- Öztürk, M. D. (2016). *Türkiye’de kadın girişimcilik : kadınları girişimciliğe yönelten faktörler, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri*, (Yüksak Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, N. (2007). *Piyasanın Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına Ekonomide Devletin Rolü*, Palme Yayınevi, Ankara.
- Özyılmaz, A. M. (2016). *Türkiye’de kadın girişimciliği ve girişimci kadınların karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Patterson, N., Mavin, S. ve Turner, J. (2012). Unsettling the gender binary: experiences of gender in entrepreneurial leadership and implications for HRD. *European Journal of Training and Development*, 687- 711.
- Patterson, N., Mavin, S. ve Turner, J. (2012). Envisioning Female Entrepreneur: Leaders Anew From a Gender Perspective. *Gender in Management*, XXVII/6.

- Peck, E. (2015). Why living in France is way better for working parents, www.huffpost.com/entry/france-working-parents_n_672220 (10.04.2021).
- Peters, M. D., Hisrich, R. D. ve Shepherd, D. A. (2018). *Entrepreneurship*, McGraw-Hill Education, New York.
- Peters, R. D.-M. (2001). *Entrepreneurship*, Irwin/McGraw-Hill, Pennsylvania.
- Pinchot, G. I. (1985). *Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation to become entrepreneur*, Harper and Row Publishers, New York.
- Praag, C. M. (1999). Some Classic Views on Entrepreneurship. *De Economist*, 5-7.
- Ripsas, S. (1998). Towards an Interdisciplinary Theory of Entrepreneurship. *Small Business Economics*, X/2, 103-115.
- Salvatore, S. ve Vita, R. D. (2004). The Development of Entrepreneurship Research. *Business Economics*, 19, 4-5.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2008). *Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği*, Ankara.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020). *Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı*, Ankara.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022). *Mali Destek Programı*, Ankara.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (1990). *3624 Sayılı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun*, Ankara.
- Say, J. B. (1880). *A Treatise on Political Economy or the Production, Distribution and Consumption of Wealth.*, Kitchener, Batoche Books, Canada.
- Schumpeter, J. (1911). *Theory Of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge.
- Seçer, İ. (2015). *Spss ve Lisrel ile Pratik Veri Analizi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Seneca Women (2021). *Bank of America*, <https://bettermoneyhabits.bankofamerica.com/women-entrepreneurs/en> (25.12.2021).
- Seymour, H. (1947). *The New Economics*, Dennis Dobson Ltd., London
- Sharma, P. (2013). Women Entrepreneurship Development in India . *Global Journal of Management and Business Studies*, 371- 376.
- Shepherd , M. (2021). *Women-Owned Businesses: Statistics and Overview (2020)*, www.fundera.com/resources/women-owned-business-statistics (05.12.2021).
- Shopify Community (2022). Enterprise, www.shopify.com/encyclopedia/enterprise (24.05.2021).
- Siddiqui, A. (2012). Problems Encountered by Women Entrepreneurs in India. *International Journal of Applied Research and Studies*, I/2.
- Simon, M. (1997). Corporate versus independent new ventures: Resource, strategy, and performance differences. *Journal of Business Venturing*, XII/1, 49-50.
- Singh, A. ve Raina, M. (2013). Women Entrepreneurs in Micro, Small and Medium Enterprises. *International Journal of Management and Social Sciences Research*, II/8, 4-8.

- Smith, A. (1776). The Wealth of Nations, <https://lebooks.com.br> (01.05.2021).
- Soysal, A. (2010). Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, LXV/1, 84-114.
- Soysal, A. (2015). Kamu Girişimciliği, *Girişimcilik: Temel Kavamlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular*, Yazın Matbaacılık, İstanbul.
- Soysal, A. (2015). Sanal (Dijital) Girişimcilik, *Girişimcilik: Temel Kavamlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular*, Yazın Matbaacılık, İstanbul.
- Startups Watch (2020). Turkish Startup Ecosystem 2020, <https://blog.startups.watch/turkish-startup-ecosystem-map-v6-0-ea9f21362917> (18.10.2021).
- Şahin, E. (2009). Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, IX/17, 286-309.
- Şekerler, H. (2006). *Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Taşkın, E. (2012). *Başarılı Girişimcilerin Ortak Özelliği*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara.
- TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1984). *Beşinci Kalkınma Planı*, Ankara.
- TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019- 2023)*, Ankara.
- TC. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014- 2018)*, Ankara.
- TC. Kalkınma Bakanlığı (2016). *Girişimcilik Mali Destek Programı*, Ankara.
- Tekin, M. (1999). *Girişimcilik*, Damla Ofset Matbaası, Konya.
- Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (2016). *Özel Sektör; Ar-Ge, Yenilik ve Girişimcilik Destekleri*. TÜBİTAK.
- The European Commission. (2021). Women Entrepreneurs, https://ec.europa.eu/growth/smes/supporting-entrepreneurship/women-entrepreneurs_en (01.04.2022).
- The United Nations Capital Development Fund. (2021). *Through the Sustainable Development Goals*, www.uncdf.org/ (04.01.2022).
- Titiz, T. (2002). *Girişimcilik Rehberi*, Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Tokat, B. ve Şerbetçi, D. (1998). *İşletmecilik Bilgisi*, Avcı Ofset Yayınevi, İstanbul.
- Trakya Abigem A.Ş. (2021). *Hizmetler*, www.trakyaabigem.org/abigem-nedir (03.09.2021).
- Turan, Z., Nakiboğlu, A. ve Çetinkaya, N. (2015). International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. *Turkish Studies*, X/10, 923.

- Tutar, H. ve Küçük, O. (2003). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (1971). Kurucular Protokolü, <https://tusiad.org/tr/calisma-alanlari> (14.02.2021).
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (2021). *1512 Girişimcilik Destek Programı BİGG Yeşil Büyüme Çağrı Duyurusu*, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2003). *4857 sayılı İş Kanunu*, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2004). *5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu*, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1936). *Toplumsal Uzlaşma Belgesi:1936 Tarihli İş Kanunu*, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1960). *Gelir Vergisi Kanunu*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2004). *5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*, Ankara.
- Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (1992). *TEMA Resmi Senedi*, İstanbul.
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkezi Birliği (2020). Krediler, www.teskomb.org.tr/index.asp?p=35 (04.10.2021).
- Türkiye Girişimcilik Vakfı (2014). Türkiye Girişimcilik Vakfı Vakıf Senedi, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). İşgücü İstatistikleri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> (18.07.2021).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). Girişimcilik İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimcilik-ve-Is-Demografisi-2017-2019-33939> (08.09.2021)
- Türkiye İş Kurumu (2021). Destekler, www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/ (27.12.2021).
- Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (2020). www.kagider.org (02.24.2021).
- Türkiye Kadın Girişimciler Derneği. (2019). *Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi - 2019 Araştırma Raporu*, İstanbul.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2011). *2011 – 2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara.
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (1991). *Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Vakıf Senedi*, Ankara.
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (2020). İnovasyon Esaslı Rekabetçilik Analizi, <https://ttgv.org.tr/tr/projeler/inovasyon-esasli-rekabetcilik-analizi-inoreka> (07.10.2021).
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (2021). Programlar, <https://ttgv.org.tr/tr> (07.10.2021).
- Türkiye Teknoloji ve Geliştirme Vakfı (2020). Eko-verimlilik ve Endüstriyel Simbiyoz Faaliyetleri, <https://ttgv.org.tr/tr/projeler/eko-verimlilik-ve-endustriyel-simbiyoz-faaliyetleri> (07.10.2021).

- Türkiye Teknoloji ve Geliştirme Vakfı (2020). Dijital Dönüşüm Tedarikçi Veri Tabanı, www.ttgiv.org.tr/eng/images/publications/6005a78999c30.pdf (07.10.2021).
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (2021). Destek Veren Kurumlar, <http://sosyalgirisim.org/content/detail.aspx?cid=20> (07.10.2021).
- Uluköy, M. ve Demireli, C. (2014). Cinsiyetin Girişimcilik Özellikleri Üzerine Etkisi: Erkek Girişimcilik ve Kadın Girişimciliğin Karşılaştırmalı Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, XXII, 45-55.
- United Nations (2021). Sustainable Development Goals, <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=410> (01.04.2021).
- United Nations Economic Commission for Asia and the Pacific (2021). The Catalyzing Women's Entrepreneurship programme, www.unescap.org/projects/cwe/research-challenge (04.01.2022).
- Vial, V. ve Richomme Huet, K. (2017). Women entrepreneurs in France. *Int. J. Entrepreneurship and Small Business*, XXX/1, 80-110.
- Vinay, D. ve Singh, D. (2015). Status and Scope of Women Entrepreneurship. *Universal Journal of Management*, III/2, 43-51.
- Vural, S. (2006). *Girişimci Kişilik Özellikleri ve Biga İlçesi Girişimcilik Profili*, (Dönem Projesi), Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Walker, D. (1986). Walras's Theory of the Entrepreneur. *De Economist*, CXXXIV/1, 1-24.
- Yaşlıoğlu, M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, XLVI, 74-85.
- Yelkikalan, N. (2006). Başarılı Girişimcilikte Cinsiyetin Rolü: Kadın ve Girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, I/1, 45-54.
- Yener, S. (2018). İktisadi Kuramlar ve Girişimcilik. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/3, 20.
- Yılmaz, C. E. (2020). Türkiye'de Sosyal Girişimciler, <https://teknoloji.org/> (16.03.2021).
- WEB_1. (2020). Ruh Sağlığı Haber Portalı. www.aktuelpsikoloji.com/icsel-guc-nedir-icsel-guclu-nasil-olunur-15641h.htm (14.05.2020).
- WEB_2. (2020). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Sanayi Teşvik Yasası*. www.atam.gov.tr (01.12.2020)
- WEB_3. (2020). Beyaz Okul Eğitim ve Araştırma. www.beyazokul.com/sorumluluk-nedir (23.05.2020).
- WEB_4. (2020). Coğrafya Dünyası, www.cografya.gen.tr/tr/denizli/ekonomi.html (07.12.2020).
- WEB_5. (2021). Denizli Valiliği. www.denizli.gov.tr/ekonomi (12.04.2021).
- WEB_6. İzmir İktisat Kongresi www.sosyalbilgiler.org/ (10.02.2021).
- WEB_7. Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (13.05.2020).
- WEB_8. (2020). Yeni İş Fikirleri. www.yeniisfikirleri.net/gocmenler-neden-daha-basarili-girisimciler-oluyor/ (03.05.2021).